

ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ «УКРАЇНА»
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

ТКАЧЕНКО ІРИНА МИКОЛАЇВНА

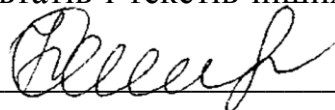
УДК: 342.9:364

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ
СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ **І. М. Ткаченко**

Науковий керівник:
доктор юридичних наук, професор
Кондратенко Віталій Миколайович

*Здається за звіттом
з іменним призначенням
на посаду першого секретаря*

Тернопіль – 2021

АНОТАЦІЯ

Ткаченко І.М. Адміністративно-правові засади реалізації соціальної функції держави. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, 2020.

Дисертація присвячена дослідженню адміністративно-правових засад реалізації соціальної функції держави. Визначено зміст соціальної функції держави та її місце серед інших функцій держави.

Розглядається поняття «функція держави», «ознаки функції держави» запропоноване удосконалене визначення поняття функції держави як основних, соціально значущих напрямки її діяльності, зумовлених об'єктивними потребами суспільного розвитку, що є засобами виконання внутрішніх і зовнішніх завдань, в яких виражаються і конкретизуються сутність держави як складної соціальної системи.

Наголошено, що ознаками соціальної функції держави є 1) залежить від історичного розвитку та національно-культурних факторів; 2) має нормативно-правове закріплення; 3) реалізується як у правових так і в організаційних формах; 4) пов'язана із соціальною політикою держави; 5) є засобом реалізації соціальних прав людини та громадянина; 6) має механізм реалізації у вигляді системи державних органів спеціальної компетенції; 7) законодавче визначення мінімуму соціальних благ; 8) створення правового механізму захисту соціальних прав.

Висвітлено складові елементи адміністративних правовідносин у сфері соціального захисту громадян. Визначено, що адміністративними правовідносинами у сфері соціального захисту громадян являють собою соціальні відносини, що виникають на підстав норм адміністративного права між органами публічної влади, що наділені державно-владними

повноваженнями у сфері соціального захисту громадян та особами, що потребують соціального захисту, що включає в себе соціальне забезпечення у вигляді соціального страхування, соціальної допомоги та забезпечення достатнього життєвого рівня.

Узагальнено, що зміст адміністративних правовідносин у сфері соціального захисту громадян включає в себе суб'єктивне юридичне право, якому кореспондує активний юридичний обов'язок державних органів.

Розкрито систему та повноваження суб'єктів забезпечення реалізації соціальної функції держави. Досліджено поняття «державний орган», «ознаки державного органу», «правовий статус державного органу» як сукупність трьох блоків цільового, який включає в себе мету створення, функції та завдання; структурно-організаційного, що містить порядок створення, функціонування і ліквідації; компетенційного, який складається з державно-владних повноважень, предмета відання та особливої юридичної відповідальності.

Розглянуто завдання і повноваження державних органів у сфері реалізації соціальної функції держави: Верховної Ради України, Президента України, органів виконавчої влади (Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, місцевих органів виконавчої влади), Міністерства соціальної політики України, Пенсійного фонду, Міністерства у справах ветеранів України, Фонду соціального захисту інвалідів.

Окреслено розуміння правових засад та інструментів реалізації соціальної функції держави. Досліджено правові засади реалізації соціальної функції держави – це система нормативно-правових актів, в яких закріплений соціальний захист людей як напрям діяльності держави, що включає в себе соціальне забезпечення громадян у вигляді соціального страхування, соціальної допомоги та забезпечення достатнього життєвого рівня.

Обґрунтовано підстави класифікації нормативно-правових актів, які регулюють реалізацію соціальної функції держави можливо класифікувати:

1) в залежності від спрямованості: міжнародні акти, акти національного законодавства; 2) в залежності від юридичної сили: закони та підзаконні нормативно-правові акти; 3) в залежності від сфери дії: що регулюють, соціальне страхування, соціальну допомогу та забезпечення достатнього життєвого рівня; 4) в залежності від суб'єктів, на яких розповсюджується дія нормативно-правових актів, що регулюють здійснення соціальної функції держави: пенсіонери та особи похилого віку; особи з інвалідністю; особи, які потрапили в складні життєві обставини; інші категорії осіб, яким необхідна соціальна допомога з боку держави.

Здійснено загальну характеристику адміністративних процедур у сфері забезпечення прав осіб з інвалідністю та проаналізовано їх за окремими напрямками і стадіями. Запропоновано авторську класифікацію видів адміністративних процедур забезпечення прав осіб з інвалідністю, в основу класифікації покладено чотири основні критерії: 1) тривалість правовідносин; 2) за стадіями у системі правовідносин; 3) за виключністю компетенції щодо провадження адміністративної процедури; 4) за кількістю суб'єктів їх здійснення.

Окреслено розуміння основних видів адміністративних процедур надання державного захисту прав осіб з інвалідністю в рамках реалізації соціальної функції держави, до яких запропоновано включити: 1) встановлення інвалідності шляхом експертного обстеження в органах медико-соціальної експертизи та прийняття рішення органом соціального захисту; 2) виплата державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю; 3) забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації; 4) інклюзивність освіти; 5) процедура надання санаторно-курортного лікування; 6) забезпечення інклюзивності будівель і споруд; 7) забезпечення осіб з інвалідністю транспортними засобами.

Виокремлено систему адміністративних процедур пенсійного забезпечення як напрямку реалізації соціальної функції держави. Визначено види адміністративних процедур у сфері пенсійного забезпечення, в основу

класифікації покладено шість основних критеріїв: 1) за змістом адміністративної діяльності; 2) за рівнем правового регулювання процедури їх надання; 3) за суб'єктом ініціативи; 4) за складністю здійснення процедури; 5) мета; 6) правові наслідки для особи.

Проаналізовано тенденції розвитку українського законодавства у сфері пенсійного забезпечення. Для українського суспільства та правової спільноти найбільш очікуваним у цій сфері є проект закону «Про загальнообов'язкове накопичувальне пенсійне забезпечення» № реєстрації 2683 від 27.12.2019 року. На підставі аналізу проекту Закону визначено, що трансформаційних змін зазнає вся система пенсійного забезпечення в Україні, передбачено появу нових суб'єктів адміністрування (надання послуг) сфери накопичувального пенсійного забезпечення: 1) Пенсійне казначейство; 2) центральний адміністратор; 3) Пенсійний фонд; 4) авторизовані компанії з управління активами; 5) авторизовані зберігачі; 6) авторизовані адміністратори; 7) авторизовані недержавні пенсійні фонди; 8) авторизовані страхові організації; 9) платіжні представники; 10) учасники системи; 11) аудиторські фірми.

Аналізуючи положення статей 75-77 Проекту Закону «Про загальнообов'язкове накопичувальне пенсійне забезпечення» виокремлено три основні стадії у проходженні адміністративних процедур в рамках накопичувальної системи: 1) укладання пенсійного контракту; 2) закінчення строку дії пенсійного контракту; 3) отримання виплат.

Проведено аналіз системи адміністративних процедур у сфері соціального захисту ветеранів АТО/ООС та членів їх сімей.

Зазначено, що поняття «соціальний захист» розглядається в двох значеннях: у широкому та вузькому.

Доведено, що забезпечення належного соціально-правового захисту військовослужбовців, які беруть участь у бойових діях у зоні АТО/ООС, має передбачати: збільшення державного фінансування додаткових витрат Міністерства оборони України на виплату грошової допомоги сім'ям

загиблих і пораним військовослужбовцям, які брали участь в АТО/ООС, речового забезпечення військовослужбовців, харчування та надання медичної допомоги особовому складу; військовослужбовець, який потребує поліпшення житлових умов і перебуває на квартирному обліку, підписуючи контракт на службу в зоні ООС, одночасно отримує ордер на службову квартиру, яка переходить у його власність після закінчення терміну контракту та виконання його умов; потребує створення система психологічної та фізіологічної (протезування) реабілітації, у тому числі створення мережі регіональних центрів психологічної реабілітації, забезпечених інноваційними технологіями та сучасним обладнанням. Соціальна інтеграція потребує об'єднання зусиль психологів, які б надавали необхідну допомогу для соціальної адаптації; потребує вдосконалення процес забезпечення санаторно-курортним лікуванням постраждалих учасників АТО/ООС, що передбачає розробку та запровадження відповідних бюджетних програм, розширення мережі недержавних і закордонних закладів реабілітації, спрямування на це коштів волонтерських і міжнародних організацій тощо.

Окреслено пріоритетні напрямки удосконалення діяльності державних органів та запропоновано конкретні зміни національного механізму щодо реалізації соціальної функції держави.

Визначено, що взаємодія як діяльність місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування, що здійснюється під час організації соціального обслуговування населення, шляхом майнових, фінансових і кадрових ресурсів, є одною з ключових умов досягнення спільних позитивних результатів у ході реалізації соціальної функції держави.

Встановлено доцільність створення Міжвідомчої ради у справах осіб з обмеженими можливостями як міжвідомчого координаційного суб'єкту з метою ефективної реалізації соціальної функції щодо осіб з обмеженими можливостями. Визначено доцільність прийняття Положення про

організацію діяльності Міжвідомчої ради у справах осіб з обмеженими можливостями для законодавчого закріплення офіційної дефініції Міжвідомчої ради, її основних завдань, функцій, прав, її посадового складу, організаційно-технічних аспектів діяльності (за прикладом досвіду Франції).

Обґрунтовано доцільність створення єдиної Концепції щодо реінтеграції ветеранів, до якої включити, зокрема, питання щодо системи фінансових компенсацій.

Проаналізовано досвід країн ЄС щодо реалізації соціальної функції держави та можливості його використання в Україні. Визначено моделі суб'єктного забезпечення реалізації соціальної функції держави щодо осіб з обмеженими можливостями та ветеранів у європейських країнах, що дало можливість проаналізувати тенденції організації діяльності органів публічної влади та встановити серед них такі: уніфіковане законодавство у сфері реалізації соціальної функції держави, гармонізоване з вимогами міжнародних стандартів (досвід Німеччини); утворення розгалуженої суб'єктної системи органів публічної влади з уповноваженими референтами у кожному органі публічної влади за окремим напрямком реалізації соціальної функції держави (досвід Франції); зміцнення координаційних механізмів, створення міжвідомчих суб'єктів публічної влади (досвід Франції); багатовекторність діяльності суб'єктів публічної влади, замкнений цикл адміністративних процедур (досвід Данії, Великобританії)

Ключові слова: адміністративна процедура, адміністративно-правові засади, адміністративні правовідносини, вразливі групи населення, ветеран, соціальна функція, суб'єкти публічної адміністрації, особи з інвалідністю, учасник АТО/ООС.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Ткаченко І. М. Правове забезпечення соціального захисту ветеранів АТО/ООС та членів їх сімей. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2020. № 4. С. 115-124.

2. Ткаченко І. М. Функції держави: проблеми визначення. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. №3. С. 112-116.

3. Ткаченко І. М. Загальна характеристика формування передумов становлення нормативно-правового регулювання адміністративних процедур захисту прав осіб з інвалідністю як напряму реалізації соціальної функції держави. *Наукові записки. Серія: Право*. 2020. №9. С. 118-134.

4. Ткаченко І.М. Адміністративно-правові відносини: дискусійні питання. *Журнал східноєвропейського права*. №81. 2020. С. 56-62.

5. Tkachenko I.M. Legal Trends in the Implementation of the Social Function of the State for the Protection of persons with Disabilities: the Experience of EU Countries. *European Reforms Bulletin*. 2020. №3. S. 98-102.

6. Ткаченко І. М. Поняття, зміст та структура правовідносин у сфері соціального захисту громадян. *Вісник Академії праці соціальних відносин та туризму*. 2020. № 3-4. С. 62-70.

7. Ткаченко І. М. Теоретико-правова характеристика юридичної відповідальності. *Право і суспільство*. 2015. №4. Ч.2. С. 35-38.

8. Ткаченко І. М. Правоохоронна функція української держави та попереджувальна функція юридичної відповідальності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. Вип. 12. Т. 1. 2014. С. 36-38.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Ткаченко І. М. Становлення нормативно-правового регулювання адміністративних процедур як напряму реалізації соціальної функції держави. *Чинники розвитку юридичних наук у XXI столітті: матеріали міжнародної*

науково-практичної конференції, м. Дніпро, 6-7 листопада 2020 р. Дніпро: ГО «Правовий світ», 2020. С. 116-132.

10. Ткаченко І. М. Формування поняття адміністративно-правові відносини. *Актуальні проблеми національного законодавства: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Кропивницький, 18 жовтня 2020 р. Кропивницький: ЦДПУ імені В. Винниченка, 2020. Вип. 51 (1). С. 80-84.*

11. Ткаченко І. М. Функції держави: проблеми визначення. *Do desenvolvimento mundial como resultado de realizações em ciência e investigação científica: Coleção de trabalhos científicos «ΛΟΓΟΣ» com materiais da conferência científicoprática internacional (Vol. 4), 9 de outubro de 2020. Lisboa, Portugal: Plataforma Científica Europeia. С. 58-60.*

SUMMARY

Tkachenko I. M. Administrative and legal bases of realization of social function of the state. – *Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.*

The thesis for the degree of candidate of juridical sciences on speciality 12.00.07 – administrative law and a process; financial law; information law. – West Ukrainian National University, Ternopil, 2021.

The dissertation is devoted to research of administrative and legal bases of realization of social function of the state. The content of the social function of the state and its place among other functions of the state are determined.

The concept of "function of the state", "signs of the function of the state" is considered. state as a complex social system.

It is emphasized that the signs of the social function of the state are 1) depends on historical development and national and cultural factors; 2) has normative and legal consolidation; 3) is implemented in both legal and organizational forms; 4) related to the social policy of the state; 5) is a means of realizing the social rights of man and citizen; 6) has a mechanism for implementation in the form of a system of state bodies of special competence; 7) legislative definition of the minimum social benefits; 8) creation of a legal mechanism for the protection of social rights.

The constituent elements of administrative legal relations in the field of social protection of citizens are highlighted. It is determined that administrative legal relations in the field of social protection of citizens are social relations arising on the basis of administrative law between public authorities endowed with state powers in the field of social protection of citizens and persons in need of social protection, which includes social security in the form of social insurance, social assistance and ensuring a sufficient standard of living.

It is generalized that the content of administrative legal relations in the field of social protection of citizens includes subjective legal law, which corresponds to the active legal duty of state bodies.

The system and powers of the subjects of ensuring the realization of the social function of the state are revealed. The concept of "state body", "features of a state body", "legal status of a state body" as a set of three blocks of the target, which includes the purpose of creation, functions and tasks; structural and organizational, which contains the order of creation, operation and liquidation; competency, which consists of state powers, subject matter and special legal responsibility.

The tasks and powers of state bodies in the field of realization of social function of the state are considered: Verkhovna Rada of Ukraine, President of Ukraine, executive bodies (Cabinet of Ministers of Ukraine, central executive bodies, local executive bodies), Ministry of Social Policy of Ukraine, Pension Fund, Ministry of Affairs veterans of Ukraine, the Fund for Social Protection of the Disabled.

The understanding of legal bases and tools of realization of social function of the state is outlined. The legal bases of realization of the social function of the state are investigated - it is a system of normative-legal acts in which social protection of people as the direction of activity of the state is fixed, including social security of citizens in the form of social insurance, social assistance and maintenance of a sufficient standard of living.

The bases of classification of normative-legal acts regulating realization of social function of the state can be classified it is possible to classify: 1) depending on a direction: international acts, acts of the national legislation; 2) depending on the legal force: laws and bylaws; 3) depending on the scope: regulatory, social insurance, social assistance and ensuring a sufficient standard of living; 4) depending on the subjects to which the normative legal acts regulating the implementation of the social function of the state apply: pensioners and the elderly; persons with disabilities; persons who find themselves in difficult life circumstances; other categories of persons who need social assistance from the state.

The general characteristic of administrative procedures in the field of ensuring the rights of persons with disabilities is carried out and they are analyzed by separate directions and stages. The author's classification of types of administrative procedures for ensuring the rights of persons with disabilities is proposed, the classification is based on four main criteria: 1) the duration of legal relations; 2) by stages in the system of legal relations; 3) on the exclusivity of the competence to conduct administrative proceedings; 4) by the number of subjects of their implementation.

The understanding of the main types of administrative procedures for state protection of the rights of persons with disabilities in the implementation of the social function of the state, which include: 1) establishing disability through expert examination in medical and social examination and decision-making body of social protection; 2) payment of state social assistance to persons with disabilities from childhood and children with disabilities; 3) provision of technical and other means of rehabilitation; 4) inclusive education; 5) the procedure for providing sanatorium treatment; 6) ensuring the inclusiveness of buildings and structures; 7) provision of vehicles for persons with disabilities.

The system of administrative procedures of pension provision as a direction of realization of social function of the state is allocated. The types of administrative procedures in the field of pension provision are determined, the classification is based on six main criteria: 1) the content of administrative activities; 2) at the level of legal regulation of the procedure for their provision; 3) by the subject of the initiative; 4) the complexity of the procedure; 5) purpose; 6) legal consequences for the person.

The tendencies of development of the Ukrainian legislation in the field of pension provision are analyzed. For Ukrainian society and the legal community, the most anticipated in this area is the draft law "On mandatory funded pension provision" - registration 2683 of 27.12.2019. Based on the analysis of the draft Law, it is determined that the entire pension system in Ukraine is undergoing transformational changes, the emergence of new subjects of administration

(provision of services) in the field of funded pension provision is envisaged: 1) Pension Treasury; 2) the central administrator; 3) Pension Fund; 4) authorized asset management companies; 5) authorized custodians; 6) authorized administrators; 7) authorized non-state pension funds; 8) authorized insurance companies; 9) payment representatives; 10) participants of the system; 11) audit firms.

Analyzing the provisions of Articles 75-77 of the Draft Law "On Compulsory Accumulative Pension Provision", three main stages in the passage of administrative procedures within the accumulative system are identified: 1) conclusion of a pension contract; 2) expiration of the pension contract; 3) receiving payments.

The analysis of the system of administrative procedures in the field of social protection of ATO / OOS veterans and members of their families is carried out.

It is noted that the concept of "social protection" is considered in two senses: broad and narrow.

It is proved that ensuring proper social and legal protection of servicemen participating in hostilities in the ATO / OOS zone should include: increase of state funding of additional expenses of the Ministry of Defense of Ukraine for payment of financial assistance to families of dead and wounded servicemen who took part in ATO / OOS, material support of servicemen, food and medical care for personnel; a serviceman who needs better living conditions and is on the housing register, signing a contract for service in the environmental protection zone, simultaneously receives a warrant for a service apartment, which becomes his property after the expiration of the contract and its conditions; needs to create a system of psychological and physiological (prosthetic) rehabilitation, including the creation of a network of regional centers of psychological rehabilitation, equipped with innovative technologies and modern equipment. Social integration requires the joint efforts of psychologists to provide the necessary assistance for social adaptation; the process of providing sanatorium and resort treatment to the affected participants of the anti-terrorist operation / environmental protection needs to be

improved, which envisages the development and implementation of appropriate budget programs, expansion of the network of non-governmental and foreign rehabilitation institutions, allocation of funds to volunteer and international organizations.

The priority directions of improvement of activity of state bodies are outlined and concrete changes of the national mechanism concerning realization of a social function of the state are offered.

It is determined that interaction as an activity of local public authorities and local governments, which is carried out during the organization of social services, through property, financial and human resources, is one of the key conditions for achieving joint positive results in implementing the social function of the state.

The expediency of establishing the Interdepartmental Council for Persons with Disabilities as an interdepartmental coordinating entity for the effective implementation of the social function for persons with disabilities has been established. The expediency of adopting the Regulations on the organization of the Interdepartmental Council for Persons with Disabilities to legislate the official definition of the Interdepartmental Council, its main tasks, functions, rights, its staff, organizational and technical aspects of the activity (following the example of France).

The expediency of creating a single Concept for the reintegration of veterans, which includes, in particular, the issue of the system of financial compensation, is substantiated.

The experience of EU countries in the implementation of the social function of the state and the possibility of its use in Ukraine is analyzed. Models of subjective support of realization of social function of the state concerning persons with disabilities and veterans in the European countries are defined that gave the chance to analyze tendencies of the organization of activity of public authorities and to establish among them the following: the unified legislation in the field of realization of social function of the state. standards (German experience); formation of an extensive subject system of public authorities with authorized

officers in each public authority in a separate area of implementation of the social function of the state (the experience of France); strengthening coordination mechanisms, creation of interdepartmental subjects of public power (experience of France); multi-vector activity of public authorities, closed cycle of administrative procedures (experience of Denmark, Great Britain)

Key words: administrative procedure, administrative-legal bases, administrative legal relations, vulnerable groups of the population, veteran, social function, subjects of public administration, persons with disabilities, participant of anti-terrorist operation / environmental protection.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЇ.....	2
ВСТУП	18
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ	27
1.1. Поняття та сутність соціальної функції держави та її місце серед інших функцій держави	27
1.2. Правовідносини у сфері соціального захисту громадян як об'єкт адміністративно-правового дослідження.....	44
1.3. Система суб'єктів забезпечення реалізації соціальної функції держави	62
1.4. Правові засади та інструменти реалізації соціальної функції держави	81
Висновки до розділу 1.....	101
РОЗДІЛ 2. АДМІНІСТРАТИВНІ ПРОЦЕДУРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОКРЕМИХ НАПРЯМКІВ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ.....	104
2.1. Адміністративні процедури захисту прав осіб з інвалідністю як напрямки реалізації соціальної функції держави	104
2.2. Адміністративні процедури пенсійного забезпечення як напрямки реалізації соціальної функції держави.....	133
2.3. Адміністративні процедури захисту ветеранами АТО/оос та членів їх сімей.....	168
Висновки до розділу 2.....	168
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ.....	172
3.1. Напрямки вдосконалення діяльності державних органів щодо реалізації соціальної функції держави.....	172
3.2. Досвід країн ЄС щодо реалізації соціальної функції держави та можливості його використання в Україні	186

Висновки до розділу 3	208
ВИСНОВКИ	212
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	217
ДОДАТКИ	252

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Одним із стратегічних завдань України є вихід на рівень провідних держав світу. Цивілізовані держави вбачають одним із пріоритетних напрямків своєї діяльності вирішення проблем соціально незахищених верств населення. Досягнення зазначеної мети можна здійснити завдяки збалансуванню складових суспільного розвитку, до яких належить соціальна складова. Реалізація соціальної функції держави, виходячи із зазначеного, є одним із пріоритетних напрямків її діяльності й посідає важливе місце в системі функцій держави. Соціальна функція держави передбачає пріоритет безпеки життя та здоров'я людини, що неможливо без ефективної системи охорони громадського здоров'я, надання необхідних медичних послуг, захищеності соціально вразливих верств населення, до яких належать громадяни, що втратили працездатність, ветерани АТО/ООС та члени їх сімей, безробітні з незалежних від них обставин, особи з інвалідністю, пенсіонери тощо. На рівні національного законодавства це підтверджується Конституцією України, в якій закріплено, що найвищою соціальною цінністю в Україні є людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека. Зазначається, що головним обов'язком держави є утвердження і забезпечення прав і свобод людини, що акцентує увагу на активній позиції держави щодо вирішення питань гарантованості, реалізації, захисту прав і свобод громадян, у тому числі соціально незахищених.

Реалізація зазначеної сфери здійснюється державними органами, система яких розгалужена, недостатньо впорядкована, характеризується дублюванням повноважень, що призводить до зниження якості надання відповідних послуг. Крім того, великий обсяг нормативно-правових актів, який регулює реалізацію соціальної функції держави, викликає численні прогалини та колізії, недіючі норми, що ускладнює застосування зазначених норм, і викликає необхідність впорядкування всього нормативного масиву.

Тому на сьогодні є актуальним дослідження адміністративно-правових засад процедурної діяльності органів публічної адміністрації щодо реалізації

соціальної функції держави, використовуючи зарубіжний досвід і практику правозастосування.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. В роботі використані досягнення адміністративно-правової доктрини, що містяться у науковому доробку В.Б. Авер'янова, О.М. Бандурки, Ю.П. Битяка, І.П. Голосніченка, З.С. Гладуна, О.В. Джафарової, З.В. Журавльової, Р.А. Калюжного, С.В. Ківалова, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, Т.О. Коломоєць, Л.О. Кожури, О.В. Кузьменко, Н.Р. Нижник, О.С. Шатрава, Ю.С. Шемшученко та ін.

Окремі аспекти адміністративно-правового регулювання соціально незахищених верств населення висвітлені у таких кандидатських дисертаціях: А.В. Артеменко «Адміністративно-правовий захист соціально незахищених верств населення» (2019 р.), М.М. Чекана «Публічне адміністрування соціального захисту в Україні» (2020 р.). Проблемам адміністративно-правового регулювання прав людей з інвалідністю присвячені праці Є.Ю. Соболя «Адміністративно-правове регулювання діяльності публічної адміністрації щодо реалізації і захисту прав та свобод інвалідів» (2015 р.), О.В. Паровишник «Адміністративно-правове регулювання в сфері забезпечення прав інвалідів» (2017 р.), А.М. Мхитаряна «Адміністративно-правові засоби протидії дискримінації за ознакою інвалідності в Україні» (2017 р.). Серед дисертаційних досліджень потребують уваги роботи наступних науковців: В.В. Пилип «Адміністративно-правовий статус учасників антитерористичної операції» (2018), С.С. Коханчука «Адміністративно-правові засади взаємодії органів публічної адміністрації щодо забезпечення прав та свобод інвалідів» (2019 р.), Т.В. Вставської «Адміністративно-правовий статус осіб, які брали безпосередню участь в антитерористичній операції в Україні» (2020 р.). Наукові напрацювання у галузі адміністративно-правового регулювання у сфері пенсійного забезпечення містяться у роботах С.В. Жадана «Організаційно-правові засади управління державним соціальним страхуванням» (2008 р.), В.В. Фещука «Правове регулювання та організація пенсійного страхування в

Україні» (2010 р.).

Водночас, проблема адміністративно-правових засад реалізації соціальної функції держави є різноплановою та незмірною, та не може обмежуватись вказаними науковими дослідженнями. Наголосимо, що питання реалізації соціальної функції держави дотепер не була предметом спеціального комплексного дослідження, що й зумовило вибір теми дисертаційної роботи та підтверджує актуальність дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано відповідно до положень Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», схваленої Указом Президента України від 12.01. 2015 р. № 5/2015, Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки, затвердженої Указом Президента України від 26.02. 2016 р. № 68/2016, Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14.09. 2020 р. № 392, Концепції вдосконалення системи прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 04.10. 2006 р. № 504-р, плану науково-дослідної роботи кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Інституту права та суспільних відносин Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» за темою «Адміністративно-правове регулювання суспільних відносин» (номер державної реєстрації 0107U008696).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дослідження полягає у визначенні адміністративно-правових засад реалізації соціальної функції держави на підставі аналізу чинного законодавства, теоретичних положень юридичної науки, узагальнення практики та зарубіжного досвіду у напрямі формулювання пропозиції та рекомендації щодо реалізації її подальшого вдосконалення. Відповідно до поставленої мети, в роботі заплановано вирішити такі *завдання*:

- визначити зміст соціальної функції держави та її місце серед інших функцій держави;
- охарактеризувати складові елементи адміністративних правовідносин

у сфері соціального захисту громадян;

– окреслити систему та розкрити зміст повноваження суб'єктів забезпечення реалізації соціальної функції держави;

– з'ясувати коло правових актів та адміністративно-правових інструментів реалізації соціальної функції держави;

– охарактеризувати адміністративні процедури у сфері забезпечення прав осіб з інвалідністю;

– виокремити коло адміністративних процедур пенсійного забезпечення як напрямок реалізації соціальної функції держави;

– з'ясувати зміст адміністративних процедур у сфері соціального захисту ветеранів АТО/ООС та членів їх сімей;

– окреслити пріоритетні напрямки удосконалення діяльності державних органів та запропонувати конкретні зміни національного механізму щодо реалізації соціальної функції держави;

– визначити ключові напрями імплементації досвіду країн ЄС щодо реалізації соціальної функції держави та можливості його використання в Україні.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері реалізації соціальної функції держави.

Предмет дослідження – адміністративно-правові засади реалізації соціальної функції держави.

Методи дослідження. Відповідно до сформульованої мети та поставлених завдань у роботі використано низку загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, застосування яких спрямоване на всебічний аналіз об'єкта і предмета дослідження. Так, *діалектичний метод* спрямований на дослідження поняття та сутності соціальної функції держави та її місця серед інших функцій держави (підрозділ 1.1). *Логіко-семантичний метод* сприяв поглибленню дослідження соціальних правовідносин як об'єкта адміністративно-правового дослідження (підрозділ 1.2). *Структурно-логічний метод* дав можливість вибудувати систему суб'єктів забезпечення реалізації

соціальної функції держави (підрозділ 1.3). *Метод аналізу та синтезу* дозволив проаналізувати правові засади та виокремити інструменти реалізації соціальної функції держави (підрозділ 1.4).

Формування авторського бачення адміністративних процедур реалізації окремих напрямів соціальної функції держави було здійснено за допомогою *методів узагальнення та аналогії* (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3).

Теоретично-прогностичний метод дав можливість здійснити узагальнення всіх авторських пропозицій та окреслити напрями вдосконалення діяльності державних органів щодо реалізації соціальної функції держави (підрозділ 3.1). *Порівняльно-правовий* метод сприяв дослідженню досвіду країн ЄС щодо реалізації соціальної функції держави та можливості його використання в Україні (підрозділ 3.2).

Емпіричну базу дисертації становлять статистичні дослідження та узагальнення діяльності національних та міжнародних публічних адміністрацій, інших правозахисних та громадських інституцій, діяльність яких пов'язана з реалізацією соціальної функції держави, вітчизняна та зарубіжна література, судова практика, публікації у засобах масової інформації за цією тематикою.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що дисертація є одним із перших комплексних досліджень, яке розкриває адміністративно-правові засади реалізації соціальної функції держави. За результатами проведеного дослідження обґрунтовано наукові положення:

уперше:

– визначено авторське бачення поняття адміністративних правовідносин у сфері соціального захисту громадян як соціальних відносин, що виникають на підставі норм адміністративного права між органами публічної влади, які наділені державно-владними повноваженнями у сфері соціального захисту громадян та особами, що потребують соціального захисту, що включає соціальне забезпечення у вигляді соціального страхування, соціальної допомоги та забезпечення достатнього життєвого рівня;

– визначено основні види адміністративних процедур надання державного захисту прав особам з інвалідністю в рамках реалізації соціальної функції держави, до яких запропоновано включити: 1) встановлення інвалідності шляхом експертного обстеження в органах медико-соціальної експертизи та прийняття рішення органом соціального захисту; 2) виплату державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю; 3) забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації; 4) інклюзивність освіти; 5) процедуру надання санаторно-курортного лікування; 6) забезпечення інклюзивності будівель і споруд; 7) забезпечення осіб з інвалідністю транспортними засобами;

– обґрунтовано необхідність прийняття нормативно-правового акта в частині урегулювання процедури створення та функціонування Центрив надання адміністративних послуг на рівні кожної громади;

удосконалено:

– дефініцію соціальної функції держави, що становить визначений історичними та національно-культурними чинниками напрям діяльності держави із вирішення соціальних проблем суспільства, що виражається у соціальному захисті, який включає в себе соціальне забезпечення громадян у вигляді соціального страхування, соціальної допомоги та забезпечення достатнього життєвого рівня людей;

– систему суб'єктів, що реалізують соціальну функцію держави, яка включає в себе дві підсистеми: до першої підсистеми належать суб'єкти загальної компетенції, які здійснюють соціальну функцію держави, створюючи базу для виконання іншими суб'єктами безпосередньо соціальної функції (Президент України, Кабінет Міністрів України); до другої – суб'єкти, які безпосередньо реалізують соціальну функцію держави (Міністерство соціальної політики України, Пенсійний фонд тощо);

– поняття об'єкта адміністративних правовідносин у сфері соціального захисту громадян, який можна розглядати у широкому сенсі як діяльність держави у особі державних органів та органів місцевого

самоврядування щодо реалізації соціальних прав громадян, яка включає в себе правозастосовну діяльність у сфері здійснення соціальних прав; матеріальних благ, що виражаються у матеріальній допомозі та соціальному обслуговуванні; особистих нематеріальних благ, що набувають прояву у повазі, честі і гідності, задоволенні духовних потреб; реалізацію суб'єктивних прав та юридичних обов'язків; у вузькому сенсі розуміються соціальні права людини;

– перелік підстав класифікації нормативно-правових актів, що регулюють реалізацію соціальної функції держави, які можна класифікувати:

- 1) в залежності від спрямованості: міжнародні акти, акти національного законодавства;
- 2) в залежності від юридичної сили: закони та підзаконні нормативно-правові акти;
- 3) в залежності від сфери дії: що регулюють соціальне страхування, соціальну допомогу та забезпечення достатнього життєвого рівня;
- 4) в залежності від суб'єктів, на яких розповсюджується дія нормативно-правових актів, що регулюють здійснення соціальної функції держави: пенсіонери та особи похилого віку; особи з інвалідністю; особи, які потрапили у складні життєві обставини; інші категорії осіб, яким необхідна соціальна допомога з боку держави;

– розуміння змісту стадій адміністративних процедур у сфері захисту прав учасників АТО/ООС:

- 1) встановлення статусу: учасника бойових дій; особи з інвалідністю внаслідок війни; учасника війни; родини загиблого;
- 2) забезпечення встановленими пільгами та послугами;
- 3) позбавлення статусу;
- 4) здійснення окремих адміністративних процедур в межах процесуального провадження;
- 5) виконання рішень, ухвалених у рамках адміністративного провадження;

дістали подальшого розвитку:

– поняття змісту адміністративних правовідносин у сфері соціального захисту громадян, який включає в себе суб'єктивне юридичне право – правомочність вимоги суб'єкту, який потребує соціального захисту отримати допомогу, якому кореспондує активний юридичний обов'язок державних

органів – необхідність надати соціальний захист;

– уявлення про правові інструменти (форми) реалізації соціальної функції держави, якими є передбачені нормативно-правовими актами юридично значимі дії здійснення соціальної функції держави, що спричиняють юридичні наслідки і закріплені у правовому акті;

– положення щодо необхідності розширення повноважень Міністерства у справах ветеранів України в частині встановлення оперативної комунікації з ветеранами та їх родичами, якісного працевлаштування ветеранів (для прикладу, у співпраці з Державною службою зайнятості), інформаційно-статистичної та скринінгової діяльності та визначено адміністративно-правові заходи реалізації соціальної функції держави;

– пропозиції щодо вдосконалення законодавства України у сфері реалізації соціальної функції держави в частині забезпечення координації державної політики осіб з обмеженими можливостями; розробка та прийняття стратегічного документа щодо напрямків реінтеграції ветеранів та прийняття Соціального Кодексу України.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони використовуються та можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – як основа для подальших наукових розробок адміністративно-правових засад реалізації соціальної функції держави (акт впровадження Науково-дослідного Інституту публічного права);

– *правотворчій діяльності* – для вдосконалення адміністративно-правового законодавства в частині реалізації соціальної функції держави;

– *правозастосовній діяльності* – для підвищення ефективності діяльності системи суб'єктів забезпечення реалізації соціальної функції держави (акт впровадження департаменту соціального захисту Кіровоградської обласної державної адміністрації);

– *освітньому процесі* – під час розробки навчальних посібників, методичних рекомендацій та викладання навчальних дисциплін

«Адміністративне право», «Адміністративна відповідальність», «Актуальні проблеми адміністративної реформи», «Порівняльне адміністративне право» (акт впровадження Харківського національного університету внутрішніх справ; Кіровоградського інституту розвитку людини Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»).

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення наукової новизни, одержані узагальнення й висновки дисертаційного дослідження оприлюднені на науково-практичних конференціях: «Чинники розвитку юридичних наук у ХХІ столітті» (м. Дніпро, 6-7 листопада 2020 р.), «Актуальні проблеми національного законодавства» (м. Кропивницький, 18 жовтня 2020 р.), «Coleção de trabalhos científicos «ΛΟΓΟΣ» com materiais da conferência científicoprática internacional» (Lisboa, 9 de outubro de 2020).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації складає 259 сторінок. Робота містить список використаних джерел із 313 найменувань на 34 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

1.1. Поняття та сутність соціальної функції держави та її місце серед інших функцій держави

Важливість розуміння функцій держави як категорії юриспруденції визначено тим, що: по-перше, функції дають змогу вирізнити найважливіші сфери суспільного життя, врегулювання яких становить першочергове значення; по-друге, розуміючи сутність функцій держави, можливо простежити «матеріальне» вираження існування держави; по-третє, залежно від того, якою мірою реалізуються функції держави, маємо змогу визначити, наскільки ефективними є існуючі інститути держави [103, с. 53]. Тому, беззаперечно, поняття «функцій держави» й дотепер залишається одним із найважливіших напрямів наукових розвідок юриспруденції.

Функції держави у своїх працях розглядали науковці: О.Г. Варич, М.В. Дзевелюк, О.О. Джураєва, С.М. Мельничук, С.В. Кухтик, П.В. Онопенко, Г.В. Падалко, В.І. Сало та ін. Але вагомим й актуальним напрацюванням науковців не вичерпали можливостей дослідження широкого кола питань, що виникають у процесі розвитку держави. Це пов'язують, з однієї сторони, з викликами сучасності – тобто необхідністю вдосконалення існуючих і дослідження нових функцій держави у зв'язку зі змінами, що відбуваються у процесі розвитку держави під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників; з другого боку – потребами науки, тобто необхідністю уточнення, виведення єдиного підходу до визначення поняття «функції держави», їх класифікації, визначення сутності [103, с. 53].

Виникнення поняття «функція держави» пов'язують із працею Т. Гоббса «Левіафан» [44]. Як відомо, англійський науковець поряд з тим, що розробив цілісну й оригінальну концепцію походження держави, яка

здійснила переворот у європейській політичній і правовій думці [39, с. 19; 254, с. 75], ще й запропонував власне бачення того, як вона має функціонувати, причому зробив це в дусі притаманного його доктрині принципу механіцизму. На думку мислителя, функції держави слід тлумачити не як випадкові реакції на певні зовнішні обставини, а як необхідний вираз її сутності, який тісно пов'язаний із самою ідеєю публічної влади та державно організованої спільноти людей. Спираючись на це положення, Т. Гоббс розробив доволі оригінальну й цікаву концепцію основних напрямів діяльності держави, яка істотно вплинула на розвиток державно-правової думки наступних століть і яка дає змогу краще зрозуміти історичну генезу сучасних теоретичних уявлень про функції держави [58, с. 47].

Розуміння сутності і поняття функції держави історично змінювались. До початку XX століття вона розглядалася у контексті загального вчення про державу; з початку XX століття до середини XX століття зміст поняття «функції держави» досліджувався через соціальну сутність держави (розкривав тенденцію розширення сфер впливу державної діяльності); з другої половини XX століття до 90-х років XX століття положення теорії функцій держави розкривались шляхом виявлення їх природи, критеріїв класифікації, характеристики окремих видів; функції держави трактуються як основні напрями її діяльності, що відображають її соціальну сутність і призначення держави (це визначення є в обігу сучасної юридичної науки й донині); з кінця XX століття під впливом доктрин демократичної, правової держави, забезпечення прав людини змінився зміст функцій держави; початок XXI століття й донині зміна змістових аспектів поняття «функції держави» (у зв'язку із впровадженням ідеї сервісної держави й децентралізації), посилення взаємовпливу внутрішніх і зовнішніх функцій держави [110, с. 54].

Сьогодні відсутнє єдине визначення поняття «функції держави». Якщо виходити з лінгвістичного розуміння цього терміну, то в перекладі з латини

функція означає «здійснення», «діяльність». Тому більшість науковців, характеризуючи поняття функції держави, надає перевагу розумінню її як діяльності держави. Визначення функцій держави, згідно з яким вони являють собою напрями її діяльності, вважається класичним. Саме таке визначення містить переважна більшість досліджень [103, с. 56].

Так, О.Ф. Скакун визначає функції держави як головні (основні) напрями її діяльності, що зумовлені цілями та завданнями (соціальним призначенням) держави (спрямовані на виконання відповідних цілей та завдань), які конкретизують сутність держави [221, с. 76]. Т.М. Шкляр розкриває їх як постійні (стабільні) напрями [257, с. 65].

Вказані визначення функцій держави поєднують сутність функцій з діяльністю держави. Однак не завжди діяльність держави зводиться до його функцій. Справедливими є судження Г. Єллінека, який стверджував необхідність розмежування «матеріальних функцій держави» та «формальних функцій держави». При цьому матеріальні функції розглядаються як напрямок діяльності держави, спрямований на досягнення її цілей, а формальні функції – як функції окремих органів держави або систем органів [63, с. 42].

Деякі науковці ототожнюють поняття «функції держави» з діяльністю окремих органів державної влади, виділяючи законодавчу, виконавчу, судову, контрольно-наглядову та інші функції держави. В.В. Копейчиков зауважує про «...роботу всього державного апарату і кожного з його окремих органів» [71, с. 130; 83, с. 43]. Якщо проаналізувати зазначену позицію, то можна побачити підміну понять, зокрема «функції держави» як категорії більш широкої та «функції державного апарату». Адже функції держави охоплюють не лише діяльність державного апарату чи окремих органів держави, а й діяльність інших складових механізму держави: державні підприємства, державні установи, державні організації тощо [19; 208, с. 140]. Безумовно, між державним апаратом та функціями держави існує тісний зв'язок, адже останні здійснюються через діяльність системи органів влади,

однак це не означає, що вони є структурним елементом функцій – їх зміст у жодному разі не може зводитися лише до діяльності органів влади держави.

На думку О.В. Коломoeць, «функції сучасної держави слід розуміти як конкретизовані, інституційно та нормативно оформлені напрями реалізації діяльності держави у ключових сферах життя суспільства. До таких ключових сфер можна віднести: економічну, соціальну, правову, зовнішньополітичну, культурну, екологічну тощо. У межах реалізації діяльності в цих сферах знаходять своє вираження конкретні функції, здійснювані у відповідній формі [83, с. 43]. Таким чином, функції держави є головними напрямками діяльності держави загалом, основними ознаками яких є їх постійність (довготривалість) і комплексний характер.

Ю.О. Легеза вважає, що сутність держави (як її внутрішній зміст) реалізується у змісті її функцій (наприклад, у визначенні сфер діяльності органів публічної влади та адміністрації), в економічній системі (у вирішенні питання типології та форми держави через визначення економіко-правового підґрунтя, на якому базується здійснення функцій державно-публічного управління суспільством та виробництвом), у соціально-політичних взаємозв'язках між громадянами, державними органами та іноземними державами на внутрішньому та міжнародному рівні (наприклад, у вирішенні спрямованості державної політики на задоволення інтересів певних соціальних груп) [105, с. 73].

С.М. Олейніков зазначає, що функції держави не виводяться тільки з її сутності, бо зумовлені об'єктивно-суб'єктивними факторами (модернізацією суспільства, випадковими та надзвичайними обставинами, планетарними процесами). Однак функції держави – головний осередок змісту, який втілений у напрямках її соціального впливу, що потребують уточнення методологічних складових їх пізнання [120, с. 76].

Цікавою є дефініція функцій держави, яку пропонує М.В. Дзевелюк: «це особливі канали комунікації між державою і суспільством, які виникають унаслідок раціоналізації їх нормативних та інституційних засад,

що веде до їх становлення як дискурсів – стабільних і тривалих форм взаємодії між людьми, покликаних вирішувати завдання загальносуспільного значення» [58, с. 47].

Найбільш вдалим, на наш погляд, є визначення О.Г. Варич: функції держави – «це структурно і змістовно відокремлені напрями діяльності держави, що зумовлені системою об'єктивних факторів, є засобами реалізації завдань, відображають закономірності організації держави як складної соціальної системи, зумовлюють процес становлення, історичної зміни держав, відображають їх сутність та можливості як суб'єкта міжнародних відносин» [33, с. 31-32].

Отже, функції держави – це основні, соціально значущі напрями її діяльності, зумовлені об'єктивними потребами суспільного розвитку, є засобами виконання внутрішніх і зовнішніх завдань, в яких виражаються і конкретизуються сутність держави як складної соціальної системи.

Будь-якому явищу взагалі, функціям держави, зокрема, притаманні наступні ознаки.

По-перше, функції держави є основними соціально значущими напрямками її діяльності. Автори підручника наголошують, що поняття «основний напрямок діяльності» дозволяє виокремити функції із множини різних проявів державної діяльності як найбільш широкі і загальні за обсягом. Відповідно функціями визнаються такі напрями діяльності, які мають своїм об'єктом широке коло схожих суспільних відносин в окремих сферах соціального життя (політика, економіка, культура, соціальна сфера, екологія та ін.); є комплексними за своїм змістом і структурою; являють собою один із вирішальних напрямків впливу держави на суспільні відносини всередині країни або за її межами; здійснюються всіма або багатьма ланками державного апарату [70, с. 69].

По-друге, функції держави є стійкою, сталою предметною діяльністю, без якої держава не може обійтися протягом всього або даного етапу існування. Зміст кожної функції держави складається із сукупності

однорідних аспектів державної діяльності. Відповідно, схожі сторони державної діяльності об'єднуються в одну функцію, виходячи із специфіки і характеру тих суспільних відносин, на які вони впливають [212, с. 31-32]. Хоча деякі науковці піддають сумніву зазначену рису, вказуючи, що в епоху постмодернізму говорити про стабільність та сталість функцій держави є недоречним. Адже інформаційна ера сприяє динамічності функцій держави та загалом функції держави є феноменом нестатичним [19].

По-третє, функції держави відображають сутність і соціальне призначення держави. Функції держави розкривають основні риси держави, тобто її сутність. А соціальне призначення держави характеризує мету, яка стоїть перед державою. Вона здатна залишатися незмінною протягом тривалого часу до того, доки не зміниться сутність держави. Разом із тим, функції держави не слід ототожнювати із соціальним призначенням. Насправді функції певною мірою незалежні від соціального призначення держави, яка може інколи здійснювати і не властиві їй функції. Дана обставина зумовлюється тим, що держава є динамічною системою, яка здійснює управління суспільством під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів, що здатні змінюватися [213, с. 8].

Але виникають функції держави, зумовлені не лише її сутністю, а й специфікою конкретної держави, конкретного суспільства, конкретного часово-територіального простору. Наприклад, в силу відсутності збройних конфліктів та агресивних дій зі сторони інших країн щодо нашої держави, тривалий час оборонна функція не була пріоритетною. Деякі з науковців навіть визнавали її як допоміжну, вторинну, «підфункцією» правоохоронної функції.

По-четверте, об'єктивний характер функцій держави, що пов'язані з безпосередньою обумовленістю функцій, завданнями і цілями, які породжені необхідністю держави реагувати на вплив внутрішнього та зовнішнього середовища. Невирішеність або неналежне вирішення тих або інших завдань, що постали перед державою на тому чи іншому етапі її

функціонування, призводить до несприятливих для держави і суспільства наслідків [213, с. 8]. Об'єктивність у даному випадку означає, що функції відображають ті відносини, які склалися в даний час у суспільстві, на них не можуть впливати.

По-п'яте, реалізація функцій держави здійснюється притаманними їй методами і формами. Слід відзначити, що, на відміну від функцій, форми і методи їх здійснення частіше і більш суттєво можуть змінюватися, якщо відповідних змін зазнає соціальна сутність держави [213, с. 8]. Методи – це сукупність прийомів та засобів, за допомогою яких здійснюються функції держави. Формами здійснення функцій держави є зовнішній прояв її діяльності, офіційно закріплений державою.

По-шосте, системний характер функцій держави, оскільки держава являє собою складну багаторівневу систему [212].

Зауважимо, що деякі науковці, виокремлюють таку ознаку функцій держави, як обов'язковий напрямок її діяльності. При цьому ані критерії такої обов'язковості, ані її зовнішні прояви не характеризуються. Приєднуючись до думки О.В. Коломоєць, вважаємо що поділ усієї діяльності держави на «обов'язкову» та «необов'язкову» є помилковим, оскільки якщо держава здійснює необов'язкову діяльність, то це означає, що вона починає переходити межу своїх повноважень. Тут може йти мова про концепцію мінімальної держави, яка має бути звільнена від обов'язку управляти працею приватних осіб і спрямована на діяльність, що якнайбільше відповідає інтересам суспільства. З цих позицій держава має лише три обов'язкових напрямки діяльності: оборона, захист прав і свобод громадян та створення суспільно необхідних служб. Це – класичний підхід до розуміння мінімальної держави, необхідна діяльність якої обмежується виключно сферою забезпечення належної життєдіяльності людей. Але виклики сьогодення можуть поставити під сумнів продуктивність мінімальної держави [71, с. 42].

Функції сучасної держави характеризуються багатоманітністю і різним обсягом, тому для розуміння їх сутності і значення для діяльності держави необхідно їх класифікувати. Зазначимо, що лише логічно правильна, науково обґрунтована класифікація дозволяє відобразити закономірності розвитку об'єктів, що класифікуються, розкрити їх зв'язок, бути основою для узагальнюючих висновків і прогнозів [67, с. 16].

Наявність плюралізму класифікацій функцій держави в залежності від різних підстав у сучасній юридичній науці викликана тим, що держава здійснює різноманітні за змістом, обсягом та іншими показниками функції.

Як відомо, одним із найбільш відомих у юридичній науці є поділ функцій залежно від спрямованості діяльності держави на внутрішні, які виражають внутрішню політику держави, і зовнішні, що забезпечують діяльність її на міжнародній арені. У сучасній науці відсутній єдиний погляд щодо переліку внутрішніх і зовнішніх функцій держави. Так, на думку О.Ф. Скакун, до внутрішніх функцій належить політична, економічна, соціальна, екологічна, культурна, інформаційна, правоохоронна та правозахисна; до зовнішніх – функція співробітництва та інтеграції із сучасними державами в різних державно-правових сферах суспільного життя, функція оборони держави, забезпечення миру та підтримку світового правопорядку [219, с.134]. О.О Джураєва вважає, що внутрішніми функціями держави є регулювання економічних відносин, організації суспільної роботи, охорони правопорядку, законності, прав і свобод громадян, соціального захисту населення, охорони і раціонального використання природних ресурсів, у свою чергу, до зовнішніх функцій відносяться: захист суспільства від нападу ззовні, мирне співробітництво з іншими державами, забезпечення геополітичних інтересів та інше [57, с. 142].

М.В. Дзевелюк взагалі зазначає, що у сучасному світі умовним є розподіл функцій держави на внутрішні та зовнішні [58, с. 174]. Швидка глобалізація світу, яка викликає те, що всі країни пов'язані в розгалуженій мережі різноманітних взаємодій, які визначають і характер виробництва, і

його обсяги, і стандарти споживання, і, врешті, цінності та ідеали людей, діяльність сучасної держави набуває все більшого міжнародного характеру, а діяльність всередині країни значною мірою залежить від зовнішніх політичних та економічних обставин [16, с. 319]. На думку Ф. Брайларда, зовнішня політика держав сьогодні перестає бути прерогативою лише зовнішньополітичних відомств. Через необхідність спільно розв'язувати складні та численні проблеми, вона стає однією з основних функцій більшості державних структур, які прагнуть у своїй діяльності до безпосереднього співробітництва з відповідними відомствами інших країн, що робить внутрішню й міжнародну політичні сфери взаємно зумовленими [209, с. 115].

Вважається, що в наш час найбільш обґрунтованою в юриспруденції є класифікація функцій держави в залежності від сфери діяльності держави. Функції держави в цьому разі виступають як основні напрями реалізації завдань і цілей, соціального призначення держави у процесі її діяльності в різних сферах суспільного життя [93, с. 294]. Залежно від того, в якій сфері життєдіяльності суспільства держава здійснює свої функції – економіці, політиці, соціальній сфері, духовному житті суспільства, можна виділити функції економічного, політичного, соціального, культурного та міжнародного характеру. Зокрема, виділяють: 1) у сфері економіки – довгострокове планування та прогнозування економічного розвитку країни, формування державного бюджету, встановлення системи оподаткування, сприяння підприємницькій діяльності та ін.; 2) у соціальній сфері – соціальний захист малозабезпечених прошарків населення, розвиток системи охорони здоров'я; 3) у політичній сфері – охорону законності та правопорядку, прав і свобод людини, забезпечення вільного волевиявлення громадян, попередження міжнаціональних та релігійних конфліктів; 4) у культурній сфері – державну підтримку та фінансування культури, мистецтва, освіти; 5) у міжнародній сфері – взаємовигідну економічну, політичну, науково-технічну, військову та культурну співпрацю з іншими

державами, захист територіальної цілісності та суверенітету, підтримку системи міжнародної безпеки та ін. [59, с. 174].

Отже, можна говорити про те, що нового сенсу і нових рис набуває державна організація суспільного життя. Глобалізація призводить до того, що відкриваються кордони між державами; це лібералізує рух капіталів і товарів, культурних цінностей, інформаційних потоків, і тому державі важче здійснювати роль регулятора і координатора всіх процесів життєдіяльності суспільства [34, с. 42]. Слушною є думка Г.О. Кубишиної, що сьогодні держава в узагальненому вигляді виконує декілька основних функцій: по-перше, здійснює політичне управління суспільством, скоординує його на вирішення життєво важливих проблем існування та розвитку; по-друге, опікується питаннями безпеки, цілісності кордонів, збереженням економічної та політичної стабільності; по-третє, вирішує соціальні проблеми суспільства [99, 192]. Тому можливо говорити, що соціальна функція держави є на сучасному етапі розвитку суспільства однією із найважливіших.

У науковій літературі пропонуються різноманітні визначення соціальної функції держави: «функція регулювання міри праці і міри споживання», «функція соціального захисту», «соціальна функція», «функція забезпечення добробуту народу», «функція соціальних послуг» тощо. Переважна більшість авторів визначають зазначений напрямок діяльності держави саме як «соціальну функцію» [224, с. 45-46].

З погляду С.Є. Горбатюк, «соціальна функція держави спрямована на досягнення цілей соціогуманітарного розвитку, досягнення соціальної злагоди в суспільстві, створення умов для задоволення соціальних, культурних, духовних потреб людини і суспільства та реалізується за активної участі інститутів громадянського суспільства на засадах соціального і державно-громадського партнерства, субсидіарності, соціальної солідарності та взаємовідповідальності влади, суспільства, людини і громадянина» [46, с. 84-90]. У соціогуманітарному розвитку

особистості та залученні соціуму до співучасті у здійсненні загальнодержавних функцій зосереджується вчений.

На думку Д.Г. Севрюкова, зміна уявлень про соціальну функцію держави пов'язана з історичними та національно-культурними особливостями розвитку держав, тому соціальною функцією держави є «історично обумовлений та національно-культурно детермінований напрям діяльності держави як соціального інституту із вирішення соціальних проблем суспільства» [216, с. 298-299]. У данному випадку акцентується увага на тому, що соціальна функція держави зазнає змін разом із суспільством і державою, безперервно підлаштовуючись до соціальних потреб суспільства.

О.В. Бермічева розуміє соціальну функцію держави у широкому і вузькому значенні. У широкому значенні соціальна функція – це основний напрям діяльності держави, який покликаний гарантувати соціальний захист, соціальне забезпечення, охорону здоров'я та нормальні умови життя для всього населення і (передусім, для тих категорій громадян, які в силу різних обставин та об'єктивних умов не можуть повноцінно працювати), а також пов'язаний з виділенням необхідних коштів на освіту, відпочинок, будівництво доріг, житла, роботу, транспорт і зв'язок тощо [25, с. 9]. Недоліком є те, що визначення має дуже широкий зміст, включаючи широке коло об'єктів впливу зазначеної функції, зокрема, соціальні права громадян (право на соціальне забезпечення, на нормальні умови життя тощо), культурні (реалізація права на освіту тощо) та економічні (реалізація права на відпочинок) [61, с. 89].

У вузькому значенні, вказує дослідниця, під соціальною функцією держави слід розуміти функцію соціального захисту, до якого включаються соціальне забезпечення громадян з його двома формами – соціальним страхуванням, у тому числі й пенсійним, та соціальною допомогою [25, с. 9]. Не можемо не погодитись із І.В. Дробуш, що також необхідно включити поняття забезпечення достатнього життєвого рівня населення, тому що і

соціальне забезпечення в цілому, і соціальне страхування та соціальна допомога зокрема, направлені на забезпечення достатнього життєвого рівня людини та членів її сім'ї [61, с. 89].

І.В. Арістова під соціальною функцією розуміє «один із напрямків діяльності держави, який полягає у створенні державою необхідних умов, що забезпечують гідне життя людини незалежно від її соціального стану, участі у виробництві сукупного національного доходу, а також належного правового механізму її соціальної захищеності відповідно до міжнародних стандартів» [17, с. 21]. Науковиця звертає увагу на необхідність наявності механізму здійснення соціальної функції.

Реалізація будь-якої функції держави, у тому числі й соціальної функції, здійснюється державними органами та органами місцевого самоврядування.

Отже, соціальна функція держави – це напрям діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з вирішення соціальних проблем суспільства, що виражається у соціальному захисті, який включає в себе соціальне забезпечення громадян у вигляді соціального страхування, соціальної допомоги та забезпечення достатнього життєвого рівня людей шляхом їх реалізації.

Для розкриття сутності будь-якого явища, у тому числі й соціальної функції держави, необхідно з'ясувати її ознаки.

І.В. Арістова до ознак соціальної функції держави відносить наступні: 1) закріплення в Конституції та інших законодавчих актах; 2) є похідною від соціальних завдань, які взяла на себе держава, з одного боку, та засобом реалізації соціальних прав людини та громадянина – з другого; 3) є внутрішньою функцією, оскільки її об'єктом є людина, її життя та здоров'я; 4) для її реалізації (контролю за реалізацією, виконанням тощо) створюється система державних органів спеціальної компетенції; 5) реалізується, переважно, у правових формах, серед яких правотворча, правозастосовча та правоохоронна; 6) законодавче визначення мінімуму соціальних благ, які

повинен отримувати кожен, з одного боку, створення правового механізму захисту соціальних прав – з другого; 7) законодавче закріплення обов'язковості соціальної допомоги певним категоріям громадян (інвалідам, безробітним, чорнобильцям та ін.) [17, с. 20-21].

В основному, погоджуємося із зазначеною позицією, але можемо додати, виходячи із процесів, що відбуваються у суспільстві, ще деякі ознаки.

Так, слушною є думка Д.Г. Севрюкова, який вважає, що соціальна функція як напрям діяльності держави виникає на певному історичному етапі розвитку та здійснюється у конкретно-історичних умовах. Вона змінюється разом з самою державою та суспільством, тобто є безперервним процесом адаптації до нових соціальних потреб. Крім того, обсяг соціальної функції, принципи її здійснення, межі державного втручання та ступінь участі недержавних соціальних партнерів безпосередньо залежать від національних, культурних (ідеологічних) факторів [216, с. 298-299].

Н.В. Галіцина вважає, що не можна до суб'єктів, які здійснюють соціальну функцію, відносити тільки державні органи. Науковиця наголошує, що соціальну політику в державі реалізовує і громадянське суспільство в особі недержавних організацій. Піддає критиці також вона й думку про те, що соціальна функція на рівні її концептуального існування (виділення, формування) зараховується до кола виключних функцій держави, тоді як на рівні її реалізації (інструментальному рівні) може бути передана на виконання іншим суб'єктам – органам місцевого самоврядування [31, с. 3]. Обґрунтовує вона свою думку тим, що, по-перше, історично становлення й формування соціальної держави до ХХ століття відбувалось без участі держави; по-друге, на сьогодні мають місце чіткі тенденції до зменшення участі держави у соціальному забезпеченні населення; по-третє, соціальна функція, виступаючи у певній мірі наслідком визнання соціальних прав людини, набуває разом з останніми природного характеру, який виключає її привласнення винятково державою [40, с. 69-70].

На наш погляд, мова йде про соціальну функцію взагалі, а не соціальну функцію держави.

Ще однією ознакою є здійснення соціальної функції держави у правових формах. Правова – однорідна за своїми зовнішніми ознаками діяльність державних органів, пов'язана з виданням правових актів, яка тягне за собою правові наслідки (правотворча діяльність, правозастосовча діяльність, правоохоронна діяльність). Крім правових, є неправові форми здійснення функцій держави, тобто однорідна за своїми зовнішніми ознаками діяльність держави, яка не призводить до правових (юридичних) наслідків, (організаційно-регламентуюча, організаційно-ідеологічна, організаційно-економічна, організаційно-господарська, організаційно-контрольна, організаційно-виховна, політична і, власне, організаційна робота); договірна форма [277, с. 65]. Підтримуючи, вказаний погляд, вважаємо, що соціальна функція держави здійснюється як у правових, так і у організаційних формах.

Таким чином, ознаками соціальної функції держави є такі: 1) залежить від історичного розвитку та національно-культурних факторів; 2) має нормативно-правове закріплення; 3) реалізується як у правових, так і в організаційних формах; 4) пов'язана із соціальною політикою держави; 5) є засобом реалізації соціальних прав людини та громадянина; 6) має механізм реалізації у вигляді системи державних органів спеціальної компетенції; 7) має законодавче визначення мінімуму соціальних благ; 8) створення правового механізму захисту соціальних прав.

Відсутній єдиний погляд у сучасній науці й на сутність соціальної функції держави.

Ураховуючи еволюцію теоретико-методологічних підходів, сучасні дослідники розуміють соціальну функцію держави як соціально-історичний засіб самовиявлення людини та набуття нею гідності, доводять спроможність сучасного інституту welfare state до субсидіарності з громадянським суспільством [131, с. 12]. Інші розкривають її як глибинну визначальну

властивість держави задовольняти потреби суспільства, насамперед, забезпечуючи його збереження та виживання як цілісного соціального «організму» [46, с. 86; 211, с. 11-12].

В умовах глобальних викликів, які на сьогодні виникають перед суспільством, на думку науковців, соціальна функція перемістилась в епіцентр уваги держави, оскільки з нею безпосередньо пов'язано вирішення завдань, спрямованих на створення середовища для забезпечення належного життєвого рівня населення, реалізації творчих, духовних, культурних та інших потреб особистості [128, с. 20]. Таким чином, у сучасному світі відбувається переосмислення ролі держави у соціальних процесах, і одночасно з цим змінюється місце особистості, яка стає активним учасником процесів формування і реалізації соціальної функції [100, с. 106].

Головним завданням держави має бути не лише опікування соціально вразливими членами суспільства, а також створення умов для гармонійного всебічного розвитку людини. Особливо це актуально на сьогодні, в період постіндустріальної епохи, коли формуються новітні світоглядні концепції, основою яких є культурна і соціальна різноманітність, транснаціональність, гендерна рівність, толерантність, спільна відповідальність за глобальні проблеми [217, с. 225]. Отже, визначення соціальної функції держави в умовах постійних економічних, соціальних, політичних та інших змін, які відбуваються під впливом глобалізації, потребує критичного осмислення та сучасних підходів до вивчення [100, с. 106].

Соціальна функція, що реалізується державними органами та органами місцевого самоврядування, направлена на досягнення наступних цілей:

По-перше, гарантованість, реалізація й дотримання прав і свобод людини і громадянина, що закріплено у Конституції України й нормативно-правових актах.

По-друге, першочерговим принципом діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування повинен стати принцип, відповідно

до якого людина, її права та законні інтереси визнаються найвищою соціальною цінністю.

По-третє, діяльність державних органів та органів місцевого самоврядування потрібно направити на усунення взагалі або мінімалізацію зокрема, соціальних протиріч, утворення загальносуспільного блага через налагодження взаємодії між індивідуальним інтересом окремої людини щодо реалізації прав і свобод, можливістю задовільнити свої потреби і інтересом суспільства в цілому та можливостями задовольнити інтереси усіх членів суспільства.

По-четверте, державні органи і органи місцевого самоврядування повинні займати центральне місце у налагодженні соціального діалогу та побудові суспільних відносин на основі соціальної солідарності.

По-п'яте, одним із пріоритетних завдань діяльності державних органів повинна стати соціальна безпека держави, яка базується на сталому розвитку всіх суспільних сфер – економічної (ефективна, конкурентноспроможна економіка), політичної (стабільність політичної системи, плюралізм, демократичні засади), соціальної (забезпеченість достатньої кількості робочих місць, освітніх закладів, установ медичної допомоги та соціальної реабілітації й захисту, встановлення на законодавчому рівні мінімальних життєвих стандартів тощо).

По-шосте, держава у особі державних органів повинна гарантувати справедливість у використанні освітніх послуг, послуг охорони здоров'я, реалізації права на працю, забезпечення особам, які потрапили у складні життєві обставини, соціальних гарантій у реалізації своїх прав, необхідного соціального захисту тощо.

Таким чином, визначено авторське бачення наступних понять: соціальна функція держави як напряму діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування із вирішення соціальних проблем суспільства, що виражається у соціальному захисті, який включає в себе соціальне забезпечення громадян у вигляді соціального страхування,

соціальної допомоги та забезпечення достатнього життєвого рівня людей шляхом їх реалізації; функції держави як основні, соціально значущі напрямки її діяльності, зумовлені об'єктивними потребами суспільного розвитку, є засобами виконання внутрішніх і зовнішніх завдань, в яких виражаються і конкретизуються сутність держави як складної соціальної системи.

Окреслено ознаки соціальної функції держави: 1) залежить від історичного розвитку та національно-культурних факторів; 2) має нормативно-правове закріплення; 3) реалізується як у правових, так і в організаційних формах; 4) пов'язана із соціальною політикою держави; 5) є засобом реалізації соціальних прав людини та громадянина; 6) має механізм реалізації у вигляді системи державних органів спеціальної компетенції; 7) має законодавче визначення мінімуму соціальних благ; 8) створення правового механізму захисту соціальних прав.

Уточнено сутність соціальної функції держави, яка виражається у виконанні державними органами та органами місцевого самоврядування завдань: 1) гарантованість, реалізація й дотримання прав і свобод людини і громадянина, що закріплено у Конституції України й нормативно-правових актах; 2) першочерговим принципом діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування повинен стати принцип, відповідно до якого людина, її права та законні інтереси визнаються найвищою соціальною цінністю; 3) діяльність державних органів та органів місцевого самоврядування потрібно направити на усунення взагалі або мінімалізацію зокрема соціальних протиріч, утворення загальносуспільного блага через налагодження взаємодії між індивідуальним інтересом окремої людини щодо реалізації прав і свобод, можливістю задовільнити свої потреби і інтересом суспільства в цілому та можливостями задовольнити інтереси усіх членів суспільства; 4) державні органи і органи місцевого самоврядування повинні займати центральне місце у налагодженні соціального діалогу та побудові суспільних відносин на основі соціальної солідарності; 5) одним із

пріоритетних завдань діяльності державних органів повинна стати соціальна безпека держави, яка базується на сталому розвитку всіх суспільних сфер – економічної (ефективна, конкурентноспроможна економіка), політичної (стабільність політичної системи, плюралізм, демократичні засади), соціальної (забезпеченість достатньої кількості робочих місць, освітніх закладів, установ медичної допомоги та соціальної реабілітації й захисту, встановлення на законодавчому рівні мінімальних життєвих стандартів тощо); б) держава в особі державних органів повинна гарантувати справедливість у використанні освітніх послуг, послуг охорони здоров'я, реалізації права на працю, забезпечення особам, які потрапили у складні життєві обставини соціальних гарантій у реалізації своїх прав, необхідного соціального захисту тощо.

1.2. Правовідносини у сфері соціального захисту громадян як об'єкт адміністративно-правового дослідження

Виникнення, зміна, втрата актуальності публічних потреб призводить до змін у нормах адміністративного права. Це, у свою чергу, викликає оновлення суспільних відносин владно-управлінського та адміністративно-сервісного характеру. Тому адміністративно-правові відносини характеризуються динамічністю правового регулювання. Зауважуючи на те, що вони беруть участь у різноманітних суспільних процесах, деякі групи адміністративних правовідносин із часом втрачають свою актуальність і вступають у протиріччя з існуючими суспільними відносинами. Тому розвиток теорії адміністративного права триває постійно, що обумовлено як виданням нових нормативно-правових актів у галузі публічно-сервісної й управлінської діяльності, так і новелами у реалізації адміністративно-правових відносин. З цим пов'язаний постійний інтерес до загальнотеоретичних питань, що стосуються адміністративно-правових відносин [47, с. 173].

У науковців-адміністративістів відсутнє єдине розуміння поняття адміністративно-правових відносин.

Більшість правників вважають, що адміністративно-правові відносини – це суспільні відносини, врегульовані нормами адміністративного права.

На думку В.М. Столбового, адміністративно-правові відносини – це правовідносини, які ґрунтуються на нормах адміністративного права [229, с. 20]. А.В. Макаренко зазначає, що адміністративно-правові відносини – це урегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, в яких їхні сторони (суб'єкти) взаємопов'язані й взаємодіють внаслідок здійснення суб'єктивних прав і обов'язків, встановлених і гарантованих відповідними адміністративно-правовими нормами [74, с. 62; 107, с. 44].

Наступна група науковців зосереджує увагу на об'єкті адміністративно-правових відносин, тобто на державному управлінні.

Так, Л.В. Коваль вказує, що предметом адміністративного права є суспільні відносини, які виникають при здійсненні державного управління [81, с. 6].

Ю.П. Битяк та автори підручника під адміністративно-правовими відносинами розуміють суспільні відносини у сфері державного управління, учасники яких є носіями прав і обов'язків, урегульованих нормами адміністративного права [13, с. 57; 74, с. 62].

В.В. Галуцько зосереджує увагу на тому, що адміністративно-правові відносини відображають вплив адміністративно-правових норм на поведінку суб'єктів та об'єктів публічного управління, через що між ними виникають сталі правові зв'язки публічно-владного характеру. Іншими словами, адміністративно-правова норма містить абстрактну конструкцію адміністративно-правового відношення. Сутність такої конструкції полягає у тому, що адміністративно-правова норма від імені легітимного суб'єкта правотворчості визначає належну поведінку кожного зі своїх адресатів. Вона встановлює обов'язкові правила. За якими відбувається взаємодія між

учасниками зазначених відносин. Ці правила формуються у вигляді взаємних прав та обов'язків [42, с. 37].

Як ми бачимо, відсутній і єдиний погляд на сферу правового регулювання адміністративних правовідносин.

Одна група вчених вважає, що адміністративно-правові відносини регулюють державне управління [13, с. 57; 81, с. 6]. У свою чергу, В.К. Колпаков підкреслює, що поняття адміністративно-правових відносин стає все ширшим і виходить за межі державного управління [86, с. 102-104]. З погляду іншої групи науковців предметом адміністративно-правового регулювання є діяльність виконавчої влади [45, с. 9].

Отже, адміністративно-правові відносини – це суспільні відносини, врегульовані нормами адміністративного права, однією із сторін яких завжди є орган державної влади, наділений державно-владними повноваженнями у сфері публічного управління для реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина.

Для розуміння будь-якого явища, у тому числі й адміністративно-правових відносин, необхідно виокремити риси, які їм притаманні.

З приводу ознак адміністративно-правових відносин можливо спостерігати приблизно єдину позицію науковців.

Так, О.І. Харитонова, Е.О. Шевченко визначають наступні риси адміністративно-правових відносин: 1) виникнення у сфері публічного управління; 2) однією зі сторін обов'язково є орган влади; 3) врегульовані адміністративно-правовими нормами; 4) їхні учасники виступають носіями прав і обов'язків у сфері державного управління; 5) мають державно-публічний характер; 6) є відносинами «влада-підпорядкування» і визначаються юридичною нерівністю сторін; 7) можуть виникнути за ініціативою будь-якого суб'єкта адміністративного права, згода іншої сторони не є обов'язковою; 8) порушення стороною своїх обов'язків зумовлює її відповідальність перед державою в особі її компетентних органів; 9) для органів управління їх права є одночасно і обов'язками; 10) за

порушення обов'язків застосовуються, як правило, заходи адміністративного примусу; 11) спори між сторонами мають особливий правовий режим забезпечення законності (адміністративний і судовий) [247, с. 63; 255, с. 1116-1122]. Отже, вони підкреслюють державно-правовий характер ознак адміністративно-правових відносин, що виражається у відносинах влади-підпорядкування.

На думку О.О. Панової, основними ознаками, що характеризують адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення публічної безпеки, є: 1) учасники правовідносин із забезпечення публічної безпеки та порядку наділені організаційно-розпорядчими та/або управлінськими правами та відповідними обов'язками; 2) до суб'єктного складу учасників адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення публічної безпеки однією зі сторін, зазвичай, виступає орган або посадова особа, наділена державно-владними повноваженнями; 3) норми вітчизняного законодавства встановлюють адміністративну, кримінальну та інші види відповідальності за порушення встановлених правил публічної безпеки; 4) адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення публічної безпеки мають примусовий характер, який спирається на державну владу; 5) адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення публічної безпеки несуть у собі загальнодержавний інтерес, адже є підґрунтям для підтримання національної безпеки в країні; 6) порушення норм вітчизняного законодавства що регламентує адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення публічної безпеки та порядку, призводить до притягнення винної особи до відповідальності; 7) державна урегульованість суспільних відносин у сфері публічної безпеки, яка передбачає певний зв'язок, забезпечений адміністративно-правовою нормою; 8) можливість застосування адміністративного примусу до порушників та/або учасників адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення публічної безпеки, що відбувається під час реалізації суб'єктивних прав та виконанні регламентованих обов'язків; 9) правовідносини у сфері публічної безпеки

виникають за наявності підстав, регламентованих адміністративно-правовими нормами; 10) особи, що вступають в адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення публічної безпеки, наділені вольовим характером та можуть мати відповідні повноваження у зазначеній сфері [129, с. 46]. Вчена звертає увагу, що адміністративно-правові відносини несуть загальнодержавний інтерес.

Таким чином, характерні риси адміністративно-правових відносин – це: 1) суспільні відносини, врегульовані адміністративно-правовими нормами; 2) одна сторона або обидві сторони, наділені правами та обов'язками у сфері публічного управління; 3) однією із сторін завжди є державний орган; 4) їх субординаційний характер; 5) вираження публічно-правового інтересу; 6) органи держави, наділені державно-владними повноваженнями; 7) виникнення за ініціативи сторони, що має компетенцію; 8) порушення стороною своїх обов'язків, яке тягне за собою юридичну відповідальність, що здійснюється державними органами; 9) можливість застосування державного примусу; 10) особлива процедура вирішення спорів між сторонами.

Ще одним теоретичним питанням, яке постає перед дослідниками адміністративних правовідносин, є питання їх структури. Науковцями запропоновано різні підходи до поняття структури (складу) адміністративних правовідносин.

В.В. Коваленко вважає, що складовими частинами адміністративно-правових відносин є юридична основа, юридичні факти, суб'єкти й об'єкти. Юридичною основою є адміністративно-правові норми як матеріальні, так і процесуальні, на підставі яких виникають відносини. Юридичні факти – це певні дії та події, які слугують фактичною підставою для виникнення, зміни та припинення адміністративно-правових відносин. Суб'єкти розглядаються як конкретні учасники адміністративно-правових відносин, юридичні та фізичні особи, наділені правами та обов'язками у сфері управлінської діяльності. Передумовою вступу названих суб'єктів у конкретні

адміністративно-правові відносини є наявність у них правоздатності та дієздатності. Під об'єктом розуміють те, щодо чого виникають, розвиваються і припиняються адміністративно-правові відносини [79, с. 143]. Не зовсім погоджуємося з автором, що одним із елементів адміністративно-правових відносин є юридична основа, що є адміністративно-правовими нормами, це, на наш погляд, є ознакою адміністративно-правових відносин, що відрізняє їх від інших видів правовідносин.

Зауважимо, що В.В. Галуцько відносить до структури адміністративно-правових відносин суб'єкти, об'єкти, зміст правовідносин та юридичні факти. Суб'єкти правовідносин – це учасники адміністративно-правових відносин, які мають суб'єктивні права та юридичні обов'язки й наділені специфічними юридичними властивостями. Об'єктами правовідносин є те, на що спрямовано інтереси суб'єктів, з приводу чого останні вступають в адміністративно-правові відносини. Між цими елементами існує нерозривний зв'язок. Виникнення у суб'єктів взаємних прав і обов'язків можливе лише на підставі настання певних юридичних умов юридичних фактів, закріплених у гіпотезах адміністративно-правових норм. Суб'єкти завжди вступають у правові відносини заради задоволення різних матеріальних, економічних, культурних, політичних або інших інтересів і потреб. Для досягнення цієї мети суб'єкти адміністративно-правових відносин здійснюють певні дії, спрямовані на досягнення корисного для них результату. Цей результат і є об'єктом адміністративно-правових відносин [42]. На нашу думку, юридичний факт не є елементом адміністративно-правових відносин. Він є життєвою обставиною, що викликає, змінює або припиняє правовідносини, тобто має зовнішній прояв, а не внутрішню характеристику адміністративних правовідносин.

Цікавою, на наш погляд, є розуміння структури адміністративно-правових відносин, що запропонована А.М. Горбач, яка характеризується взаємопов'язаними невід'ємними статичними правовими елементами та динамічними (процедурними). До перших відносяться: 1) об'єкт

адміністративно-правових відносин (матеріальні, духовні та інші соціальні цінності); 2) суб'єкти адміністративно-правових відносин як їх учасників, що мають суб'єктивні адміністративні права та юридичні обов'язки й наділені специфічними юридичними властивостями; 3) зміст адміністративно-правових відносин як сукупність юридичних прав та обов'язків суб'єктів правовідносин. Динамічним (процедурним) елементом адміністративно-правових відносин є юридичний адміністративний факт як конкретна життєва обставина, з якою норма адміністративного права пов'язує виникнення, зміну або припинення адміністративно-правових відносин [47, с. 176]. Автор, зосереджуючи увагу на динамічних та статичних елементах, демонструє не тільки внутрішні складові адміністративно-правових відносин, але й зовнішні, що не зовсім вірним є по відношенню до поняття структура як внутрішня побудова будь-якого явища.

Найбільш вдалою, на наш погляд, є структура адміністративно-правових відносин, запропонована С.Г. Стеценко, відповідно до якої основними елементами структури адміністративно-правових відносин є: об'єкт адміністративно-правових відносин – те, заради чого виникають правовідносини, це матеріальні, духовні та інші соціальні цінності. Об'єктами адміністративно-правових відносин є: поведінка учасників управлінських відносин (дії, утримання від дій); здоров'я, гідність людини, моральність (в управлінні охороною здоров'я, культурою та мистецтвом). Змістом адміністративно-правових відносин є сукупність юридичних прав та обов'язків суб'єктів правовідносин. Під юридичними правами розуміють міру дозволеної поведінки, що визначається державою. Юридичні обов'язки визначають міру необхідної поведінки, яка забезпечується державою. Суб'єкти адміністративно-правових відносин, тобто учасники адміністративно-правових відносин, які мають конкретні права та обов'язки [228, с. 247].

Отже, вважаємо, що під структурою адміністративно-правових відносин необхідно розуміти сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих

елементів. До них належать: по-перше, суб'єкти адміністративно-правових відносин, тобто сторони адміністративно-правових відносин, що мають суб'єктивні права та юридичні обов'язки; по-друге, об'єкти адміністративно-правових відносин, якими є матеріальні та нематеріальні блага, з приводу яких суб'єкти вступають у правовідносини; по-третє, зміст адміністративно-правових відносин, що включає в себе суб'єктивні права та юридичні обов'язки (юридичний зміст) та дії суб'єктів адміністративно-правових відносин (фактичний зміст).

Класифікація адміністративних правовідносин застосовується для кращого розуміння їх місця в механізмі правового регулювання.

Так, відповідно до функціонального призначення адміністративного [9, с. 182], цільового призначення, яке відповідно відбивається на застосуванні різних форм і методів управлінської діяльності [21, с. 118], загального характеру правовідносин [10, с. 61], відповідності певному елементу юридичної норми [7, с. 44] адміністративно-правові відносини поділяють на регулятивні та охоронні. Регулятивні відносини адміністративного права, що супроводжують нормальний процес реалізації права та виконання юридичних обов'язків, становлять переважну більшість відносин владно-управлінської сфери. Це правовідносини, за допомогою яких здійснюється безпосереднє регулювання суспільного життя – встановлення прав та обов'язків суб'єктів адміністративного права [245, с. 75-82]. Охоронні адміністративні правовідносини виникають з факту неправомірної поведінки як реакція держави на правопорушення у формі державного примусу. О.Ф. Скакун вважає, що охоронні правовідносини викликають адміністративну відповідальність та застосування юридичних санкцій, що використовуються у випадку правопорушень [220, с. 397].

Наявність даної класифікації надає можливість уникнути некоректного ствердження про те, що всі адміністративно-правові відносини є управлінськими у спеціальному (вузькому) значенні цього слова [247, с. 197].

Наступна важлива класифікація – розподіл адміністративно-правових відносин в залежності від характеру обов'язків на активні й пасивні. Адміністративні правовідносини активного типу є відносинами, що потребують здійснення активних дій, а правовідносини пасивного типу – відносини, що передбачають утримання від певних дій [10, с. 61]. З погляду деяких науковців відносини активного типу виражають регулятивно-динамічну функцію права, утворюючись на підставі зобов'язуючих або уповноважуючих адміністративно-правових норм, а відносини пасивного типу демонструють регулятивно-статичну функцію права, складаючись на основі норм-заборон [8, с. 78]. Така класифікація дозволяє зосередити увагу на особливостях прав та обов'язків суб'єктів даних відносин з урахуванням характеру норм, що є підставою для їх виникнення [248, с. 198].

Адміністративно-правові відносини можна розподілити в залежності від характеру зв'язків між сторонами [101, с. 14], характеру взаємодії суб'єктів [227, с. 82], змістом владних повноважень [86, с. 104] на вертикальні та горизонтальні. Можна зазначити, що «вертикальні правовідносини найбільшою мірою відображають сутність адміністративно-правового регулювання і характер зв'язків у сфері управління» [9, с. 184]. Головний зміст «вертикальності», вважає В.К. Колпаков, «полягає у юридичному праві одного із суб'єктів відносин диктувати свої волевиявлення іншим; обов'язку інших суб'єктів підкорятися та виконувати такі волевиявлення» [86, с. 104]. Горизонтальні правовідносини не мають юридичних велінь однієї сторони, обов'язкових для іншої. Адміністративно-правовими такі відносини робить державна воля, що вимагає від суб'єктів вступити у правові зв'язки між собою на паритетних засадах. Крім того, вирізняють діагональні адміністративні правовідносини, що виникають між суб'єктом і об'єктом управління, які знаходяться у різних галузях управлінської системи [102, с. 49].

Приєднуючись до погляду В.К. Колпакова, вважаємо, що найбільш суттєвою класифікацією адміністративних правовідносин є розподіл їх на

види в залежності від сфери виникнення, що відбиває структуру предмета адміністративного права. На підставі цієї ознаки адміністративні правовідносини поділяються на відносини публічного управління; відносини адміністративних послуг; відносини відповідальності публічної адміністрації за неправомірні дії або бездіяльність; відносини відповідальності за порушення встановленого порядку і правил [86, с. 103]. Але, на нашу думку, підставою вказаної класифікації є сфера регулювання адміністративних правовідносин.

Одним із видів адміністративно-правових відносин є відносини у сфері соціального захисту громадян.

Адміністративно-правові відносини у сфері соціального захисту громадян – це соціальні відносини, що виникають на підставі норм адміністративного права між органами публічної влади, що наділені державно-владними повноваженнями у сфері соціального захисту громадян та особами, що потребують соціального захисту, що включає в себе соціальне забезпечення у вигляді соціального страхування, соціальної допомоги та забезпечення достатнього життєвого рівня.

Адміністративно-правовим відносинам у сфері соціального захисту властиві наступні ознаки: 1) вони регулюються нормами права, що регулюють соціальний захист громадян; 2) наділяють суб'єктів правовідносин у сфері соціального захисту суб'єктивними правами і юридичними обов'язками; 3) правовідносини у сфері соціального захисту є зв'язком персоніфікованими; 4) правовідносини у сфері соціального захисту є вольовими відносинами; 5) правовідносини у сфері соціального захисту охороняються державою; 6) вони мають претензійно-забезпечувальний характер.

Як і будь-які адміністративно-правові відносини, вони, як ми зазначали, складаються з трьох елементів: об'єкту правових відносин, змісту правових відносин, суб'єктів правовідносин.

Існують різні погляди на питання про сутність об'єкта правовідносин. У залежності від того, прихильником якої концепції є науковець, визначається поняття об'єкта правовідносин [225, с. 143]. Зауважимо, що представники класичної моністичної концепції, вказуючи на єдність об'єкта правовідносин, розуміють під об'єктом те, на що направлені правовідносини: поведінку суб'єктів. На противагу їм – інші науковці об'єктом правовідносин визнають те, на що направлені суб'єктивні права та обов'язки учасників [251, с. 34-38]. А є вчені, які вказують поведінку лише зобов'язаної сторони [4, с. 82]. Класична плюралістична концепція, передбачаючи різноманіття об'єктів правовідносин, визначає об'єктом те, з приводу чого виникли правовідносини: поведінку людей, результати дій та бездіяльності, матеріальні цінності, речі, нематеріальні блага. Об'єднуючи ці дві теорії, деякі науковці розмінують під об'єктом правовідносин те, з приводу чого вони виникають, на що направлені [14, с. 72]. Крім того, у науковій літературі є погляди про безоб'єктність правовідносин [246, с. 130]. З цією точкою зору ми не згодні, тому що об'єкт правовідносин – це те, з приводу чого вони взагалі виникають.

Поняття об'єкта адміністративно-правових відносин також викликає суперечності у науковців. Так, група учених вважає, що «об'єктом адміністративно-правових відносин є поведінка людей, а саме їх дії, за допомогою яких реалізуються передбачені адміністративно-правовими нормами обов'язки і права учасників даних відносин. Ці дії можуть бути пов'язані із здійсненням завдань публічного управління (наприклад, видання індивідуального акта управління), особистими нематеріальними благами (наприклад, гідність людини), реалізацією суб'єктивних обов'язків і прав (наприклад, право на оскарження в суді дій посадових осіб і органів виконавчої влади), матеріальними предметами (речами і под.)» [12, с. 58]. Преднуються до них й інші правники, зазначаючи, що об'єктом адміністративних правовідносин може бути тільки відповідна поведінка суб'єктів правовідносин. Поміж того, їх предметом може бути все, що

завгодно [78, с. 35]. Наступна позиція – об'єкт (він же часто – і предмет) правовідносин – це фактична поведінка його учасників, на яку спрямоване правове регулювання [104, с. 130].

Підтримуючи плюралістичну позицію об'єкта правовідносин, вважаємо, що до об'єктів правовідносин у сфері соціально захисту громадян належать права людини, а саме соціальні права людини.

Соціальні права мають ознаки, які притаманні іншим правам людини: економічним, політичним, екологічним, але їм властиві також специфічні риси. Так, В.М. Шаповал вважає, що закріплення в чинних конституціях соціальних прав людини супроводжуються цілим рядом нормативних приписів, які покладають на державу обов'язок щодо здійснення певної позитивної діяльності, спрямованої на реалізацію того або іншого соціального права [253, с. 16].

Погоджуємося з поглядом Т.І. Длугопольської, що сутнісною особливістю соціальних прав людини є те, що їх реалізація здійснюється за декількох умов. По-перше, виникнення соціальних прав пов'язано із взаємодією людини і держави, результатом якої є досягнення певних соціальних стандартів. Це викликає потребу у здійсненні певних обов'язків державою, а не утримання від певних дій. По-друге, рівень економічного розвитку держави, її об'єктивна спроможність здійснювати соціальну допомогу людині у всіх випадках, коли вона цього потребує, впливає на соціальні права та ступінь їх забезпечення [60, с. 64-65]. По-третє, реалізація соціальних прав людини передбачає наявність комплексного і розгалуженого законодавства, яке б чітко регламентувало всі процедури, які пов'язані із наданням соціальної допомоги, здійсненням соціального захисту і соціального забезпечення [60, с. 65; 97, с. 395].

Отже, об'єктами адміністративних правовідносин у сфері соціального захисту громадян є діяльність держави у особі державних органів та органів місцевого самоврядування із реалізації соціальних прав громадян, яка включає в себе правозастосовну діяльність у сфері здійснення соціальних

прав; матеріальні блага, що виражаються у матеріальній допомозі та соціальному обслуговуванні; особистих нематеріальних благ, що набувають прояву у повазі честі і гідності, задоволенні духовних потреб; реалізація суб'єктивних прав та юридичних обов'язків.

Наступним елементом, з якого складаються правовідносини у сфері соціального захисту громадян, є зміст правовідносин.

Як ми зазначали, в науці адміністративного права існують два підходи до розуміння змісту адміністративно-правових відносин.

З погляду першої групи науковців під змістом адміністративно-правових відносин розуміється сукупність суб'єктивних прав та юридичних обов'язків [86, с. 101-104].

Друга група правників вважає, що у зв'язку з тим, що адміністративно-правові відносини є поєднанням фактичних суспільних відносин і адміністративно-правових норм, які надають фактичним суспільним відносинам адміністративно-правової форми, розрізняють фактичний і юридичний зміст адміністративно-правових відносин. Фактичний зміст адміністративно-правових відносин – це фактичні соціальні, економічні, культурні, політичні та інші відносини, які отримали через опосередкування адміністративно-правових норм свою юридичну форму. Вони зберегли фактичний зміст, але завдяки адміністративно-правовим нормам набули нових якостей. Юридичний зміст адміністративно-правових відносин – це взаємозв'язок зафіксованих в адміністративному праві суб'єктивних прав та юридичних обов'язків учасників адміністративно-правових відносин [42, с. 44-47].

Отже, підтримуючи другий погляд, вважаємо, що можна вирізнити фактичний і юридичний зміст адміністративно-правових відносин у сфері соціального захисту громадян.

У адміністративно-правових відносинах у сфері соціального захисту громадян є те, що однією із сторін завжди є державний орган, який має права

і обов'язки, що становлять зміст державно-владних повноважень, що, в свою чергу, виражають їх компетенцію.

Зміст правовідносин розкриває будь-які правовідносини, незалежно від галузі права. Особливості правовідносин визначають їх зміст. Проте важливим аспектом змісту є правовий статус суб'єктів. Звісно, суб'єктивні права та юридичні обов'язки вже частково відображають елементи правового статусу особи або компетенції державного органу, проте сам зміст – це радше набір інструментаріїв процесу реалізації права [259, с. 397].

Тому зміст адміністративних правовідносин у сфері соціального захисту громадян включає в себе суб'єктивне юридичне право – правомочність вимоги суб'єкту, який потребує соціального захисту отримати допомогу, якому кореспондує активний юридичний обов'язок державних органів – необхідність надати соціальний захист.

Наступним елементом структури адміністративних правовідносин у сфері соціального захисту громадян є суб'єкти правовідносин.

Суб'єктом адміністративно-правових відносин є фізична або юридична особа, носій прав і обов'язків у сфері публічного управління, передбачених адміністративно-правовими нормами, що здатний до реалізації власних прав, та виконання покладених на нього обов'язків [72, с. 226].

Зазначимо, що поняття «суб'єкт адміністративного права» та «суб'єкт адміністративно-правових відносин» не є тотожними. Суб'єкт адміністративного права – загальна категорія, яка характеризує осіб, що відповідають вимогам гіпотези норми адміністративного права, тоді як суб'єкт адміністративно-правових відносин завжди конкретно визначений. Для того щоб вважатися суб'єктом адміністративно-правових відносин, їх сторона повинна мати адміністративну правоздатність (потенційна можливість брати участь в адміністративно-правових відносинах) та адміністративну дієздатність (здатність своїми діями набувати й реалізовувати права та виконувати обов'язки, встановлені нормами адміністративного права), тобто адміністративну правосуб'єктність [228].

«Адміністративна правосуб'єктність» як різновид правосуб'єктності посідає специфічне місце в генезі розвитку та механізмі реалізації адміністративних правовідносин, тому шляхом аналізу останньої можливо здійснити характеристику суб'єктів вказаних правовідносин [80, с. 108; 258, с.45].

Як відомо, по-різному в юриспруденції розкривається зміст вказаного поняття. Серед адміністративістів-науковців головним є погляд, відповідно до якого правосуб'єктність включає в себе обов'язкові структурні елементи: правоздатність, тобто здатність мати права та обов'язки, та дієздатність – можливість своїми діями здійснювати права та обов'язки.

У свою чергу, щодо структурних елементів адміністративної правосуб'єктності також немає одностайної думки науковців. З погляду О. Зубицької, адміністративна правоздатність особи (індивіда) в адміністративному праві – це невід'ємна потенційна можливість фізичних осіб мати належні їм права та обов'язки як владних або невладних суб'єктів адміністративного права [75, с. 103]. С.М. Алфьоров, визначаючи поняття «адміністративна правоздатність», використовує термін «здатність», а не термін «можливість», і визначає, що адміністративна правоздатність – це здатність суб'єкта мати права й обов'язки у сфері державного управління [11, с. 21].

В юридичній літературі також є різні погляди щодо визначення змісту категорії «адміністративна дієздатність». Перша група науковців характеризує її як визначену за громадянним законом можливість громадян власними діями набувати і здійснювати права та виконувати обов'язки адміністративно-правового характеру [3, с. 53]. Друга група правників вказує, що це передбачена нормами права здатність індивіда самостійно, своїми усвідомленими діями здійснювати (використовувати і виконувати) суб'єктивні юридичні права, обов'язки і нести відповідальність [221, с. 356]. Ще один погляд – дієздатність є здатністю своїми діями набувати права і накладати на себе юридичні обов'язки [258, с. 46].

Особливостями суб'єктів правовідносин у сфері соціального захисту громадян є те, що однією стороною у правовідносинах є фізична особа як суб'єкт адміністративних правовідносин. Другою стороною у зазначених правовідносинах є завжди державний орган або орган місцевого самоврядування. Як ми вказували вище, їх правосуб'єктність пов'язана з поняттям «компетенція».

Так, відповідно до Закону «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 р. до осіб, які потребують соціального захисту з боку держави, відносяться особи/сім'ї, які належать до вразливих груп населення та/або перебувають у складних життєвих обставинах, яким надаються соціальні послуги. Складні життєві обставини – обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа/сім'я не може подолати самотійно. Деякими чинниками, що можуть зумовити складні життєві обставини, є: похилий вік; часткова або повна втрата рухової активності, пам'яті; невиліковні хвороби, хвороби, що потребують тривалого лікування; інвалідність; безробіття; малозабезпеченість особи; шкода, завдана пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією та інші [197].

Отже, можна говорити, що правоздатність суб'єктів правовідносин у сфері соціального захисту – це можливість мати права та обов'язки, які випливають із природних прав людини, яка потрапила у складну життєву ситуацію.

Дієздатність суб'єктів правовідносин у сфері соціального захисту громадян – це закріплена нормами позитивного права та гарантована державою здатність суб'єкта за наявності відповідних підстав здійснювати суб'єктивні юридичні права та обов'язки.

Враховуючи вище викладене, визначено поняття адміністративних правовідносин у сфері соціального захисту громадян. Це соціальні відносини, що виникають на підставі норм адміністративного права між

органами публічної влади, що наділені державно-владними повноваженнями у сфері соціального захисту громадян та особами, що потребують соціального захисту, що включає в себе соціальне забезпечення у вигляді соціального страхування, соціальної допомоги та забезпечення достатнього життєвого рівня.

З урахуванням наукових напрацювань у досліджуваному напрямі удосконалено ознаки адміністративних правовідносин у сфері соціального захисту: 1) вони регулюються нормами права, які регулюють соціальний захист громадян; 2) наділяють суб'єктів правовідносин у сфері соціального захисту суб'єктивними правами і юридичними обов'язками; 3) правовідносини у сфері соціального захисту є персоніфікованим зв'язком; 4) правовідносини у сфері соціального захисту є вольовими відносинами; 5) правовідносини у сфері соціального захисту охороняються державою; б) вони мають претензійно-забезпечувальний характер.

Керуючись поглядами науковців, уточнено поняття об'єктів адміністративних правовідносин; у сфері соціального захисту громадян є діяльність держави у особі державних органів та органів місцевого самоврядування із реалізації соціальних прав громадян, яка включає в себе правозастосовну діяльність у сфері здійснення соціальних прав; матеріальні блага, що виражаються у матеріальній допомозі та соціальному обслуговуванні особистих нематеріальних благ, що набувають прояву у повазі честі і гідності, задоволенні духовних потреб; реалізація суб'єктивних прав та юридичних обов'язків.

Зазначено, що зміст адміністративних правовідносин у сфері соціального захисту громадян включає в себе суб'єктивне юридичне право – правомочність вимоги суб'єкту, який потребує соціального захисту отримати допомогу, якому кореспондує активний юридичний обов'язок державних органів – необхідність надати соціальний захист. Дістали подальшого розвитку розуміння структури адміністративно-правових відносин як сукупності взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів. До них належать: по-

перше, суб'єкти адміністративно-правових відносин, тобто сторони адміністративно-правових відносин, що мають суб'єктивні права та юридичні обов'язки; по-друге, об'єкти адміністративно-правових відносин, якими є матеріальні та нематеріальні блага, з приводу яких суб'єкти вступають у правовідносини; по-третє, зміст адміністративно-правових відносин, що включають в себе суб'єктивні права та юридичні обов'язки (юридичний зміст) та дії суб'єктів адміністративно-правових відносин (фактичний зміст).

Акцентовано увагу, що правоздатність суб'єктів адміністративних правовідносин у сфері соціального захисту – це можливість мати права та обов'язки, які випливають із природних прав людини, яка потрапила у складну життєву ситуацію. Дієздатність суб'єктів адміністративних правовідносин у сфері соціального захисту громадян – це закріплена нормами позитивного права та гарантована державою здатність суб'єкта за наявності відповідних підстав здійснювати суб'єктивні юридичні права та обов'язки.

Дістали подальшого розвитку поняття адміністративно-правових відносин як суспільних відносин, врегульованих нормами адміністративного права, однією зі сторін яких завжди є орган державної влади, наділений державно-владними повноваженнями у сфері державного управління для реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина.

Визначено характерні риси адміністративно-правових відносин, серед яких виокремлено: 1) суспільні відносини, врегульовані адміністративно-правовими нормами; 2) одна сторона або обидві сторони наділені правами та обов'язками у сфері державного управління; 3) однією із сторін завжди є державний орган; 4) мають субординаційний характер; 5) виражають публічно-правовий інтерес; 6) органи держави наділені державно-владними повноваженнями; 7) можуть виникнути за ініціативи сторони, що має компетенцію; 8) порушення стороною своїх обов'язків тягне за собою юридичну відповідальність, що здійснюється державними органами;

9) можливість застосування державного примусу; 10) особлива процедура вирішення спорів між сторонами.

1.3. Система суб'єктів забезпечення реалізації соціальної функції держави

Людина з усіма її різноманітними потребами стала вихідною і кінцевою метою, яка стоїть перед сучасним людством, в той же час це є складним завданням для досягнення такого типу розвитку суспільства. Необхідно говорити про нову спробу повернення людям віри в можливість визначення і реалізації несуперечливої системи цілей, яка забезпечує досягнення соціальної справедливості. Беззаперечно, якраз держава і є інститутом, здатним забезпечити життя суспільства як цілісного організму. Проте розкриття соціальної специфіки держави вченими і практиками виявилось не простою справою і набуло не лише форми її різного тлумачення, а й навіть несприйняття в силу наявності зростання суперечності політичних, правових й економічних поглядів на проблему її створення і функціонування [56, с. 24].

Виконання державою завдань і здійснення функцій покладено на державний апарат, що є системою державних органів.

У нормативно-правових актах немає єдиного підходу щодо використання термінів «державний орган», «орган держави». Так, у Конституції України частіше можна бачити термін «орган державної влади», у ст. 59 Конституції України йдеться про «державний орган», а у частині другій ст. 5 Конституції України вживається термін «орган держави» [91].

Приєднуючись до думки Л. Р.Наливайко, вважаємо, що терміни «державний орган» й «орган держави» є синонімічними і вживаються в юридичній літературі для позначення однакових явищ. Тому доцільно використовувати ці терміни як рівнозначні, тотожні [115, с. 475].

Відсутня в юриспруденції єдина думка про співвідношення понять «орган державної влади» та «державний орган». Вважається, що відмінність

між цими поняттями полягає у визначенні їхнього правового статусу законами або підзаконними нормативними актами, тому поняття державного органу є ширшим і включає в себе поняття органу державної влади [233, с. 19-20]. Наприклад, Н.Р. Наливайко вважає, що статус державного органу визначається підзаконними актами, виданими на підставі так званих статусних законів, на противагу статус органів державної влади встановлюється виключно Конституцією України і (або) законами України [115, с. 478]. В.Б. Авер'янов також зазначає, що є формальна підстава, відповідно до якої поняття державного органу є більш широким, ніж орган державної влади.

Науковець вказує на штучність такого розподілу, що зумовлена самим терміном «орган державної влади», який не має змістових особливостей порівняно з терміном «державний орган» [50, с. 53].

Але більшість вчених мають позицію, відповідно до якої терміни «орган державної влади» й «державний орган» («орган держави») є тотожними поняттями [50, с. 48; 96, с. 336; 222, с. 164]. Отже, поняття «орган державної влади», «державний орган» та «орган держави» в юридичній науці та нормативно-правових актах України використовуються як синоніми.

У юридичній літературі немає одностайного підходу до визначення поняття «державний орган».

Юридична енциклопедія зазначає, що органом держави є «структурно організований елемент державного механізму, наділений владними повноваженнями та необхідними матеріальними засадами для здійснення завдань» [261, с. 286].

На думку М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина орган держави – це «структурно відокремлений, внутрішньо організований колектив державних службовців, який наділений компетенцією для виконання певних владно-управлінських функцій і завдань держави» [70, с. 119].

О.Ф. Скакун зазначає, що державний орган – це «частина державного апарату – група осіб чи одна особа, що має юридично визначену державно-владну компетенцію» [220, с. 58, 91].

З погляду П.М. Рабіновича, органи держави – це організації держави, які вона наділила владними повноваженнями щодо інших учасників суспільного життя та необхідними матеріальними засобами для здійснення цих повноважень [210].

М.Ю. Волянський визначає державний орган як направлені на виконання специфічних державних функцій, врегульовані відповідними правовими нормами діяльність та взаємовідносини людини чи об'єднаної спільною ідеєю групи людей, акти яких сприймаються членами суспільства як державні [38, с. 32].

О.Ю. Оболенський розглядає «орган державної влади» як організаційно-правовий інститут практичного здійснення компетенції як сукупності завдань, функцій і повноважень за предметом ведення, встановленого Конституцією та законами України [49, с. 234].

Отже, в науці склалися два підходи до поняття органу держави: одна група науковців визначає державні органи як одну особу або групу осіб, що наділені державно-владними повноваженнями, а друга група науковців вказує, що державним органом є організаційно-правовий інститут здійснення функцій держави.

Таким чином, державний орган (орган держави) – це одна особа або колектив осіб, що є частиною механізму держави, наділений компетенцією, що включає в себе державно-владні повноваження, предмет відання та особливу юридичну відповідальність, що виконують завдання та функції держави.

Органи держави утворюють певну систему. Відповідно до ст. 6 Конституції України, державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову [91]. Як ми зазначали, у Конституції України під органами державної влади, в першу чергу,

розуміються органи, що належать до законодавчої, виконавчої та судової влади. У науковій літературі підкреслюється, що, закріпивши принцип поділу влади як основу організації і здійснення державної влади, Конституція тим самим наголошує на тому, що влада реалізується, насамперед, органами, що визначені як органи законодавчої, виконавчої та судової влади. Але ця теза не виключає можливості наукового формулювання інших функцій державної влади, ніж вищезазначені. Адже її зміст не обмежується змістом повноважень органів законодавчої, виконавчої й судової влади, хоча саме ці повноваження об'єктивно складають його основу [50, с. 51]. «Класична» тріада гілок влади – законодавчої, виконавчої і судової – не охоплює вичерпно всіх існуючих видів державних органів. Адже доктрина «поділу влади» будується на деяких узагальненнях, найбільш типових функціях державної влади, тоді як реальна система органів держави обумовлюється не тільки цим фактором, а ще й іншим – змістом більш конкретних функцій та компетенцій, що впливають із життєвих потреб організації державного та суспільного життя країни [121, с. 12; 233, с. 20].

Отже, під системою державних органів можна розуміти сукупність державних органів, що мають компетенцію, виконують функції та завдання держави.

У юридичній енциклопедії зазначено, що статус є правовим становищем (сукупністю прав та обов'язків) фізичної або юридичної особи [262, с. 626].

З погляду К.Г. Волинки ,правовий статус включає в себе права, свободи і обов'язки особи. Він впливає на формування відповідних відносин між індивідом, суспільством і державою [37, с. 207]. О.Ф. Скакун вважає, що правовий статус – це система закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права (тобто як такий, що має правосуб'єктність) координує свою поведінку в суспільстві [220, с. 377, 381].

В.Б. Авер'янов вирізняє правовий статус у широкому та у вузькому значенні (співвідношення цілого та частини). Головною складовою змісту правового статусу державного органу є компетенція (права і обов'язки), яка доповнюється елементами: завдання, функції, характер взаємозв'язків з іншими органами (як по «вертикалі», так і по «горизонталі»), місце в ієрархічній структурі органів виконавчої влади, порядок вирішення установчих і кадрових питань тощо [35, с. 156-162, 247].

Одним із видів правового статусу є адміністративно-правовий статус, який, в свою чергу, може бути конкретизований в залежності від виду суб'єктів зазначених адміністративно-правових відносин: фізичні або юридичні особи [22, с. 32].

На поняття адміністративно-правовий статус державного органу в юриспруденції склалися різні погляди.

Т.О. Коломоець зазначає, що адміністративно-правовий статус – це сукупність суб'єктивних прав і обов'язків, закріплених нормами адміністративного права за певним органом. Водночас обов'язковою ознакою набуття суб'єктом адміністративно-правового статусу є наявність у нього конкретних суб'єктивних прав і обов'язків, що реалізуються у рамках як адміністративних правовідносин, так і поза ними [84, с. 64]. Визначення заслуговує на увагу, але не розкриває, чим відрізняється правовий статус державного органу від правового статусу особи.

С.В. Ківалов вказує, що адміністративно-правовий статус центральних органів виконавчої влади включає в себе функції, завдання, компетенцію [2, с. 96-99]. Можна бачити, що науковець відносить до поняття адміністративно-правового статусу не тільки компетенцію, але й функції та завдання, що є зовнішнім проявом діяльності державного органу.

О.П. Сікорський вважає, що адміністративно-правовий статус органу публічної адміністрації складається з наступних елементів: мета утворення та визначення сфери діяльності; принципи і територіальні масштаби діяльності; внутрішня структура органу; порядок та спосіб його утворення,

реорганізації та ліквідації; завдання і функції; обсяг та характер державно-владних повноважень; форми і методи діяльності; порядок вирішення в органі підвідомчих питань; джерела фінансування органу; наявність або відсутність прав юридичної особи; право на обов'язок користуватися державними символами; відповідальність [218, с. 7]. Правник перераховує широке коло елементів, які розкривають сутність поняття адміністративно-правовий статус органу публічної адміністрації. О.О. Бригінець визначає компоненти адміністративно-правового статусу державної податкової служби України: 1) цільовий, який включає в себе принципи, цілі, завдання та функції здійснення цього органу державної влади; 2) структурно-організаційний, який включає в себе регулювання порядку створення, реорганізації, ліквідації, процедури діяльності, право на офіційні символи, лінійну та функціональну підпорядкованість; 3) компетенційний, який включає в себе сукупність владних повноважень стосовно: прав та обов'язків, які пов'язані із здійсненням влади, участю в управлінських відносинах, а також право видавати певні акти, підвідомчість, правового закріплення об'єктів, предметів, справ, на які поширюються владні повноваження [30, с. 5; 62, с. 80]. Він не тільки перераховує елементи адміністративно-правового статусу, але й вдало їх компонує.

Фундаментальне розуміння адміністративно-правового статусу державного органу надали В.Б. Авер'янов та Б.М. Бахрах, які виділяють три блоки у адміністративно-правовому статусі: 1) цільовий; 2) структурно-організаційний; 3) компетенційний. Б.М. Бахрах розкриває кожний блок адміністративно-правового статусу: цільовий блок включає в себе цілі, завдання, функції, закріплені юридично; структурно-організаційний – нормативне регулювання, порядок створення, легалізації, реорганізації, ліквідації суб'єктів, їх підзвітності, встановлення та змін їх організаційних структур, право на організаційне самовизначення, процедур діяльності та права на офіційні символи; компетенційний блок складається з сукупності владних повноважень щодо предмета відання [9; 20, с. 27].

Отже, підтримуючи вищезазначену думку, вважаємо, що адміністративно-правовий статус державного органу – це сукупність трьох блоків: цільового, який включає в себе мету створення, функції та завдання; структурно-організаційного, що містить порядок створення, функціонування і ліквідації; компетенційного, який складається з державно-владних повноважень, предмета відання та особливої юридичної відповідальності.

Держава у особі державних органів одним із завдань визначає соціальний захист громадян як пріоритетний напрямок своєї діяльності. При тому, що певний час у суспільстві панував стереотип, що соціальний захист громадян є другорядним її завданням. Але у процесі нинішніх глибинних перетворень у суспільному житті державна влада демонструє проведення чіткої соціально орієнтованої політики.

Вважаємо, що систему суб'єктів, що реалізують соціальну функцію держави, можна поділити на дві підсистеми

Перша група – суб'єкти загальної компетенції, які здійснюють соціальну функцію держави, створюючи базу для виконання іншими суб'єктами безпосередньо соціальної функції (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України).

Друга група – це суб'єкти, які безпосередньо здійснюють соціальну функцію держави (Міністерство соціальної політики України, Пенсійний фонд, Міністерство у справах ветеранів України, Фонд соціального захисту інвалідів).

Верховна Рада України є єдиним органом законодавчої влади в Україні [91]. Верховна Рада України видає закони України, які врегульовують окремі питання соціального захисту населення та затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля.

Відповідно до ст. 228 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010 р. № 1861-VI в межах своїх повноважень Верховна

Рада України розглядає один раз на рік звіти Кабінету Міністрів України про хід і результати виконання схваленої нею Програми діяльності Кабінету Міністрів України. Звіт про хід і результати виконання Програми діяльності подається Кабінетом Міністрів України у 45-денний строк після закінчення календарного року. Кабінет Міністрів України одночасно зі звітом про виконання Державного бюджету України подає на розгляд Верховної Ради доповіді про хід і результати виконання затверджених нею загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля [194].

Головним комітетом Верховної Ради України щодо реалізації соціальної функції держави є Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів. Питання предметів відання Комітету визначені Постановою Верховної Ради України від 29.08.2019 р. № 19-IX «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання» [191].

Важливим суб'єктом реалізації соціальної функції держави є Президент України. Відповідно до ст. 12 Конституції України Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина [91].

Повноваження Президента України межують з повноваженнями суб'єктів публічної адміністрації. У словнику термінів зазначено, що публічна адміністрація – це сукупність державних і недержавних суб'єктів публічної влади, ключовими структурними елементами якої є: а) органи виконавчої влади; б) виконавчі органи місцевого самоврядування [233, с. 41]. Т.М. Кравцова та А.В. Солонар під публічною адміністрацією розуміють певним чином побудовану систему органів державної виконавчої влади та виконавчих органів місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації та інші суб'єкти, наділені адміністративно-управлінськими функціями, які діють з метою забезпечення як інтересів держави, так і

інтересів суспільства в цілому [95, с. 523]. Науковці у своєму визначенні наголошують, що публічна адміністрація є системою, що певним чином побудована [143].

З погляду В.Я. Малиновського, публічною адміністрацією є сукупність державних і недержавних суб'єктів публічної влади, ключовими структурними елементами якої є органи виконавчої влади та виконавчі органи місцевого самоврядування [108, с. 18]. Він підкреслює, що головне місце у публічній адміністрації належить саме органам виконавчої влади та виконавчим органам місцевого самоврядування.

В.Б. Авер'янов визначає публічну адміністрацію як сукупність органів виконавчої влади та органів виконавчого самоврядування, підпорядкованих політичній владі, які забезпечують виконання закону та здійснюють інші публічно-управлінські функції [1, с. 117].

На думку В. Колпакова, публічна адміністрація – це система організаційно-структурних утворень, які на законних підставах набули владних повноважень для їх реалізації в публічних інтересах [87, с. 36].

Як ми вже зазначали, Президент України є гарантом прав людини, у тому числі й у соціальній сфері. Повноваження Президента України як глави держави в забезпеченні соціальної функції держави полягають, по-перше, у виданні відповідних указів. Президент України також дає доручення органам виконавчої влади та користується правом законодавчої ініціативи. У цій галузі Президент здійснює також установчу, кадрову та контролюючу функції. Наприклад, Президент України призначає Прем'єр-Міністра України та за його поданням призначає міністра праці та соціальної політики України, голову правління Пенсійного фонду України, керівників інших центральних органів виконавчої влади, голів місцевих державних адміністрацій, які забезпечують реалізацію соціальної функції держави, припиняє їх повноваження [91].

Україна продовжує пошук оптимальної моделі соціальної держави. Так, в Указі Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019 «Про Цілі

сталого розвитку України на період до 2030 року» зазначені наступні цілі у соціальній сфері: подолання бідності; подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства; забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці; забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх; забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат; забезпечення доступності та сталого управління водними ресурсами та санітарією; сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх; сприяння побудові миролюбного і відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях [203]. Значення програмного документа в тому, що він є орієнтиром для розроблення проєктів прогностичних і програмних документів, проєктів нормативно-правових актів з метою забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів сталого розвитку України [203].

Звертаємо увагу: для того, щоб ефективно реалізовувати соціальну функцію, при Президенті України є Уповноважений Президента з прав дитини; Уповноважений Президента з питань реабілітації учасників бойових дій; Уповноважений Президента з прав людей з інвалідністю.

Наступний орган державної влади, який забезпечує реалізацію соціальної функції держави – Кабінет Міністрів України, що є центральним органом державної влади. Він через підпорядковані йому органи виконавчої влади здійснює забезпечення реалізації соціальної функції держави в Україні. Завданням Кабінету Міністрів України є контроль за діяльністю підпорядкованих йому органів, тому що міністерства, державні комітети, державні служби, які видають нормативно-правові акти, що деталізують

норми Конституції України, норми законів України та акти Кабінету Міністрів України.

Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади, в коло його повноважень входить розробка і здійснення загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України. Зазначаємо, що Кабінет Міністрів України у сфері соціального захисту наділений наступними повноваженнями: забезпечувальними – гарантує проведення державної соціальної політики, вживає заходів щодо підвищення реальних доходів населення та забезпечує соціальний захист громадян; регулятивними – виступає стороною соціального діалогу на національному рівні, сприяє його розвитку, відповідно до закону проводить консультації з іншими сторонами соціального діалогу щодо проєктів законів, інших нормативно-правових актів з питань формування і реалізації державної соціальної та економічної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин [184].

Кабінет Міністрів України, маючи широке коло повноважень щодо забезпечення реалізації соціальної функції держави, здійснює контрольно-наглядові повноваження за діяльністю центральних та місцевих органів виконавчої влади, які реалізують повноваження у зазначеній сфері.

Кабінет Міністрів видає власні нормативно-правові акти, розробляє законодавчі акти у сфері реалізації соціальної функції держави, подає їх на розгляд парламенту, формує загальні засади політики у цій сфері. Так, Кабінет Міністрів України забезпечує підготовку проєктів законів щодо державних соціальних стандартів і соціальних гарантій; забезпечує розроблення та виконання державних програм соціальної допомоги, вживає заходів щодо зміцнення матеріально-технічної бази закладів соціального захисту осіб з інвалідністю, пенсіонерів та інших непрацевдатних і малозабезпечених верств населення [184]. Таким чином, це демонструє законодавчі повноваження Уряду.

Кабінет Міністрів України може надавати вказівки нижчим органам виконавчої влади, правоохоронним органам та місцевим органам виконавчої влади з метою реалізації соціальної функції держави. Ці повноваження він здійснює через те, що забезпечує проведення державної політики зайнятості населення, розроблення та виконання відповідних державних програм, вирішує питання профорієнтації, підготовки та перепідготовки кадрів, регулює міграційні процеси, забезпечує виконання положень Генеральної угоди у межах взятих на себе зобов'язань; забезпечує проведення державної політики у сферах охорони здоров'я, санітарно-епідемічного благополуччя, охорони материнства та дитинства, освіти, фізичної культури і доступність для громадян послуг медичних, освітніх та фізкультурно-оздоровчих закладів [184].

Отже, Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України є суб'єктами загальної компетенції, які, гарантуючи реалізацію соціальної функції держави, впливають на виконання іншими суб'єктами безпосередньо соціальної функції.

Як зазначалось, друга група суб'єктів – це державні органи, які безпосередньо здійснюють соціальну функцію держави (Міністерство соціальної політики України, Пенсійний фонд, Міністерство у справах ветеранів України, Фонд соціального захисту інвалідів).

Міністерство соціальної політики України є головним державним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечують реалізацію соціальної функції держави. Пріоритетним у його діяльності є забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері соціальної політики, загальнообов'язкового державного соціального та пенсійного страхування, соціального захисту [136].

Міністерство соціальної політики України має широке коло повноважень, тому в залежності від напрямку його діяльності можна виділити декілька груп: 1) аналітичні; 2) правотворчі; 3) координаційні;

4) контрольньо-наглядів; 5) управлінські; 6) методичні; 7) повноваження у сфері міжнародних відносин.

Аналіз проєктів державних цільових програм з метою визначення соціальних наслідків виконання програм, у тому числі щодо їх впливу на соціальний захист населення [136], є прикладом аналітичних повноважень Міністерства соціальної політики України.

Правотворчість – це діяльність уповноважених на те державних органів з видання, зміни, скасування, систематизації нормативно-правових актів. Таким чином, розробка проєктів законів та інших нормативно-правових актів з питань, що належать до його компетенції, є демонстрацією правотворчих повноважень Міністерства соціальної політики України.

Координація діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, зокрема, в умовах особливого періоду та під час введення правового режиму надзвичайного або воєнного стану [136] належить до групи координаційних повноважень, які набувають великого значення під час збройної агресії Російської Федерації проти України.

Здійснення контролю за виконанням програм соціального забезпечення, виплатою пенсій, пільг та інших видів матеріального забезпечення громадян [136] є демонстрацією контрольньо-наглядових повноважень Міністерства соціальної політики України. Будучи невід’ємним правом та обов’язком органів державної влади, контрольньо-наглядіві функції забезпечують реалізацію конституційних принципів народовладдя, верховенства права і закону, розподілу влади для функціонування соціальної правової демократичної держави.

Як зазначалось, однією із сутнісних ознак державного органу є здійснення ним управлінських функцій. Мінсоцполітики також наділено управлінськими повноваженнями, наприклад, вносить органу, який призначив директора виконавчої дирекції Фонду соціального страхування, пропозиції щодо звільнення директора у разі невиконання ним завдань і

функцій, визначених Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [136].

Виконання організаційно-методичного керівництва структурними підрозділами місцевих державних адміністрацій з питань праці та соціального захисту населення щодо організації роботи з надання соціальних послуг сім'ям, які можуть опинитися або перебувають у складних життєвих обставинах, людям похилого віку, інвалідам, бездомним особам і безпритульним дітям, дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, іншим соціально вразливим верствам населення [136] належать до методичних повноважень Міністерства соціальної політики України. Одне із завдань центральних органів виконавчої влади – це методичний супровід діяльності органів виконавчої влади на місцях та органів місцевого самоврядування для єдиного розуміння та застосування нормативних актів, що регулюють зазначену сферу.

Державні органи виконують як внутрішні функції – направлені на виконання завдань держави всередині країни, так і зовнішні, зосереджені на взаємовигідному співробітництві з іншими державами. Мінсоцполітики бере участь у підготовці міжнародних договорів України, готує пропозиції щодо укладення, денонсації таких договорів у межах повноважень, передбачених законом, укладає міжнародні договори України та забезпечує виконання зобов'язань України за міжнародними договорами з питань, що належать до компетенції Мінсоцполітики [136]. Це є проявом зовнішніх функцій, які виконує Мінсоцполітики, що виражається у його повноваженнях у сфері міжнародних відносин.

Взагалі, у Положенні про Міністерство соціальної політики закріплено 112 повноважень зазначеного державного органу, перелік яких не є вичерпним.

Одним із недоліків діяльності Мінсоцполітики зазначався недостатній зв'язок Міністерства із органами виконавчої влади на місцях та органами місцевого самоврядування у сфері дії, крім того вказувалиось на

дублювання функцій. Були запропоновані різноманітні шляхи вирішення цих питань. Так, пропонувалось створити відповідний Відділ взаємодії з центральними органами виконавчої влади щодо здійснення соціального захисту населення та Відділу взаємодії з місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування і громадськими організаціями [250, с. 133].

Для усунення зазначених недоліків, в умовах завершального етапу територіально-адміністративної реформи, Постановою Кабінету Міністрів України від 26.08.2020 р. № 783 була створена Національна соціальна сервісна служба України – новий центральний орган виконавчої влади, покликаний забезпечити безперервність у реалізації державної політики у сфері соціального захисту населення та захисту прав дітей. До завдань Національної соціальної сервісної служби України належать: по-перше: реалізація політики, соціального захисту населення і захисту прав дітей; по-друге: здійснення державного контролю під час надання соціальної підтримки та захисту прав дітей; по-третє, методичне забезпечення та координація дій органів влади і органів місцевого самоврядування щодо забезпечення прав дітей, проведення соціальної роботи, надання базових соціальних послуг і соціальної підтримки відповідно до потреб жителів територіальних громад [54].

Звертаємо увагу, що створення зазначеного органу дасть змогу врахувати особливості перебігу реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади у кожному конкретному регіоні, зберегти потенціал висококваліфікованих фахівців та забезпечити право людей на належну соціальну підтримку в усіх регіонах держави. Крім того, надасть змогу розмежувати повноваження, уникнути дублювання функцій з питань соціального захисту населення між різними органами влади й самоврядування, запобігти нераціональному використанню кадрових і фінансових ресурсів. Одним з пріоритетних завдань, яке виконуватиме Національна соціальна сервісна служба України, є розвиток якісних

соціальних сервісів за принципом їх максимальної доступності для отримувачів, до яких, передусім, належать: люди похилого віку, особи з інвалідністю, люди та сім'ї, що опинилися у складних життєвих обставинах [126].

В'ячеслав Негода, заступник Міністра розвитку громад та територій України, звернув увагу на складні виклики, які пов'язані з процесом передачі повноважень від державних органів до органів місцевого самоврядування, при цьому наголосивши, що близько 90% новостворених громад здатні у повному обсязі виконувати завдання, покладені на них чинним законодавством [122].

Реалізація соціальної функції на рівні громад є одним із важливих питань, тому на законодавчому рівні пропонуємо закріпити створення Центрів надання адміністративних послуг на рівні кожної громади.

У контексті нашого дослідження розглянемо наступний державний орган, що забезпечує реалізацію соціальної функції держави – Фонд соціального захисту інвалідів, який діє у Міністерстві соціальної політики України, що є неприбутковою бюджетною установою, діяльність якої спрямовується, координується та контролюється Міністерством соціальної політики України. До основних завдань Фонду належать: 1) фінансове забезпечення заходів щодо соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні; 2) забезпечення в межах своїх повноважень реалізації заходів щодо зайнятості та працевлаштування осіб з інвалідністю, зокрема створення робочих місць [166].

Зазначені завдання реалізуються через повноваження, якими наділений і виконує будь-який державний орган. Це стосується й Фонду. Відповідно до покладених на нього завдань, можна виділити наступні групи повноважень Фонду: 1) координаційні – спрямовує, координує та контролює роботу територіальних відділень Фонду з питань діяльності, визначеної у положеннях про відділення; 2) управлінські – розробляє, формує та подає Мінсоцполітики обґрунтовані пропозиції стосовно визначення потреби щодо

надання допомоги особам з інвалідністю; 3) сервісні – сприяє створенню робочих місць для працевлаштування осіб з інвалідністю; 4) аналітичні – збирає, аналізує та узагальнює інформацію у кількісних та вартісних показниках щодо формування потреб осіб з інвалідністю; 5) фінансові – здійснює фінансування програм щодо соціальної, трудової та професійної реабілітації осіб з інвалідністю; 6) прогностичні – формує пропозиції щодо граничних цін на технічні та інші засоби реабілітації [166]. Таким чином, Фонд соціального захисту інвалідів є профільним центральним органом виконавчої влади, який сприяє наданню особам з інвалідністю можливості використовувати свої права у повному обсязі для їх адаптації у суспільстві.

Наступним суб'єктом забезпечення реалізації соціальної функції держави є Міністерство у справах ветеранів України, яке є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері соціального захисту ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалих учасників Революції Гідності, членів сімей ветеранів та осіб, на яких поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 23.07.2014 р. № 280. До основних завдань Мінветеранів належить: 1) формування і реалізація державної політики у сфері: соціального захисту ветеранів та членів їх сімей; 2) забезпечення прав і свобод ветеранів та членів їх сімей; 3) забезпечення формування і ведення Єдиного державного реєстру ветеранів війни [52].

Для виконання завдань Мінветеранів наділено державно-владними повноваженнями: 1) правотворчі – готує у межах повноважень, передбачених законом, зауваження і пропозиції до прийнятих Верховною Радою України законів, що надійшли на підпис Президенту України; 2) методологічні – надає у межах повноважень, передбачених законом, методологічну підтримку під час розроблення, моніторингу та оцінювання ефективності реалізації документів стратегічного планування; 3) координаційні – координує з питань, віднесених до його компетенції, здійснення органами

виконавчої влади та у випадках, передбачених законом, органами місцевого самоврядування заходів з питань, що належать до їх компетенції; 4) управлінські – здійснює як державний замовник загальне керівництво і контроль за розробленням державних цільових програм та виконанням визначених в них заходів і завдань; 5) повноваженнями у сфері міжнародних відносин – бере у межах повноважень, передбачених законом, участь у здійсненні заходів щодо адаптації законодавства України до законодавства ЄС [52].

Отже, Міністерство у справах ветеранів України дозволило скоординувати процеси обстоювання прав та інтересів ветеранів на центральному рівні, змінювати підзаконні акти та пропонувати законодавчі зміни для покращення становища ветеранів після завершення ними військової служби, однак відсутність укомплектованих та професійних територіальних органів, відсутність забезпечення принципу «єдиного вікна» призводять до ускладнень у процесі отримання ветеранами пільг та соціальних гарантій, які були передбачені для них державою [207]. Тому пропонуємо створити у структурі Мінветеранів відділ, який би безпосередньо координував взаємодію державного органу з органами виконавчої влади на місцях із зазначених питань.

Важливим суб'єктом забезпечення реалізації соціальної функції держави є Пенсійний фонд України – центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра соціальної політики, що реалізує державну політику з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню [165].

Повноваження пенсійного фонду України відповідно до покладених на нього завдань: 1) управлінські – здійснює керівництво та управління солідарною системою загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; 2) аналітичні – вивчає та аналізує ситуацію у сфері пенсійного забезпечення; 3) правотворчі – розробляє проект бюджету Пенсійного фонду

України; 4) координаційні – формує та веде реєстр застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування; 5) координаційні – організовує, координує та контролює роботу територіальних органів щодо здійснення контролю за додержанням вимог законодавства про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування; б) прогностичні – вносить пропозиції Мінсоцполітики та іншим центральним органам виконавчої влади щодо розроблення прогностичних показників економічного і соціального розвитку України [165]. Отже, як можна бачити, Пенсійний фонд України виконує керівні функції у забезпеченні реалізації соціальної функції держави щодо пенсіонерів.

Таким чином, враховуючи вище викладене, слід зазначити наступні авторські пропозиції:

1) на законодавчому рівні запропоновано закріпити створення Центрів надання адміністративних послуг на рівні кожної громади;

2) у структурі Мінветеранів створити відділ, який би безпосередньо координував взаємодію державного органу з органами виконавчої влади на місцях з питань, які належать до сфери відання державного органу;

3) дістала подальшого розвитку система суб'єктів, що забезпечують реалізацію соціальної функції держави, яку можна поділити на дві підсистеми: перша група – суб'єкти загальної компетенції, які забезпечують реалізацію соціальної функції держави, створюючи базу для виконання іншими суб'єктами безпосередньо соціальної функції (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України); друга група – це суб'єкти, які безпосередньо здійснюють соціальну функцію держави (Міністерство соціальної політики України, Пенсійний фонд, Міністерство у справах ветеранів України, Фонд соціального захисту інвалідів та інші);

4) визначено суб'єктів забезпечення реалізації соціальної функції як системи державних органів, що відповідно до закону наділені державно-владними повноваженнями щодо здійснення соціального захисту та соціального забезпечення громадян;

5) перелік повноважень державних органів, що забезпечують реалізацію соціальної функції держави, можна об'єднати у такі групи: 1) аналітичні; 2) правотворчі; 3) координаційні; 4) контрольно-наглядові; 5) управлінські; 6) методичні; 7) повноваження у сфері міжнародних відносин; 6) поняття державного органу (орган держави) – це одна особа або колектив осіб, що є частиною механізму держави, наділений компетенцією, яка включає в себе державно-владні повноваження, предмет відання та особливу юридичну відповідальність, що виконують завдання та функції держави; 7) поняття правового статусу державного органу – це сукупність трьох блоків: цільового, який включає в себе мету створення, функції та завдання; структурно-організаційного, що містить порядок створення, функціонування і ліквідації; компетенційного, який складається з державно-владних повноважень, предмета відання та особливої юридичної відповідальності.

1.4. Правові засади та інструменти реалізації соціальної функції держави

Політика держави у сфері реалізації соціальної функції належить, як ми зазначали, до одного із напрямів діяльності держави. Вона здійснюється через систему нормативно-правових актів. Нормативно-правові акти регулюють правовідносини, які виникають у сфері здійснення соціальної функції держави, як-от щодо реалізації соціального захисту, надання соціальної допомоги, надання матеріальної допомоги, мінімізація соціальної розшарованості населення, забезпечення доступності соціальних послуг, створення умов та можливості працевлаштування соціально незахищених верств населення, зменшення кількості соціально незахищених осіб тощо. Таким чином, можна говорити про «правові засади» реалізації соціальної функції держави.

Зауважимо, що у науковців немає єдиного погляду на поняття «правові засади». Склалися декілька підходів до зазначеного терміну.

Перша група науковців визначає правові засади як систему нормативно-правових актів, що регулює певну сферу суспільних відносин або функціонування їх суб'єктів. На думку О.І. Безпалової, нормативно-правові акти виступають правовими засадами реалізації державної політики у правоохоронній сфері [23, с. 89]. Друга група правників ототожнює правові засади з нормами права, що встановлюють певні правила діяльності суб'єктів суспільних відносин, що містяться в законодавчих актах. Наприклад, Е.О. Шевченко зазначає, що правові засади за своєю сутністю є базовими нормами права, однак своє безпосереднє втілення вони знаходять у відповідних нормативно-правових актах, які визначають особливості статусу державного органу [256, с. 166-168]. Третя група науковців визначає правові засади як керівні начала (принципи) відповідної діяльності окремих органів, що закріплені нормами відповідних нормативно-правових актів. Так, В.В. Назаров та Г.М. Омеляненко засадами кримінального провадження вважають виражені у кримінально-процесуальному праві вихідні нормативно-керівні начала, що характеризують його зміст і закріплені в ньому закономірності, що набули нормативного закріплення в Конституції України, Кримінально-процесуальному кодексі та в інших законодавчих актах [94, с. 68; 114, с. 31].

Отже, правові засади реалізації соціальної функції держави – це система нормативно-правових актів, в яких закріплений соціальний захист людей як напрям діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування, що включає в себе соціальне забезпечення громадян у вигляді соціального страхування, соціальної допомоги та забезпечення достатнього життєвого рівня.

Науковці мають різні погляди на класифікацію нормативно-правових актів.

З погляду Ю.П. Битяка, правові акти державного управління можна класифікувати, наприклад, за суб'єктами; права видання актів поділяються на акти, які видають Президент України (укази та розпорядження); Кабінет

Міністрів України (постанови та розпорядження), центральні та місцеві органи виконавчої влади (міністерства – накази, інструкції, розпорядження в межах своєї компетенції; відомства – накази, постанови, інструкції, правила, положення; місцеві державні адміністрації – рішення та розпорядження; керівники відділів, управлінь та інших підрозділів місцевих державних адміністрацій – накази та розпорядження; керівники державних підприємств і установ – накази, розпорядження, положення та правила) [27, с. 143-144]. Таким чином, підкреслюється важливість суб'єктів прийняття актів державного управління.

На думку В.К. Колпакова, акти публічного управління можна поділити в залежності від юридичних властивостей на: нормативні (правозастосовні, загального характеру), ненормативні (індивідуальні, правозастосовні, правовиконавчі, приватні адміністративні акти, акти реалізації норм адміністративного права). Науковець звертає увагу на коло охоплення нормативно-правовими актами суспільних відносин. Крім того, за характером компетенції органів, що видають акти: загального (акти Президента України, Кабінету Міністрів України, місцевих державних адміністрацій); галузевого (акти управління галузевих міністерств, комітетів, відомств, а також керівників відділів і служб місцевих державних адміністрацій); функціонального управління (акти функціональних органів управління) [85, с. 230].

А.І. Берлач, в залежності від дії у просторі розрізняє: акти загальної дії (регламентують поведінку учасників адміністративно-правових відносин на території всієї країни), регіональні (на території певного регіону), місцеві (на території окремої адміністративно-територіальної одиниці (Автономної Республіки Крим); від часу дії: строкові (для яких визначений строк дії), безстрокові (строк дії не зазначений); від органів та характеру компетенції органу, що видає правові акти [24, с. 138]. Головною підставою поділу нормативно-правових актів на види правник визначає дію у часі й у просторі.

Таким чином, нормативно-правові акти, які регулюють реалізацію соціальної функції держави, можливо класифікувати за різними підставами:

- 1) в залежності від спрямованості: міжнародні акти, акти національного законодавства;
- 2) в залежності від юридичної сили: закони та підзаконні нормативно-правові акти;
- 3) в залежності від сфери дії, що регулюють: соціальне страхування, соціальну допомогу та забезпечення достатнього життєвого рівня;
- 4) в залежності від суб'єктів, на яких розповсюджується дія нормативно-правових актів, що регулюють здійснення соціальної функції держави: пенсіонери та особи похилого віку; особи з інвалідністю; особи, які потрапили в складні життєві обставини; інші категорії осіб, яким необхідна соціальна допомога з боку держави.

Отже, вважаємо за потрібне розглянути нормативно-правові акти в залежності від спрямованості.

Як ми зазначали, до першого виду нормативно-правових актів в залежності від спрямованості належать міжнародні акти.

До міжнародних актів, які закріплюють загальновизнані стандарти захисту прав та інтересів людей, що мають загальносвітове визнання та поширення, належить Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р., в якій закріплено основні положення, на яких базуються загальновизнані стандарти захисту прав та інтересів людей, у тому числі й у реалізації соціальної функції держави. По-перше, в документі закріплені загальні права людини в соціальній сфері: право на соціальний захист у разі дії соціальних ризиків; кожна людина має право на такий життєвий рівень, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї [69]. Отже, цим підкреслена важливість прав людини у соціальній сфері.

По-друге, принципи реалізації таких прав: рівність та однаковий обсяг прав та свобод кожної людини незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи

соціального походження, майнового, станового або іншого становища; всі люди народжуються вільними й рівними у своїй гідності та правах; кожна людина, де б вона не перебувала, має право на визнання її правосуб'єктності [69]. Принципи – це основоположні, беззаперечні ідеї, на яких базуються права людини, у тому числі й соціальні права.

По-третє, гарантії правового захисту прав людини у судових органах: кожна людина має право на ефективне поновлення в правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом, на забезпечення реалізації соціальних прав за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до структури і ресурсів кожної держави [69]. Гарантіями є усі засоби, за допомогою яких реалізуються права людини. Україна, ратифікуючи зазначені міжнародні документи, повинна закріпити дані положення в національному законодавстві.

Наступним міжнародним документом, в якому поглиблюються загальноновизнані стандарти захисту прав людей у сфері реалізації соціальної функції держави, є Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 р. [113]. Зазначаємо, що у ньому визначено більш чіткі заходи щодо реалізації соціальних прав, обов'язки держави та її роль у формуванні інституційно-правового механізму захисту прав та інтересів суб'єктів соціального забезпечення [264, с. 329]. Так, у статті 9 закріплюється, що держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на соціальне забезпечення, включаючи соціальне страхування. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожного на достатній життєвий рівень для нього та його сім'ї. Держави-учасниці вживають належних заходів щодо забезпечення здійснення цього права, визнаючи важливе значення у цьому відношенні міжнародного співробітництва. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються подавати відповідно до цієї частини даного Пакту доповіді про вживані ними

заходи і про прогрес на шляху до додержання прав, визнаних у цьому Пакті [113].

Отже, можна зробити висновки, що загальні напрямки реалізації соціальної функції держави закріплені на рівні міжнародних документів.

Звертаємо увагу, що реалізація соціальної функції держави на європейському рівні конкретизована у Європейській хартії про основні соціальні права трудящих, яка встановлює обов'язок держав, які ратифікували дану Конвенцію, забезпечувати ефективне здійснення права на соціальне забезпечення, яке полягає в необхідності започаткування системи соціального забезпечення або підтримання її функціонування; підтримці системи соціального забезпечення на задовільному рівні, принаймні, на такому, який дорівнює рівню, необхідному для ратифікації Європейського кодексу соціального забезпечення; докладати зусиль для поступового піднесення системи соціального забезпечення на більш високий рівень; вживати заходів шляхом укладання відповідних двосторонніх і багатосторонніх угод або в інший спосіб і відповідно до умов, визначених у таких угодах [249].

До міжнародних правових актів, які урегульовують питання захисту прав та інтересів соціально незахищених категорій осіб та безпосередньо забезпечують реалізацію їхнього права на соціальний захист, відносять також Конвенцію про мінімальні стандарти соціального забезпечення, яка визначає випадки надання соціального захисту: у випадку хворобливого стану (обслуговування лікарем загальної практики, включаючи візити додому; обслуговування спеціалізованим лікарем стаціонарних або амбулаторних хворих у лікарнях та таке саме обслуговування, яке може надаватися поза лікарнями; надання основних фармацевтичних засобів, які приписав лікар або інший кваліфікований практик, і госпіталізацію в разі необхідності); у випадку вагітності й пологів та їх наслідків (обслуговування до, під час та після пологів, що надається або лікарем, або кваліфікованою акушеркою, та госпіталізацію в разі необхідності) [88]. Також норми даної

Конвенції передбачають надання таких видів допомоги: у зв'язку з хворобою; по безробіттю; по старості; у випадку трудового каліцтва або професійного захворювання; родинна допомога; у зв'язку з вагітністю і пологами; по інвалідності; у зв'язку із втратою годувальника [250, с. 105].

Для того, щоб вдосконалити систему реалізації соціальної функції держави, Україна ратифікувала деякі акти щодо захисту прав людини. Так, в 2017 році Україна Законом України «Про внесення зміни до пункту 2 Закону України «Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої)» приєдналась до частини 3 та 4 ст. 12 Європейської соціальної хартії (переглянутої). Стаття 12 Європейської соціальної хартії (переглянутої) є однією з 9 обов'язкових до ратифікації статей. На сьогоднішній день Україною ратифіковано 6 статей повністю та 1 статтю частково (ст. 12) із 9 обов'язкових до ратифікації статей Європейської соціальної хартії (переглянутої) [65].

Національне законодавство містить велику кількість нормативно-правових актів, що регулюють реалізацію соціальної функції держави, тобто питання захисту осіб, які потребують соціального захисту з боку держави, наприклад, особи з інвалідністю, особи, які постраждали внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, безпритульні діти та діти сироти тощо, а також вирішують питання матеріально-побутового характеру, наприклад, соціального житла, працевлаштування, пенсійного забезпечення тощо [18, с. 90].

Виходячи із класифікації нормативно-правових актів в залежності від юридичної сили, нормативно-правові акти, які регулюють реалізацію соціальної функції держави, як ми зазначали раніше, можна поділити на закони й підзаконні нормативно-правові акти.

Вищу юридичну силу має Конституція України. Конституція України є базовим документом, на основі якого видаються всі інші нормативно-правові акти. Тому в ній закріплено основні положення щодо прав, гарантій соціально незахищених осіб, зокрема, це гарантії пенсійного забезпечення,

захист осіб з інвалідністю тощо, а також загальні повноваження державних органів, які здійснюють реалізацію соціальної функції держави.

Так, Основним Законом визначено, що держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей (ст. 17); громадяни мають право на соціальний захист (ст. 46); кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло (ст. 48) [91].

Крім того, в Конституції України визначено компетенцію органів виконавчої влади у сфері реалізації соціального захисту населення. Як приклад, Кабінет Міністрів України в межах своїх повноважень забезпечує соціальний захист; розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України тощо [91].

Отже, Конституція не тільки закріплює обов'язок держави захищати права і свободи, але й гарантує соціальний захист особам, які його потребують.

Наступною групою нормативно-правових актів, в залежності від юридичної сили, є закони. Законом є нормативно-правовий акт вищого представницького органу державної влади або самого народу, який регулює найбільш важливі суспільні відносини, виражає волю й інтереси більшості населення, втілює основні права людини й інші загальнолюдські цінності та має найвищу юридичну силу щодо інших нормативно-правових актів [230, с. 217]. Закони у системі нормативно-правових актів займають центральне місце тому, що вони є актами первинного характеру та містять установчі адміністративно-правові норми, які є відправними для всієї системи адміністративного права, встановлюють, змінюють її основи, а також є базою для подальшої підзаконної нормотворчості в Україні [244, с. 41-42].

Зупинимося на законодавчих нормативно-правових актах в межах нашого дослідження, які регулюють реалізацію соціальної функції держави.

Одним із центральних законів, який регулює основні засади державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, є Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20.12.1991 р. № 2011-ХІІ. У Законі закріплюється, що соціальний захист військовослужбовців – це діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом [196]. Він визначає принципи діяльності державних органів у сфері реалізації соціальної функції держави щодо військовослужбовців та членів їх сімей, закріплює основи їх соціального та правового захисту, встановлює систему гарантій у здійсненні прав у економічній, соціальній, політичній сферах, що створює сприятливі умови для реалізації їх конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни.

У Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22.ж10.1993 р. № 3551-ХІІ [198] встановлюється правовий статус для таких категорій, як: 1) учасники бойових дій та особи, прирівняні до них; 2) особи з інвалідністю внаслідок війни; 3) учасники війни; 4) особи, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною; 5) постраждалі учасники Революції Гідності. У ньому закріплюються пільги та юридичні гарантії соціального захисту зазначених категорій осіб.

Наступний закон, який регулює правові засади щодо реалізації соціальної функції осіб, які брали участь в АТО/ООС «Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та інвалідів війни» від 16.03.

2004 р. № 1603-IV, який спрямований на поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни. Відповідно до Закону Кабінету Міністрів України необхідно передбачати щомісячну виплату цільової грошової допомоги на прожиття: особам з інвалідністю внаслідок війни, учасникам бойових дій незалежно від розміру пенсій та надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги та пенсії за особливі заслуги перед Україною [192]. Таким чином, державні органи у грошовій формі надають захист зазначеним категоріям осіб, що сприяє поліпшенню рівня їх життя.

Законом України «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних сил України, та членів їх сімей» від 15.06.2004 р. № 1763-IV закріплюється система заходів державних органів, направлених на соціальний захист військовослужбовців, що звільняються, до яких належить виплата грошової допомоги; особам, які під час звільнення з військової служби змінюють місце проживання, та членам їхніх сімей оплачується вартість проїзду і перевезення багажу до нового місця проживання в межах України; особам, звільненим з військової служби, які не мають права на пенсію, на період працевлаштування, але не більше одного року, виплачується щомісячна допомога у розмірі посадового окладу та окладу за військове звання тощо [152]. Так держава у особі державних органів дбає про адаптацію військовослужбовців.

Серед законів, які були прийняті не так давно, звертаємо увагу на Закон України від 09.11.2017 р. № 2189-VIII «Про житлово-комунальні послуги», що встановлює правові засади щодо соціального забезпечення та захисту осіб, які брали участь в АТО/ООС, яким з 01 жовтня 2019 року впроваджено механізм виплати, зокрема, учасникам бойових дій, учасникам війни та особам з інвалідністю внаслідок війни, які брали участь в АТО, пільг на оплату житлово-комунальних послуг у грошовій безготівковій або готівковій формах [155].

Проаналізувавши законодавчі нормативно-правові акти, які регулюють реалізацію соціальної функції держави щодо учасників АТО/ООС та членів їх сімей, можемо зробити висновки, що існує розгалужена система нормативно-правових актів, які закріплюють гарантії соціальної захищеності зазначеної категорії.

Наступна група осіб, які потребують соціального захисту з боку державних органів через реалізацію ними соціальної функції держави, є особи похилого віку.

Одним із базових законодавчих актів, що реалізують соціальну функцію держави в зазначеній сфері, є Закон України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» від 16.12.1993 р. № 3721-ХІІ, в якому закріплені засади державної політики щодо громадян похилого віку та ветеранів, що виражаються у формуванні у суспільстві гуманного, шанобливого ставлення до них і забезпечення їх активного довголіття, гарантуванні ветеранам праці та громадянам похилого віку рівні з іншими громадянами можливості в економічній, соціальній, політичній сферах, створення сприятливих умов для повноцінного способу життя [188]. Отже, в Законі закріплені основоположні начала, на яких базується діяльність державних органів щодо людей похилого віку, що відповідає міжнародним стандартам, які закріплені у міжнародних документах.

Відповідно до Закону на державні органи та органи місцевого самоврядування покладена розробка і реалізація програм щодо соціального захисту громадян похилого віку. Шляхами, якими держава гарантує кожному ветерану праці та громадянину похилого віку належний рівень життя, задоволення різноманітних життєвих потреб, подання різних видів допомоги, є реалізації права на працю відповідно до професійної підготовки, трудових навичок і з урахуванням стану здоров'я; забезпечення пенсіями і допомогою; надання житла; створення умов для підтримання здоров'я і активного довголіття відповідно до сучасних досягнень науки; забезпечення реалізації

права на соціальні послуги, створення мережі установ та закладів, що надають соціальні послуги, забезпечення зміцнення і розвитку їх матеріально-технічної бази [188]. Таким чином, державні органи використовують різноманітні засоби забезпечення соціального захисту осіб похилого віку.

Одним із шляхів реалізації соціальної функції держави щодо людей похилого віку, як зазначалось вище, є забезпечення пенсіями, що регулюється Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 р. № 1058-IV. Він визначає принципи, засади і механізми функціонування системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, призначення, перерахунку і виплати пенсій, надання соціальних послуг з коштів Пенсійного фонду, що формуються за рахунок страхових внесків роботодавців, бюджетних та інших джерел, передбачених цим Законом, а також регулює порядок формування Накопичувального пенсійного фонду та фінансування за рахунок його коштів видатків на оплату договорів страхування довічних пенсій або одноразових виплат застрахованим особам, членам їхніх сімей та іншим особам [157]. Як можна бачити з Закону, на державні органи покладені повноваження забезпечувати солідарну та накопичувальну системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Зазначаємо, що ще однією категорією осіб, щодо яких держава реалізує соціальну функцію, є особи з інвалідністю. Головним законодавчим нормативно-правовим актом, що регулює їх статус в Україні, є Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21.03.1991 р. № 875-XII. В Законі визначено засади, на яких базується діяльність державних органів і органів місцевого самоврядування з реалізації соціальної функції держави щодо осіб з інвалідністю в Україні, закріплюються гарантії рівних з усіма іншими громадянами можливості для участі в економічній, політичній і соціальній сферах життя суспільства, створенні необхідних умов, які дають можливість особам з інвалідністю

ефективно реалізувати права та свободи людини і громадянина та вести повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними можливостями, здібностями і інтересами [187].

Таким чином, державні органи повинні створювати умови для забезпечення їхніх прав і можливостей нарівні з іншими громадянами для участі в суспільному житті. Це виражається у різних формах: економічній – наданні пенсії, державної допомоги, компенсаційних та інших виплат, пільг; соціальній – надання соціальних послуг, здійсненні реабілітаційних заходів, встановленні опіки (піклування) або забезпеченні стороннього догляду, правовій – видання відповідних нормативно-правових актів. Так, прикладами інших нормативно-правових актів, що регулюють реалізацію соціальної функції держави щодо осіб з інвалідністю є Закони: «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» від 01.06.2000 р. № 1768-III [193], «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» від 16.11.2000 р. № 2109-III [153], «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю» від 18.05.2004 р. № 1727-IV [154] тощо.

Отже, законодавство України щодо реалізації соціальної функції держави містить велику кількість законодавчих нормативно-правових актів. Як правило, в такому випадку можуть існувати колізії, прогалини, непрацюючі норми. Наприклад, у ч. 3 ст. 30 Закону «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [187] зазначено, що якщо житло особи неможливо обладнати та пристосувати відповідно до індивідуальної програми реабілітації, може провадитися заміна жилої площі. На даний час немає механізму реалізації вказаної норми, відсутні випадки заміни житла. Але, в абз.8 п.7 Указу Президента України «Про заходи, спрямовані на забезпечення додержання прав осіб з інвалідністю» закріплено норму удосконалення порядку надання особам з інвалідністю пристосованого житла, передбачивши, зокрема, механізм заміни житла в разі його невідповідності вимогам безперешкодного доступу та неможливості

пристосування до потреб осіб з інвалідністю [183]. Проте, до цих пір чинною є постанова Ради Міністрів Української РСР від 31.01.1986 р. № 31 «Про затвердження Правил обміну жилих приміщень в Українській РСР», яка не дає можливості реалізувати дану норму [180].

Тому науковці пропонують з метою законодавчого визначення та урегулювання питань адміністративно-правового захисту соціально незахищених осіб видати Закон України «Про основи соціального захисту соціально незахищених осіб» [18, с. 94], або Соціальний кодекс України. Вважається, що з прийняттям такого кодексу будуть встановлені єдині норми, нормативи, стандарти соціального захисту [250, с. 105].

Як відомо, систематизація законодавства – це діяльність з упорядкування та вдосконалення нормативного матеріалу шляхом його зовнішньої чи внутрішньої обробки за відповідними критеріями. Існують три основні форми систематизації нормативно-правових актів: кодифікація, інкорпорація, консолідація. Кодифікація – це діяльність уповноваженого законодавчого органу, що полягає у змістовій переробці норм права, пов'язаних спільним предметом регулювання та їх об'єднання в єдиному акті. Інкорпорація – це спосіб систематизації нормативно-правових актів, що полягає в об'єднанні їх за певним критерієм без зміни змісту норм права. Консолідація – це спосіб (форма) систематизації, що полягає в об'єднанні кількох нормативно-правових актів, що діють в одній і тій самій сфері суспільних відносин, в єдиний нормативно-правовий акт, як правило, без зміни змісту [231, с. 147-149].

На нашу думку, більш вдалою є застосування консолідації для впорядкування нормативно-правових актів, що регулюють сферу реалізації державою соціальної функції держави. Це пов'язано з тим, що існує велика кількість не тільки законів, а й підзаконних нормативно-правових актів, які закріплюють норми зазначеної сфери. Консолідований нормативно-правовий акт зміг би впорядкувати, усунути прогалини, позбавити колізій, зменшити кількість непрацюючих норм, що регулюють здійснення соціальної функції

держави, таким чином здійснивши вдосконалення законодавства. Цим, у свою чергу підвищив би рівень соціального захисту населення України, гармонізував би положення національного законодавства з міжнародними нормами в досліджуваній сфері.

У залежності від юридичної сили другим видом нормативно-правових актів, які урегульовують відносини щодо реалізації соціальної функції держави, є підзаконні нормативно-правові акти.

Одним із важливих підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють здійснення соціальної функції держави, є постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року» від 23.11.2015 р. № 1393-р [161]. Сутність даного нормативно-правового акта у гармонізації норм національного законодавства у сфері реалізації соціальної функції держави з нормами та стандартами міжнародних актів у зазначеній сфері.

Одним із підзаконних нормативно-правових актів, що регулює соціальний захист осіб похилого віку, є розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії державної політики з питань здорового та активного довголіття населення на період до 2022 року» від 26.09.2018 р. № 688-р. У нормативно-правовому акті закріплені заходи щодо поліпшення умов для самореалізації громадян похилого віку та їх участі у процесах розвитку суспільства; збереження здоров'я та забезпечення добробуту громадян похилого віку тощо [162].

Прикладом підзаконного-нормативно-правового акта, що здійснює захист учасників бойових дій, є Постанова Кабінету Міністрів України «Порядок надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які виконували бойове (службове) завдання із захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України в умовах безпосереднього зіткнення та вогневого контакту з військовими формуваннями інших держав і незаконними збройними формуваннями» від 03.03.2020 р. № 203. Постанова визначає процедуру надання та позбавлення статусу учасника

бойових дій осіб, які виконували бойове (службове) завдання із захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України в умовах безпосереднього зіткнення та вогневого контакту з військовими формуваннями інших держав і незаконними збройними формуваннями; категорії таких осіб; перелік державних органів, які надають статус таких осіб; підстави для надання особам статусу учасника бойових дій; підставою для позбавлення комісією статусу учасника бойових дій тощо [175].

Більш конкретно розкривають порядок здійснення соціального захисту окремих категорій осіб підзаконні акти центральних органів виконавчої влади. Наприклад, порядок влаштування бездомних осіб похилого віку та інвалідів до стаціонарних соціально-медичних установ та інших закладів соціальної підтримки (догляду) [170]; порядок надання допомоги по безробіттю, у тому числі одноразової її виплати для організації безробітним підприємницької діяльності [173] та ін.

Наступною групою нормативних актів, що видаються обласними адміністраціями в галузі реалізації соціальної функції держави, є обласні комплексні програми соціального захисту населення, які визначають заходи щодо підвищення соціальної захищеності населення та передбачають розроблення механізму соціальної підтримки найбільш незахищених верств населення, як то: «Про комплексну програму соціального захисту населення Дніпропетровської області на 2020-2024 роки» [124]; «Про затвердження Комплексної програми соціального захисту населення Полтавської області на 2021-2025 роки» [123]; в місті Києві – Міська цільова програма «Соціальне партнерство» на 2019-2021 роки, затверджена рішенням Київської міської ради від 28.02.2019 р. №165/6821 [125].

Реалізація соціальної функції держави знаходить свій вираз в інструментах, за допомогою яких здійснюється виконання завдань держави.

Існують як правові інструменти (форми) здійснення функцій держави, так і організаційні.

Правові форми здійснення функцій держави – це управлінська чи регулятивна діяльність державних органів, що полягає у вчиненні юридично значимих дій з виконання державних функцій у порядку, визначеному законом, і має правові наслідки. До правових форм реалізації функцій держави відносяться правотворча, правозастосовна, правоохоронна, правореалізаційна діяльність [231, с. 67].

Правотворча діяльність – це діяльність компетентних органів і посадових осіб, спрямована на видання або санкціонування, зміну або скасування норм права, що завершується оприлюдненням нормативно-правових актів, а також їх систематизацією [231, с. 68]. У реалізації соціальної функції держави вона проявляється, наприклад, відповідно до п. 4 статті 116 Конституції України Кабінет Міністрів України розробляє загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України, відповідно до п. 6 ст. 85 Конституції Верховна Рада України затверджує розроблену Кабінетом Міністрів України загальнодержавну програму соціального розвитку [91].

Правозастосовна діяльність – це діяльність компетентних державних органів із виконання законів і підзаконних нормативних-правових актів шляхом прийняття правозастосовного акта [231, с. 67-69]. Відповідно до п. 4 ст. 116 Конституції України Кабінет Міністрів України здійснює розроблену Кабінетом Міністрів України та затверджену Верховною Радою України загальнодержавну програму соціального розвитку країни. П. 3. ст. 119 закріплює норму, відповідно до якої місцеві державні адміністрації на відповідній території забезпечують виконання державних і регіональних програм соціально-економічного розвитку [91].

Правоохоронна діяльність – це діяльність, сутність якої полягає в забезпеченні безпосереднього реагування на вчиненні правопорушення у сфері здійснення державних функцій, встановлення і притягнення до юридичної відповідальності осіб, які їх вчинили [28 с. 59; 231, с. 59].

З погляду М. Білея, організаційно-правові інструменти (засоби) реалізації соціальної функції держави – це передбачені нормативно-правовими актами особливості здійснення повноважень органами державного управління. До них науковець відносить: 1) правові засоби реалізації повноважень органів державного управління у сфері забезпечення реалізації державної гуманітарної політики; 2) рішення та дії із вжиття заходів щодо захисту соціальних, культурних, освітніх прав громадян; 3) правові процедури контролю у випадку неналежного виконання завдань державної гуманітарної політики [28, с. 55-59].

Отже, правові інструменти (форми) реалізації соціальної функції держави – це передбачені нормативно-правовими актами юридично-значимі дії здійснення соціальної функції держави, що спричиняють юридичні наслідки, і закріплені у правовому акті.

До них належать: по-перше, правотворча форма, тобто видання, зміна, скасування, систематизація нормативно-правових актів у сфері реалізації соціальної функції держави, по-друге, правозастосовна форма – втілення норм, що регулюють реалізацію соціальної функції держави, що знаходить свій вираз у виданні акта застосування норм права, по-третє, правоохоронна форма – діяльність державних органів із захисту прав і свобод людини і громадянина, у тому числі й соціальних прав.

Другою групою інструментів (форм) реалізації соціальної функції держави є організаційні форми. На думку О.В. Бермічевої, організаційні форми являють собою однорідну за своїми внутрішніми ознаками діяльність держави, яка не тягне правових (юридичних) наслідків. До них належать: організаційно-регламентуюча форма, організаційно-економічна (організаційно-господарська форма), організаційно-ідеологічна форма, організаційно-контрольна форма, організаційно-виховна форма [26, с. 132-144].

М. Білей вважає, що організаційно-управлінські інструменти (засоби) реалізації соціальної функції держави – це сукупність передбачених у

державно-управлінській практиці способів вирішення питань соціального значення у межах системи державного управління, що сприяють оформленню та введенню в дію управлінських рішень. Він називає такі організаційно-управлінські інструменти (засоби), як: 1) утворення та діяльність органів державної влади, на які покладається виконання загальносоціальних державних програм та прийняття відповідних рішень на користь громадян; 2) визначення субординаційних, координаційних та реординаційних функцій органів державного управління з питань соціального розвитку; 3) прийняття загальнодержавних програм у сфері державної гуманітарної політики; 4) інспекційні повноваження у сфері забезпечення приватними структурами соціальних, культурних, освітніх прав громадян тощо; 5) кадрове забезпечення реалізації державної гуманітарної політики [28, с. 59].

Отже, організаційні інструменти реалізації соціальної функції держави – це сукупність зовнішніх проявів реалізації соціальної функції держави, що не спричиняють юридичних наслідків, але сприяють здійсненню правових форм діяльності держави. До них належать: організаційно-регламентуюча форма, виховна форма, ідеологічно-управлінська форма, контрольно-організаційна форма.

Таким чином, аналіз правових засад та інструментів реалізації соціальної функції держави дає підстави окреслити наступні пропозиції:

1) запропоновано створити консолідований нормативно-правовий акт, що впорядкує, усуне прогалини, позбавить колізій, зменшить кількість непрацюючих норм, що регулюють здійснення соціальної функції держави, таким чином підвищивши рівень соціального захисту населення України, гармонізувавши положення національного законодавства з міжнародними нормами;

2) удосконалено правові засади реалізації соціальної функції держави як системи нормативно-правових актів, в яких закріплений соціальний захист людей як напрям діяльності державних органів та органів місцевого

самоврядування, що включає в себе соціальне забезпечення громадян у вигляді соціального страхування, соціальної допомоги та забезпечення достатнього життєвого рівня.

3) виокремлено критерії класифікації нормативно-правових актів, які регулюють реалізацію соціальної функції держави: 1) в залежності від спрямованості: міжнародні акти, акти національного законодавства; 2) в залежності від юридичної сили: закони та підзаконні нормативно-правові акти; 3) в залежності від сфери дії, що регулюють: соціальне страхування, соціальну допомогу та забезпечення достатнього життєвого рівня; 4) в залежності від суб'єктів, на яких розповсюджується дія нормативно-правових актів, що регулюють здійснення соціальної функції держави: пенсіонери та особи похилого віку; особи з інвалідністю; особи, які потрапили в складні життєві обставини; інші категорії осіб, яким необхідна соціальна допомога з боку держави;

4) удосконалено поняття «правові інструменти» (форми) реалізації соціальної функції держави як передбачені нормативно-правовими актами юридично значимі дії здійснення соціальної функції держави, що спричиняють юридичні наслідки і закріплені у правовому акті. До них належать: по-перше, правотворча форма, тобто видання, зміна, скасування, систематизація нормативно-правових актів у сфері реалізації соціальної функції держави, по-друге, правозастосовна форма – втілення норм, що регулюють реалізацію соціальної функції держави, що знаходить свій вираз у виданні акта застосування норм права, по-третє, правоохоронна форма – діяльність державних органів із захисту прав і свобод людини і громадянина, у тому числі й соціальних прав;

5) визначено авторське бачення поняття «організаційні інструменти реалізації соціальної функції держави» як сукупності зовнішніх проявів реалізації соціальної функції держави, що не спричиняють юридичних наслідків, але сприяють здійсненню правових форм діяльності держави. До

них належать: організаційно-регламентуюча форма, виховна форма, ідеологічно-управлінська форма, контрольно-організаційна форма.

Висновки до розділу 1

У розділі здійснено загальну характеристику соціальної функції держави через визначення поняття та її сутності; висвітлення складових елементів адміністративних правовідносин у сфері соціального захисту громадян; характеристики системи суб'єктів її забезпечення; окреслення розуміння правових засад та інструментів реалізації соціальної функції держави. Визначені пропозиції та авторські рекомендації були обговорені на науково-практичних конференціях та висвітлені в наукових публікаціях автора [234; 235; 236; 239; 241; 242; 243]. Враховуючи вище викладене, визначено:

1. Розглянуто поняття «функція держави», «ознаки функції держави» запропоноване удосконалене визначення поняття функції держави як основних, соціально значущих напрямків її діяльності, зумовлених об'єктивними потребами суспільного розвитку, що є засобами виконання внутрішніх і зовнішніх завдань, в яких виражається і конкретизується сутність держави як складної соціальної системи.

2. Приділено увагу категоріальному апарату, такому, як соціальна функція держави, ознаки соціальної функції держави. Встановлено, що соціальну функцію держави розглядають як напрям діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування із вирішення соціальних проблем суспільства, що виражається у соціальному захисті, який включає в себе соціальне забезпечення громадян у вигляді соціального страхування, соціальної допомоги та забезпечення достатнього життєвого рівня людей шляхом реалізації.

3. Наголошено, що ознаки соціальної функції держави: 1) залежать від історичного розвитку та національно-культурних факторів; 2) мають нормативно-правове закріплення; 3) реалізуються як у правових, так і в

організаційних формах; 4) пов'язані із соціальною політикою держави; 5) є засобом реалізації соціальних прав людини та громадянина; 6) мають механізм реалізації у вигляді системи державних органів спеціальної компетенції; 7) законодавчо визначений мінімуму соціальних благ; 8) створений правовий механізм захисту соціальних прав.

4. На підставі теоретичних розробок з'ясовано, що сутність соціальної функції держави виражається у виконанні державою таких завдань: 1) гарантованість, реалізація й дотримання прав і свобод людини і громадянина, що закріплено у Конституції України й нормативно-правових актах; 2) першочерговим принципом діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування повинен стати принцип, відповідно до якого людина, її права та законні інтереси визнаються найвищою соціальною цінністю; 3) діяльність державних органів та органів місцевого самоврядування потрібно направити на усунення взагалі або мінімалізацію зокрема соціальних протиріч; 4) державні органи і органи місцевого самоврядування повинні займати центральне місце у налагодженні соціального діалогу та побудові суспільних відносин на основі соціальної солідарності; 5) одним із пріоритетних завдань діяльності державних органів повинна стати соціальна безпека держави; 6) держава у особі державних органів повинна гарантувати справедливість у використанні соціальних благ.

5. Визначено, що адміністративними правовідносинами у сфері соціального захисту громадян являють собою соціальні відносини, що виникають на підставі норм адміністративного права між органами публічної влади, що наділені державно-владними повноваженнями у сфері соціального захисту громадян, та особами, що потребують соціального захисту, що включає в себе соціальне забезпечення у вигляді соціального страхування, соціальної допомоги та забезпечення достатнього життєвого рівня.

6. Досліджено поняття «державний орган», «ознаки державного органу», «правовий статус державного органу» як сукупність трьох блоків: цільового, який включає в себе мету створення, функції та завдання;

структурно-організаційного, що містить порядок створення, функціонування і ліквідації; компетенційного, який складається з державно-владних повноважень, предмета відання та особливої юридичної відповідальності.

7. З'ясовано, що для розуміння суб'єктів, які здійснюють реалізацію соціальної функції держави, необхідно визначити систему суб'єктів як сукупність двох рівнів (підсистем): першої підсистеми, що включає суб'єктів загальної компетенції, які здійснюють соціальну функцію держави, створюючи базу для виконання іншими суб'єктами безпосередньо соціальної функції, і підсистеми, що безпосередньо здійснює соціальну функцію держави.

8. Правові засади реалізації соціальної функції держави – це система нормативно-правових актів, в яких закріплені соціальний захист людей як напрям діяльності держави, що включає в себе соціальне забезпечення громадян у вигляді соціального страхування, соціальної допомоги та забезпечення достатнього життєвого рівня.

9. Обґрунтовано підстави класифікації нормативно-правових актів, які регулюють реалізацію соціальної функції держави, їх можливо класифікувати: 1) в залежності від спрямованості: міжнародні акти, акти національного законодавства; 2) в залежності від юридичної сили: закони та підзаконні нормативно-правові акти; 3) в залежності від сфери дії: регулюють соціальне страхування, соціальну допомогу та забезпечення достатнього життєвого рівня; 4) в залежності від суб'єктів, на яких розповсюджується дія нормативно-правових актів, що регулюють здійснення соціальної функції держави: пенсіонери та особи похилого віку; особи з інвалідністю; особи, які потрапили в складні життєві обставини; інші категорії осіб, яким необхідна соціальна допомога з боку держави.

РОЗДІЛ 2.

АДМІНІСТРАТИВНІ ПРОЦЕДУРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОКРЕМИХ НАПРЯМКІВ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

2.1. Адміністративні процедури захисту прав осіб з інвалідністю як напрямок реалізації соціальної функції держави

Аналіз загальнотеоретичних аспектів реалізації однієї із найважливіших функцій держави (не тільки у сучасному світі, а й у попередні історичні періоди) – соціальної функції, яскраво свідчить про постійне зростання ролі держави у забезпеченні широкого комплексу прав і свобод людини і громадянина.

З розвитком цивілізації, інституційної системи держави, диференціацією функцій та напрямків впливу останньої на суспільні процеси удосконалюються й адміністративні процедури, які застосовуються органами публічного управління (посадовими особами) у процесі реалізації їх функцій та компетенцій.

У попередніх підрозділах ми аналізували сутність соціальної функції держави, її місце у системі державних функцій та систему суб'єктів забезпечення реалізації вказаного напрямку впливу на суспільні відносини.

Безумовно, що забезпечення гуманітарного напрямку в рамках державно організованого суспільства не обмежується виключною роллю держави, однак, у сучасних умовах, саме держава в особі її органів та посадових осіб покликана створити максимально сприятливі умови для належного забезпечення й реалізації прав, свобод та законних інтересів громадян, а тим більше якщо йде мова про соціально вразливі категорії населення.

За останні шість років у нашій державі проведено чималий обсяг роботи по вдосконаленню її апарату. Не винятком є і сфера, що виступає предметом нашого дослідження. Значних змін досяг законодавець щодо

удосконалення як норм матеріального права, так і процесуально-процедурного.

З метою вдосконалення діяльності всієї системи органів публічної влади щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні, Указом Президента України від 25.08.2015 р. затверджено Національну стратегію у сфері прав людини. Стратегія спрямована на об'єднання суспільства довкола розуміння цінності прав і свобод людини, які захищаються на основі принципу рівності та без дискримінації. Результатом її виконання повинно було стати запровадження системного підходу у забезпеченні узгодженості дій органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері прав і свобод людини, створення в Україні ефективного механізму реалізації та захисту прав і свобод людини [118].

Наразі, йде системна трансформація органів державної влади у гуманітарній сфері. Гармонізація національного законодавства з європейським правом, реформи у системі виконавчої влади та місцевого самоврядування стали передумовою для концептуальної зміни взаємовідносин держава-людина.

Враховуючи багатовекторність реалізації соціальної функції держави, варто проаналізувати сутність поняття «адміністративна процедура», визначити її ознаки та ступінь деталізації у національному законодавстві. Ще одним напрямком нашого дослідження є з'ясування наукового бачення визначеної категорії й удосконалення його понятійної складової.

Проблематиці інституту адміністративного провадження та адміністративної процедури присвячували свої праці досить широке коло вітчизняних науковців, найбільш представленою є юридична наука і, передусім, у галузі конституційного та адміністративного права: В.Б. Авер'янова, Г.В. Атаманчука, О.М. Бандурки, Ю.П. Битяка, І. В. Бойко, В.В. Галуцько, В.М. Гаращука, І.П. Голосниченка, О.Т. Зими, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова, П.І. Кононова, А.Т. Комзюка,

О.В. Кузьменко, Н.Р. Нижник, О.М. Соловйова, Ю.О. Тихомирова, Ю.С. Шемшученка, В.К. Шкарупи, В. П. Тимощук та інших.

Отже, проаналізуємо розуміння вітчизняних науковців щодо сутності та змісту категорії «адміністративна процедура», «адміністративне провадження».

Передусім, звернемо увагу на енциклопедичне видання – Велику українську енциклопедію, в якій міститься стаття В. Тимощука. Автор під адміністративною процедурою визначає офіційно встановлений порядок розгляду та вирішення органами публічної адміністрації справ фізичних та юридичних осіб, спрямований на прийняття адміністративного акта або укладання адміністративного договору [232]. При цьому науковець розрізняє заявну та втручальну адміністративну процедуру [232]. Як бачимо, автор включив декілька базових ознак, із яких є: порядок дій (розгляд та вирішення); суб'єктний склад – орган публічної адміністрації, з одного боку, та фізичні і юридичні особи, з іншого; спрямований на прийняття правозастосовчого акта або укладання адміністративного договору. Автор у статті наголошує, що у більшості розвинених країн питання загальної адміністративної процедури врегульоване окремим законом, де зафіксовано базові стандарти адміністративного провадження. Як приклади виокремлюються закони про загальну адміністративну процедуру, ухвалені ще в першій третині ХХ століття в Австрії (1925), Польщі та Чехословаччині (1928) [232]. Наразі, в Україні маємо вже два проекти Закону «Про адміністративну процедуру» (2015 та 2020 років), які у подальшому проаналізуємо.

На думку ще одного із дослідників, питання адміністративної процедури І. Юрійчука, під останньою слід розуміти нормативно закріплений алгоритм (порядок дій для досягнення результату) розгляду та вирішення органами публічної адміністрації індивідуальних адміністративних справ, що здійснюється з метою сприяння реалізації та захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб та

забезпечення верховенства права в українському соціумі [263, с. 154]. Однак, вказане визначення має як позитивні, так і негативні (недостатньо аргументовані) елементи. Підміна поняття «порядок дій» на «алгоритм». Хоч ці поняття і є близькими за значенням, все ж алгоритм має застосування в дещо інших сферах науково-практичного знання, ніж адміністративне управління.

А от можливим для застосування поняття «алгоритм» вбачаємо у тих аспектах публічного адміністрування, де дії здійснюються з використанням автоматизованих інформаційних систем. У другій половині ХХ століття на основі подібності алгоритмів різних сфер діяльності була сформована концепція (теорія) експертних систем. А під останньою (експертна система) розуміють методологію адаптації алгоритму успішних рішень однієї сфери науково-практичної діяльності в іншу. З поширенням комп'ютерних технологій це тотожна (подібна) інтелектуальна комп'ютерна програма, що містить знання та аналітичні здібності одного або кількох експертів щодо деякої галузі застосування, і здатна робити логічні висновки на основі цих знань, тим самим забезпечуючи вирішення специфічних завдань (управління, консультування, навчання, діагностування, тестування, проєктування тощо) без участі експерта (фахівця в конкретній проблемній галузі) [64].

Тобто в Україні та світі в останні роки спостерігаємо зростання ролі експертних систем, заснованих на певних алгоритмах у процесах управління суспільством. Для України широке застосування таких систем є у сфері судочинства та публічного адміністрування.

Все ж, повертаючись до аналізу категоріального апарату, логічнішим є застосування понять «порядок дій» або ж «нормативно встановлений порядок розгляду та вирішення конкретних справ».

Значну увагу змістовому наповненню категорії «адміністративна процедура» присвячено у курсі лекцій, підготовленому колективом авторів під редакцією І. Бойко [5]. Автори наголошують, що національне розуміння адміністративної процедури сформувалося під значним впливом німецької

правової доктрини. Саме поняття складається з двох термінів: «процедура» та «адміністративний». Симбіоз цих двох понять дає підстави авторам розтлумачити як структурований, нормативно закріплений порядок прийняття адміністративних актів або укладення адміністративно-правових договорів, спрямований на вирішення конкретних справ у сфері публічного управління [5, с. 7]. На нашу думку, достатньо вдале визначення, яке включає сукупність необхідних характерних рис, але при цьому адекватно відповідає сучасному стану розвитку системи органів публічної адміністрації в Україні.

У національному законодавстві питанню врегулювання адміністративної процедури також відводиться вагома роль.

Особливо актуальним це питання постає в умовах комплексної реформи системи державного управління та місцевого самоврядування.

Одним із прикладів запровадження базових засад адміністративної процедури на рівні закону є проєкт Закону України «Про адміністративну процедуру» від 09.06.2015р. [145], однак він так і не набув чинності. Відповідно до пп. 4,5 ч.1 ст. 2 цього проєкту Закону поняття адміністративної процедури розкрито через поняття «адміністративне провадження» як визначений законодавством порядок здійснення адміністративного провадження; у свою чергу, під адміністративним провадженням розуміли сукупність процедурних дій, послідовно вчинених адміністративним органом, і прийнятих процедурних рішень з розгляду та вирішення адміністративної справи, що завершується прийняттям і, в необхідних випадках, виконанням прийнятого адміністративного акта [145].

Окрім того, ч.2 ст. 3 цього проєкту Закону визначено: «Для окремих видів справ законом можуть бути установлені особливості адміністративного провадження» [145], з урахуванням вимог, визначених нормами зазначеного проєкту Закону.

Нарешті у 2020 році маємо доопрацьований законопроєкт «Про адміністративну процедуру», розроблений Міністерством юстиції України та

поданий на розгляд парламенту Кабінетом Міністрів України. З моменту його реєстрації Верховною Радою України від 14.05.2020 р. під номером 3475 розпочався процес проходження законодавчої процедури цього законопроекту. Наразі, його ухвалено за основу у першому читанні 290 голосами та готують до проходження другого читання у парламенті [145].

За словами Міністра юстиції Дениса Малюська: «У адміністративному законодавстві України саме процедурна частина є найменш розвиненою, тому прийняття цього проекту Закону дозволить вперше на законодавчому рівні врегулювати всю сукупність багатоманітних відносин між чиновниками та простими громадянами і бізнесом. Однією з новацій (*Законопроекту* – авт.) стало врегулювання питання реалізації механізму публічного правонаступництва внаслідок припинення первісного адміністративного органу або внаслідок повного чи часткового припинення його адміністративної компетенції» [6].

Хоча поняття «адміністративна процедура» законопроекту 2020 року дублює визначення законопроекту 2015 року, тобто розкриває процедуру через поняття адміністративного провадження (пп. 4,5 ч. 1 ст. 2 проекту Закону). Були й спроби кодифікувати адміністративно-процедурну діяльність в Україні, сформувавши при цьому єдині засади діяльності посадових осіб органів публічного управління. Ці нормотворчі процеси знайшли відображення й у працях науковців. Так, норми проекту Адміністративно-процедурного кодексу України в редакції 2008 року аналізувалися Н. Галіциною, яка вказувала на необхідність ухвалення такого кодифікованого акта, при цьому тлумачення понять «адміністративна процедура» та «адміністративне провадження» ідентичні тим, що містяться у вже згадуваних законопроектах [41, с. 173]. Проект кодексу 2008 року тоді так і залишився на цій стадії. Наступна спроба внаормувати цю сферу була здійснена у 2012 році, а саме 03.12.2012 року було зареєстровано Верховною Радою України під номером 11472 новий проект Адміністративно-процедурного кодексу України [15]. Ґрунтовний аналіз його положень

викладено у статті І. Кременовської. Автор надає зауваження та пропозиції до проєкту кодексу, вказує на окремі його недоліки, а прийняття такого акта вважає передчасним через наявність суперечностей в його змісті [98, с. 163-167].

Позитивним аспектом, на нашу думку, має стати чітка регламентація окремих стадій адміністративного провадження. Згідно з ч. 1 ст. 5 Проєкту Адміністративно-процедурного кодексу адміністративне провадження здійснюється за такими стадіями: 1) початок адміністративного провадження; 2) підготовка адміністративної справи до розгляду; 3) розгляд адміністративної справи; 4) прийняття адміністративного акта; 5) звернення до виконання адміністративного акта.

Отже, підсумовуючи, слід зробити декілька висновків з урахуванням предмета нашого дослідження:

1) Розвиток понятійної основи та законодавчого врегулювання суспільних відносин у сфері адміністративної процедури розвивається протягом останніх ста років, що є вагомим підґрунтям для формування у сучасному правовому суспільстві ефективних, напрацьованих практикою механізмів реалізації управлінської ролі держави з метою максимального й ефективного забезпечення прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина;

2) Адміністративна процедура характеризується як складна система відносин, що передбачає обов'язкове нормативне встановлення порядку розгляду та вирішення конкретних справ під час реалізації соціальної функції держави;

3) Складний суб'єктно-об'єктний склад відносин у сфері здійснення адміністративних процедур щодо реалізації соціальної функції держави.

4) Поділяється на стадії.

5) Законодавче визначення категорії «адміністративна процедура» хоч і не суперечить загальному розумінню, притаманному національній правовій доктрині, порівняно з сучасним науковим розумінням поступається за рівнем

узагальнення, а по-друге, надається його трактування через більш широке поняття «адміністративне провадження», що є фактично незмінним від перших проєктів Адміністративно-процедурних кодексів України. Хоча саме останній варіант притаманний більш раннім дослідженням у цій сфері.

У такий спосіб здійснено аналіз Н.Галіциною, яка пропонує характеризувати адміністративну процедуру як інститут адміністративного процесу. У висновках дослідниця все ж визнає, дещо заперечуючи власну позицію і вказуючи, що «у рамках адміністративних процедур не вирішуються суперечки і не розглядаються скарги приватних осіб на дії і рішення органів публічної адміністрації ... та не мають своїм результатом застосування примусових заходів» [41, с. 173]. Як свідчить аналіз подальших досліджень, не всі погоджуються з такою ієрархією, і, навпаки, схильні розрізняти ці два інститути за суб'єктним складом, особливостями провадження та правовими наслідками для їх учасників.

Отже, провівши досить схематичний аналіз понятійного апарату у сфері «Адміністративних процедур», маємо перейти до формування цілісного уявлення про саму систему адміністративних процедур, тзакріплених у діючому законодавстві (підзаконних НПА) щодо забезпечення прав осіб з інвалідністю.

Таким чином, на нашу думку, всю систему адміністративних процедур захисту прав осіб з інвалідністю як напрямок реалізації соціальної функції держави можемо класифікувати за різними критеріями, а саме:

1. За часом (тривалістю) правовідносин між органом публічної влади та особи з інвалідністю:

- разові;
- тимчасові (короткострокові);
- постійні;
- періодичні.

Наявність одного із перелічених видів не виключає застосування іншого виду адміністративної процедури.

2. За стадіями у системі правовідносин адміністративні процедури поділяємо на:

- встановлення інвалідності;
- надання адміністративної послуги у сфері захисту прав осіб з інвалідністю;
- втрата статусу особи з інвалідністю.

Хоча деякі науковці виокремлюють п'ять стадій адміністративних процедур, що здійснюються органами соціального захисту, додаючи процесуальні аспекти та виконання ухвалених рішень.

3. За виключністю компетенції щодо провадження адміністративної процедури:

- виключна компетенція міжвідомчих тимчасових або постійних органів;
- виключна компетенція Міністерства соціальної політики України;
- виключна компетенція органів у сфері соціального захисту обласних, Київської міської державних адміністрацій та Автономної республіки;
- виключна компетенція профільних підрозділів та їх посадових осіб у складі місцевих органів публічної влади (райдержадміністрації, об'єднані територіальні громади).

4. За кількістю суб'єктів із числа органів публічного управління, наділених процедурними повноваженнями та функціями щодо їх здійснення:

- адміністративні процедури, що належать до компетенції одного правозастосовчого органу;
- адміністративні процедури, що належать до компетенції двох і більше правозастосовчих органів.

Отже, як мінімум за такою схемою можна розподілити систему адміністративних процедур, встановлених в Україні у сфері публічного адміністрування.

Піднімалося вже на рівні дисертаційних досліджень питання стадій адміністративної процедури. Так, О. Паровишник, аналізуючи

адміністративно-правові аспекти забезпечення прав осіб з інвалідністю і в монографії, і в дисертаційному дослідженні виокремлює п'ять основних стадій: порушення адміністративного провадження, розгляд адміністративної справи, прийняття рішення (адміністративного акта) з адміністративної справи, оскарження рішення та його виконання [130, с. 19].

Однак сучасне реформування системи місцевого самоврядування та органів виконавчої влади, які, по суті, у 2020-2022-х роках мають увійти у фінальну стадію – зумовлюють трансформацію самої парадигми надання адміністративних послуг, а, відповідно, зміни стосуватимуться і адміністративних процедур захисту прав осіб з інвалідністю як напрямку реалізації соціальної функції держави.

Базова норма у межах нашого дослідження міститься у ст. 2. Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» № 875-ХІІ від 21.03.1991 р. № 875-ХІІ, яка імперативно зобов'язує державу створити умови для реалізації особами з інвалідністю прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити їх соціальний захист [187]. Напрямки діяльності держави у цій сфері щодо створення правових, економічних, політичних, соціальних, психологічних та інших умов для забезпечення прав і можливостей осіб з інвалідністю відповідно до ч.1. ст. 4 Закону розподілено за шістьма групами; ч.2 ст.6 встановлює: «соціальний захист осіб з інвалідністю є складовою діяльності держави щодо забезпечення прав і можливостей осіб з інвалідністю нарівні з іншими громадянами та полягає у наданні пенсії, державної допомоги, компенсаційних та інших виплат, пільг, соціальних послуг, здійсненні реабілітаційних заходів, встановленні опіки (піклування) або забезпеченні стороннього догляду» [187].

Станом на кінець 2020 року можемо визначити наступні основні види адміністративних процедур – надання державного захисту прав особам з інвалідністю в рамках реалізації соціальної функції держави:

- 1) встановлення інвалідності шляхом експертного обстеження в органах медико-соціальної експертизи та прийняття рішення органом соціального захисту;
- 2) виплата державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю;
- 3) забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації;
- 4) інклюзивність освіти;
- 5) процедура надання санаторно-курортного лікування;
- 6) забезпечення інклюзивності будівель і споруд;
- 7) забезпечення осіб з інвалідністю транспортними засобами.

Отже, вбачаємо за потрібне проаналізувати кожен із виокремлених видів процедур.

По-перше, основна і ключова адміністративна процедура – це встановлення статусу особи з інвалідністю. У науковій літературі зберігає дискусійність питання, чи є діяльність органів медико-соціальної експертизи елементом адміністративної процедури, чи є відокремленою адміністративною процедурою.

Відповідно до п. 4. Положення «Про порядок, умови та критерії встановлення інвалідності» Лікарсько-консультативна комісія лікувального профілактичного закладу охорони здоров'я направляє осіб, що звертаються для встановлення інвалідності, на огляд медико-соціальними експертними комісіями за формою, затвердженою МОЗ [134]. Комісія приймає документи осіб, що звертаються для встановлення інвалідності, за наявності у них стійкого чи необоротного характеру захворювання, а також у разі безперервної тимчасової непрацездатності не пізніше, ніж через чотири місяці з дня її настання чи у зв'язку з одним і тим самим захворюванням протягом п'яти місяців з перервою за останніх 12 місяців, а у разі захворювання на туберкульоз протягом 10 місяців з дня настання непрацездатності.

Ця процедура відноситься до періодичних, оскільки передбачає проведення повторного огляду. Відповідно до п. 22 цього Положення, повторний огляд осіб з інвалідністю з нестійкими, оборотними змінами та порушеннями функцій організму з метою визначення ефективності реабілітаційних заходів, стану здоров'я і ступеня соціальної адаптації проводиться раз на один-три роки [134]. Втім, особа з інвалідністю також може сама ініціювати проведення огляду у разі настання змін у стані здоров'я.

Пунктами 26, 27 Положення визначено критерії для встановлення статусу особи з інвалідністю, що включають низку причин: загальне захворювання; інвалідність з дитинства; нещасний випадок на виробництві (трудове каліцтво чи інше ушкодження здоров'я); професійне захворювання; поранення, контузії, каліцтва, захворювання отриманих внаслідок впливу негативних факторів воєнних дій та техногенних катастроф [134].

Можемо виокремити стадії адміністративних процедур у питанні встановлення статусу особи з інвалідністю:

1) Звернення особи, прийом документів для встановлення інвалідності може передбачати загальні та спеціальні строки подання документів для різних категорій осіб, проходження повного медичного обстеження лікувально-профілактичним закладом.

2) Огляд громадян у МСЕК, проводиться за місцем проживання або лікування за направленням відповідного лікувально-профілактичного закладу при пред'явленні паспорта чи іншого документа, що засвідчує особу. МСЕК проводять засідання тільки у повному складі і колегіально затверджують рішення у формі акта.

3) Встановлення інвалідності. Датою встановлення інвалідності вважається день надходження до МСЕК документів, необхідних для огляду хворого. Інвалідність встановлюється до першого числа місяця, наступного за місяцем, на який призначено повторний огляд хворого.

4) Виконання рішення. МСЕК видають особам, визнаним інвалідами, довідки та індивідуальні реабілітаційні програми і в триденний строк надсилають копії цих документів територіальним органам соціального захисту населення за місцем проживання особи. Копія програми надсилається також підприємству, установі, організації, яка зобов'язана надавати соціальну допомогу і здійснювати реабілітацію інваліда.

5) Оскарження рішення. Воно передбачає дотримання низки вимог: правосуб'єктності та законності строків.

По-зруге, група процедур, досліджувана нами, теж характеризується відносною специфікою щодо надання соціального захисту особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю. Правові основи процедур у цій сфері визначено Законом України «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам» [153], яким передбачено виплату державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю.

Діти з інвалідністю забезпечуються технічними та іншими засобами реабілітації відповідно до індивідуальної програми реабілітації. Зазначеними засобами (крім засобів для пересування) забезпечуються також діти віком до 18 років з вадами слуху, зору, опорно-рухового апарату. Передбачено також виплати компенсації дітям з інвалідністю за допоміжні засоби для особистої рухомості, переміщення та підйому, спеціальні засоби для орієнтування, спілкування та обміну інформацією в порядку черговості відповідно до індивідуальної програми [137].

Цей Закон опосередковано надає соціальний захист членам сім'ї особи з інвалідністю навіть у разі її смерті. Так, статтею 15 Закону передбачено, що у разі смерті особи з інвалідністю з дитинства або дитини з інвалідністю члену його сім'ї або особі, яка здійснила поховання, виплачується на вибір допомога на поховання в розмірі двомісячної суми державної соціальної допомоги згідно із Законом або допомога на поховання чи відшкодування витрат на поховання [153].

Механізм виплати допомоги на поховання визначено розділом 5 Порядку надання державної соціальної допомоги інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам, затвердженого наказом Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерство фінансів України, Міністерством охорони здоров'я України від 30.04.2002 р. № 226/293/169.

По-третє, соціальні гарантії щодо забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації осіб з інвалідністю в Україні визначено Законом України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» [193]. Статтею 7 цього Закону передбачено, що медико-соціальна експертна комісія та лікарсько-консультативна комісія лікувально-профілактичного закладу складає (коригує) індивідуальну програму реабілітації особи з інвалідністю, в якій визначаються реабілітаційні заходи і строки їх виконання, та здійснює контроль за повнотою та ефективністю виконання цієї програми [193].

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 14.03.2018 р. № 238 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» [148], внесено низку змін до Порядку забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю та інших окремих категорій населення і виплати грошової компенсації вартості за самостійно придбані технічні засоби реабілітації. Зміни затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 05.04.2012 р. № 321.

Мінсоцполітики бере активну участь у нормативному забезпеченні процедурних аспектів визначеного напрямку діяльності. Одним із таких нормативно-правових актів є наказ Мінсоцполітики від 12.04.2018 р. № 506 «Про затвердження типових форм договорів про забезпечення особи з інвалідністю, дитини з інвалідністю, іншої особи технічними та іншими засобами реабілітації, надання послуг з їх ремонту» [181], яким затверджено:

- Типову форму договору про забезпечення протезом верхньої/нижньої кінцівки / ортезом шарнірним на нижню кінцівку;
- Типову форму договору про забезпечення кріслом колісним;

- Типову форму договору про забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації (крім протезів верхніх та нижніх кінцівок, ортезів шарнірних на нижні кінцівки, крісел колісних);
- Типову форму договору про надання послуг з післягарантійного ремонту технічних та інших засобів реабілітації.

У рамках визначених процедур щодо забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації на працівників органів соціального захисту населення покладаються функції з консультування з таких питань: механізму забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації, надання послуг реабілітації та отримання компенсації; переліку підприємств, які відповідають кваліфікаційним вимогам із зазначенням контактних даних [68].

Із загального переліку засобів реабілітації є окремі групи, яким за бажанням особи з інвалідністю, дитини з інвалідністю, іншої особи або їх законних представників виплачується компенсація, і в цьому випадку процедура набуває іншого аспекту.

Визначення виду технічних засобів реабілітації для компенсації втраченої функції, виходячи з установленого ступеня обмежень життєдіяльності особи з інвалідністю, має проводитись фахівцями МСЕК та / або ЛКК згідно з наказами Міністерства соціальної політики України та Міністерства охорони здоров'я України від 30.09.2014 р. № 708/685 «Про затвердження переліку технічних та інших засобів реабілітації, їх класифікаційних шифрів та відповідних їм хвороб за Міжнародною статистичною класифікацією хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я» [160], та наказом Міністерства соціальної політики України від 11.04.2017 р. № 602 «Про затвердження Порядку призначення технічних засобів реабілітації відповідно до функціональних можливостей особи з інвалідністю, дитини з інвалідністю, постраждалого внаслідок антитерористичної операції» [178].

Для учасників, які постраждали внаслідок АТО/ООС відповідно до останніх змін у законодавстві визначено відмінності, тобто передбачено дещо інші процедурні порядки.

Відповідно до Закону України «Про внесення зміни до статті 4 Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» учасникам, які постраждали внаслідок АТО, держава гарантує право на безоплатне забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації незалежно від встановлення їм інвалідності. Сам правовий механізм визначений двома постановами Кабінету Міністрів України від 05.04.2012 р. № 321 (остання редакція 04.09.2019 р.) [137] та від 01.10.2014 р. № 518 [55].

Окрім зазначеного, Україна зацікавлена у формуванні ще одного напрямку – *інклюзивності освіти*. Ці напрямки були унормовані Постановою Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти» [177] та листом МОН України «Щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році» [260].

П'ятим відносно відокремленим блоком адміністративних процедур є забезпечення санаторно-курортним лікуванням.

За даними, розміщеними на веб-сторінці Мінсоцполітики, Постановою Кабінету Міністрів України від 01.03.2017 р. № 110 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для забезпечення деяких категорій інвалідів санаторно-курортним лікуванням, та внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 22.02.2006 р. № 187 і від 31.03.2015 р. № 200» [214], змінено існуючу на той момент систему закупівлі санаторно-курортних послуг на відшкодування вартості послуг санаторно-курортного лікування (путівки) для осіб з інвалідністю та постраждалих учасників антитерористичної операції через безготівкове перерахування коштів санаторно-курортним закладам за надані послуги на підставі трьохсторонньої угоди (особа – управління – санаторій) [214].

У 2020 році питання розробки та затвердження наказу про встановлення граничної вартості вже реалізовувалося іншим центральним органом виконавчої влади – Міністерством ветеранів; ці два накази затверджені у січні та травні, наразі чинним є наказ № 84 [151; 214].

В останні роки йде реформа місцевого самоврядування, що також вплине на структуру органів соціального захисту населення. Значна роль у багатьох питаннях соціального захисту покладатиметься на територіальні громади. Саме на них покладається організаційна робота щодо укладання угод для забезпечення послугами із санаторно-курортного лікування зазначених категорій осіб [214].

Перелік сукупності нормативних актів щодо забезпечення процедури надання санітарно-курортного лікування особам, які того потребують, складається з декількох Законів України («Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; «Про жертви нацистських переслідувань»; «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»; «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» та інші); постанов Кабінету Міністрів (від 17.06.2004 р. № 785, від 22.02.06 р. № 187, від 31.03.2015р. № 200, від 07.02.2007р. № 150, від 25.11.2015 р. № 969 тощо), наказів Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства ветеранів, Міністерства соціальної політики, зокрема. Окрім цього, інші джерела права містять норми, що в тій чи іншій мірі стосуються питань соціального захисту громадян.

Таким чином, констатуємо, що досить значним блоком у сфері захисту прав осіб з інвалідністю виступає санаторно-курортне лікування, яке є невід'ємним елементом соціального захисту в державі, спрямованій на формування повноцінного життєвого середовища для громадян і задоволення їх потреб у соціальному захисті.

Відносна специфіка адміністративних процедур, передбачених для цього виду соціального захисту, унормована сукупністю законодавчих, підзаконних нормативно-правових актів та інших джерел права.

Окремим питанням у нашому дослідженні постає забезпечення інклюзивності будівель і споруд. 03 грудня 2018 року на Всеукраїнській нараді зі створення безперешкодного середовища під головуванням Президента України Петра Порошенка у Міністерстві регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України було презентовано нові державні будівельні норми щодо доступності [48].

Стаття 26 Закону України «Про основи соціальної захищеності» встановлює: підприємства, установи та організації зобов'язані створювати умови для безперешкодного доступу осіб з інвалідністю (у тому числі осіб з інвалідністю, які використовують засоби пересування та собак-поводирів) до об'єктів фізичного оточення. Власники та виробники транспортних засобів, виробники та замовники інформації (друковані засоби масової інформації, телерадіоорганізації тощо), оператори та провайдери телекомунікацій повинні забезпечувати надання послуг і виробництво продукту з урахуванням потреб осіб з інвалідністю [187].

До наступної відокремленої адміністративної процедури (послуги) соціального захисту осіб з інвалідністю в частині забезпечення даної категорії засобами реабілітації також можна віднести і Порядок забезпечення осіб з інвалідністю автомобілями, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 19.07.2000 р. року № 999 (далі – Порядок) [171]. Цей Порядок визначає механізм забезпечення легковими автомобілями осіб з інвалідністю, зокрема, дітей з інвалідністю, які мають право на їх отримання безоплатно або на пільгових умовах, є громадянами України і місце проживання яких зареєстровано в Україні в установленому законодавством порядку.

На нашу думку, саме цей напрямок потребує найбільшої уваги з боку держави з точки зору удосконалення адміністративних процедур та фінансування.

Підставою для забезпечення осіб з інвалідністю автомобілями є заява, документи, зазначені у пункті 34 Порядку, та висновок обласної, центральної

міської у м. Києві та Севастополі, республіканської в Автономній Республіці Крим медико-соціальної експертної комісії про наявність у особи з інвалідністю медичних показань для забезпечення автомобілем і наявність або відсутність протипоказань до керування ним залежно від умов забезпечення автомобілем, зазначених у пунктах 29-31 цього Порядку [171].

Структурний підрозділ з питань соціального захисту населення реєструє заяви разом з іншими необхідними документами у журналі, форма якого затверджується Мінсоцполітики, приймає відповідне рішення і надсилає його у письмовій формі відповідно до органів соціального захисту населення, які видали направлення, та особам з інвалідністю, законним представникам недієздатних осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю тощо [171].

У рамках зазначеного блоку слід виокремити також адміністративні процедури щодо грошової компенсації на бензин, ремонт і технічне обслуговування автомобілів.

Таким чином, із числа стадій, передбачених для даного блоку адміністративних процедур відносимо:

- 1) взяття на облік (розподіляються за трьома категоріями: з правом на першочергове забезпечення, позачергове та у порядку загальної черги);
- 2) видача автомобіля за державні кошти (50 % – першочергове забезпечення автомобілями; 30 % – позачергове забезпечення; 20 % – у порядку загальної черги) та у формі гуманітарної допомоги;
- 3) переобладнання автомобіля;
- 4) навчання водінню автомобілем;
- 5) взяття на заміну автомобіля після 10 років його експлуатації;
- 6) переоформлення у власність автомобіля після 10 років експлуатації на особу з інвалідністю;
- 7) переоформлення автомобіля після смерті особи з інвалідністю;
- 8) зняття з обліку (видача автомобіля у зв'язку з наявністю протипоказань до керування та відсутності члена сім'ї, який зареєстрований

за місцем реєстрації особи з інвалідністю і якому можна передати право користування автомобілем, смертю особи з інвалідністю, набуття у власність автомобіля, рік випуску якого менше 7 років).

Проаналізуємо визначені стадії детальніше, з урахуванням останніх змін у нормах чинного законодавства.

1) Взяття на облік. Відповідно до змін, внесених Кабінетом Міністрів України 28.10.2020 р, з 1 січня 2021 р. заяви з необхідними документами про взяття на облік приймаються від осіб з інвалідністю, законних представників недієздатних осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю органами соціального захисту населення районних держадміністрацій за місцем реєстрації лише у разі надіслання їх поштою або в електронній формі (через офіційний веб-сайт Мінсоцполітики, інтегровані з ним інформаційні системи органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування або Єдиний державний веб-портал електронних послуг) [147].

Заяви з необхідними документами також приймаються уповноваженими посадовими особами виконавчого органу сільської, селищної, міської ради відповідної територіальної громади та посадовими особами центру надання адміністративних послуг, які передають їх протягом трьох робочих днів з дати їх надходження відповідному органу соціального захисту населення за місцем реєстрації [147].

А з 1 березня 2021 р. заяви з необхідними документами прийматимуться посадовими особами виконавчого органу або центру надання адміністративних послуг виключно з подальшим формуванням електронної справи [147].

Відповідно до базової Постанови № 999, за місцем реєстрації особи з інвалідністю формуються особові «транспортні» справи, основними із переліку документів є: заява, висновок МСЕК про наявність медичних показань для забезпечення автомобілем, розпорядження структурного підрозділу з питань соціального захисту населення про призначення грошової компенсації витрат на бензин, ремонт і технічне обслуговування

автомобіля або на транспортне обслуговування. Взяття на облік особи з інвалідністю (крім особи з інвалідністю внаслідок трудового каліцтва) здійснюється централізовано Департаментами соціального захисту населення облдержадміністрацій та міст Києва і Севастополя.

Згідно з п. 5 Порядку на облік беруться і забезпечуються автомобілями особи з інвалідністю, які [171]:

- не мають в особистому користуванні автомобільного транспортного засобу (вантажного), зазначеного в абзаці четвертому статті 1 Закону України «Про автомобільний транспорт» (крім причепів, напівпричепів), у тому числі придбаного за власні кошти або отриманого через структурний підрозділ з питань соціального захисту населення або управління виконавчої дирекції Фонду, що перебував в експлуатації менш, як 10 років (крім випадків, передбачених пунктом 8 цього Порядку);

- протягом семи років перед взяттям на облік і за час перебування на обліку не отримували автомобіль як благодійну допомогу або протягом цього часу не реєстрували придбаний автомобіль, строк експлуатації якого менше, ніж п'ять років.

Особа з інвалідністю має право перебувати на обліку до моменту настання обставин, які передбачені Порядком, тоді вона знімається з обліку.

Аналіз положень абз. 2 та 3 п. 5 Порядку, на нашу думку, вказує на те, що вони частково суперечать одна одній та потребують удосконалення [171]. Основне проблемне питання, яке постає у процесі правозастосування та адміністративного провадження – це визначення строків експлуатації транспортного засобу, якщо такий є у власності особи з інвалідністю. Узгодження цих двох елементів норми спростить і без того складну процедуру. Тобто при постановці на облік, визначати час експлуатації автомобіля не меншим за 10 років на момент постановки на облік.

Ми вбачаємо, що є два варіанти усунення розбіжностей між цими абзацами:

- 1) виключити абз. 3 пункту 5;

2) викласти його у такій редакції: «протягом семи років перед взяттям на облік і за час перебування на обліку не отримували автомобіль як благодійну допомогу або протягом цього часу не реєстрували придбаний автомобіль, строк експлуатації якого менше, ніж три роки».

У такому випадку правозастосування у цій сфері оперуватиме однаковим мінімальним строком експлуатації транспортного засобу – 10 років.

Окрім цього, автоматичного внесення змін потребуватиме абз. 5. п.5 Порядку щодо надання інформації підрозділами МВС України [171]. У поточній редакції визначено період сім років, за який подається інформація про реєстрацію транспортного засобу особою з інвалідністю. На нашу думку, доцільно збільшити цей період до десяти років і тим самим узгодити низку положень цього документу. Більшість процедурних строків у питанні забезпечення транспортом оперують саме 10-річним терміном. Пропонується викласти його у наступній редакції: «Для взяття на облік із забезпечення автомобілем відповідні структурні підрозділи органів соціального захисту або управління виконавчої дирекції Фонду отримують інформацію з Єдиного державного реєстру МВС стосовно транспортних засобів, зареєстрованих на ім'я особи з інвалідністю, законного представника недієздатної особи з інвалідністю, дитини з інвалідністю протягом останніх десяти років перед взяттям на облік і за обліковий період».

2) *Наступною стадією є прийняття рішення про видачу транспортного засобу та видання відповідного наказу.*

Забезпечення автотранспортом за рахунок державних коштів не є повністю безоплатним для окремих категорії осіб з інвалідністю, що передбачено пунктами 29, 30, 31 Постанови № 999, а саме: за 7% вартості – особи з інвалідністю внаслідок війни, які мають протипоказання для керування, за 30 % вартості – всі особи з інвалідністю, які перебувають у загальній черзі на забезпечення автотранспортом. Видача автомобілів відбувається відповідно до черговості за датою постановки на чергу [171].

Одночасно після отримання транспортного засобу особа з інвалідністю реєструє його у територіальних сервісних центрах МВС України з обов'язковим занесенням до свідоцтва про реєстрацію позначки про заборону відчуження (без дозволу органів соцзахисту) протягом десяти років. Особи з інвалідністю мають подати копію свідоцтва про реєстрацію до відповідного органу соціального захисту, яка долучається до особової справи.

3) *Переобладнання транспортного засобу* теж окремий аспект у комплексі адміністративних процедур. Одним із найбільш поширених є установка газобалонного устаткування. Переобладнання з ініціативи особи з інвалідністю потребують звернення до органів соціального захисту та отримання відповідного дозволу.

4) *Навчання водінню автомобілем* теж можна виокремити як одну із стадій в межах визначеної адміністративної процедури. Процедура подання документів та проходження навчання визначена п.11 Порядку [171].

Основним проблемним питанням у цій сфері – недостатня кількість спеціалізованих акредитованих автошкіл для осіб з інвалідністю. В багатьох областях України взагалі відсутні такі автошколи. Окрім цього, відсутня єдина база переліку таких автошкіл, що додатково ускладнює виконання вимог щодо забезпечення автотранспортом.

5) Після 10 років експлуатації особа має право на *заміну транспортного засобу*. Ця процедурна стадія передбачає подання відповідної заяви та повторного медичного огляду для визначення показань до керування особою з інвалідністю та у разі зміни групи інвалідності.

Але, при цьому у разі відсутності автотранспорту на заміну, відповідно до пункту 16 Постанови № 999, особа з інвалідністю може безоплатно переоформити у власність автомобіль після закінчення 10-річного строку експлуатації. Даний етап процедури передбачає подання особи з інвалідністю відповідної заяви [171]. Після отримання дозволу на зняття заборони відчуження автомобіля від органів соціального захисту населення,

Територіальні сервісні центри МВС вносять відповідні зміни до документів про реєстрацію автотранспорту.

б) Також, пунктом 16 Постанови № 999 передбачена процедура *переоформлення виданого автомобіля після смерті особи з інвалідністю* на члена його сім'ї, який був зареєстрований за місцем реєстрації особи з інвалідністю [171].

Член сім'ї особи з інвалідністю подає заяву, до якої долучає копії документів, які підтверджують родинний зв'язок з померлим, та довідку з місця реєстрації.

Остання частина норми, а саме прив'язка до місця реєстрації члена сім'ї особи з інвалідністю, на нашу думку, потребує виключення або внесення змін. Вона втратила актуальність досить давно, але законодавець досі її зберігає у системі законодавства.

Ми пропонуємо виключити із національного законодавства норму щодо вимоги абзацу 1 п. 16 Постанови Кабінету Міністрів України від 19.07.2006 р. № 999 щодо необхідності на час смерті особи з інвалідністю бути зареєстрованими за місцем реєстрації особи з інвалідністю, дитини з інвалідністю.

За рішенням органу соцзахисту, у разі відсутності членів сім'ї, що були зареєстровані за місцем реєстрації особи з інвалідністю, право на переоформлення виданого автомобіля після смерті особи з інвалідністю надається спадкоємцю за законом.

Оскільки з державного бюджету фінансування видатків на забезпечення осіб з інвалідності не відповідає реальним потребам, наприклад, загальна черга осіб з інвалідністю не забезпечувалася з 1993 року, тому з метою вдосконалення адміністративної процедури по забезпеченню осіб з інвалідністю транспортними засобами необхідно кардинально змінити сам підхід до фінансування цього напрямку соціального захисту осіб з інвалідністю.

В останні роки реформування сфери забезпечення прав осіб з інвалідністю прагне до уніфікації наданих послуг та їх процедурних аспектів. Одним із прикладів є запровадження так званого «принципу єдиного вікна». Так, процедурні аспекти відображені у методичних рекомендаціях щодо надання громадянам соціальної підтримки за принципом «єдиного вікна» та виїзної роботи «мобільного соціального офісу», затверджені наказом Міністерства соціальної політики України від 14.03.2012 р. № 137. Мета «єдиного вікна» – спрощення механізму звернення для громадян, які потребують соціальної підтримки, та скорочення термінів очікування соціальних виплат. Режим роботи Управління за принципом «єдиного вікна» характеризує собою спосіб взаємодії підрозділів Управління, що діють за принципом організаційної єдності щодо надання соціальної підтримки населенню [111].

Прийом громадян за принципом «єдиного вікна» в усіх Управліннях рекомендовано здійснювати за єдиними технологічними процесами, які призначені для [111]:

- забезпечення рівноправного надання громадянам соціальної підтримки незалежно від місця проживання;
- сприяння застосуванню інтегрованого підходу до надання соціальної допомоги, пільг та компенсацій;
- забезпечення безперешкодного доступу громадян до інформації стосовно отримання соціальної підтримки;
- призначення всіх видів соціальної допомоги за єдиною заявою;
- сприяння формуванню у працівників органів праці та соціального захисту населення відповідних професійних навичок, надання їм інформації та методичної підтримки для виконання завдань з обслуговування населення;
- застосування упереджувальних механізмів перегляду прийнятих рішень у випадках, коли громадяни не згодні з ними.

Зокрема, вагомим кроком уперед є створення ЦНАПів, що вже надають адмінпослуги соціального характеру.

У серпні 2020 року напрацювання у сфері соціального захисту втілилися у нормах розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей» від 26.08. 2020 р. № 1057-р. [202].

Суттєвою проблемою у системі соціального захисту в Україні визнано саме відсутність чіткого розмежування та дублювання повноважень між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Модель адміністрування державних соціальних програм, соціальних послуг і соціальної роботи, що застосовується у нинішній системі соціального захисту, потребує синхронізації з процесом реформування місцевого самоврядування і територіальної організації влади в Україні та суттєвих змін, спрямованих, насамперед, на забезпечення надання соціальних послуг і використання відповідних сервісів на базовому рівні у спроможних територіальних громадах [202].

Концепцією визначено ряд завдань, які спрямовані на ефективність побудови та розвитку оновленої системи соціального захисту, у тому числі щодо визначення оптимального розподілу повноважень, переліку функцій, необхідних для забезпечення на базовому рівні надання соціальних послуг населенню, в тому числі через центри надання адміністративних послуг, проведення соціальної роботи та реалізації прав дітей.

Одним із основних результатів реформування системи суб'єктів надання адміністративних послуг у сфері соціального захисту є створення державного органу виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра соціальної політики, і який реалізує державну політику у сфері соціального захисту населення та захисту прав дітей, здійснення державного контролю за дотриманням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки та

за дотриманням прав дітей, забезпечується шляхом перетворення Держсоцслужби на Національну соціальну сервісну службу України (Нацсоцслужбу), компетенцію якої визначено Постановою Кабінету Міністрів України від 26.08.2020 р.№ 783 [54] .

Процес оновлення системи відповідно до Концепції має включати три етапи та отримати такі основні результати реалізації [202]:

1) створення ефективної системи реалізації державної політики з питань соціального захисту населення, захисту прав дітей, здійснення державного контролю за дотриманням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки та за дотриманням прав дітей;

2) підвищення адресності надання різних видів допомоги та унеможливлення порушень законодавства під час призначення соціальних виплат;

3) утворення та розвиток високоякісних соціальних сервісів для населення;

4) забезпечення раннього виявлення вразливих сімей, профілактики складних життєвих обставин осіб/сімей;

5) надання базових соціальних послуг населенню за місцем проживання та своєчасна організація спеціалізованих соціальних послуг;

6) швидке та зручне надання адміністративних послуг соціального характеру через центри надання адміністративних послуг;

7) міжвідомча взаємодія у процесі надання соціальної підтримки сім'ям з дітьми, особам з інвалідністю, особам похилого віку;

8) підвищення якості надання послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми, домашнього насильства, насильства за ознакою статі;

9) підвищення ефективності соціального захисту населення за рахунок професійної спроможності працівників системи соціального захисту, в тому числі працівників центрів надання адміністративних послуг, які надають адміністративні послуги соціального характеру, а також здійснення

державного контролю за дотриманням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки та за дотриманням прав дітей;

10) утворення і забезпечення функціонування системи навчання/підвищення кваліфікації працівників центрів надання адміністративних послуг, які надають адміністративні послуги соціального характеру, фахівців з питань соціального захисту населення та забезпечення прав дітей, надання соціальних послуг та проведення соціальної роботи.

Основними завданнями Концепції є: створення державного органу виконавчої влади як соціальної сервісної служби, здійснення державного контролю/нагляду за дотриманням вимог законодавства; визначення шляхів співпраці державного органу виконавчої влади, його територіальних органів із місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування з питань надання адміністративних та базових соціальних послуг населенню, проведення соціальної роботи, здійснення моніторингу та оцінювання якості послуг, забезпечення прав дітей [202].

При цьому одним із завдань є усунення дублювання функцій з питань соціального захисту населення між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Згідно з інформацією, розміщеною на сайті КабМіну, створення Національної соціальної сервісної служби України дозволить вже у найближчій перспективі зробити систему соціального захисту більш адресною та ефективною, забезпечити захист прав дітей та розвивати якісні сервіси для громадян, що потребують державної підтримки [117]. У 2021 році передбачається утворення територіальних органів Національної соціальної сервісної служби України на регіональному та субрегіональному рівнях [117].

Таким чином, можемо зробити окремі висновки щодо системи адміністративних процедур захисту прав осіб з інвалідністю як напрямку реалізації соціальної функції держави:

По-перше, це комплексний правовий інститут, насичений підзаконною нормативною базою, основу якого складають відповідні Порядки. Як правило, кожна окрема соціальна послуга у рамках соціального захисту осіб з інвалідністю різних категорій передбачає ухвалення окремого Порядку, що містить процедурні аспекти надання відповідного захисту. А система нормативно-правових актів спрямована на встановлення адміністративних процедур захисту прав осіб з інвалідністю як нормативна складова у реалізації соціальної функції держави, становлять досить значний масив підзаконної нормативної бази, яка потребує перманентної систематизації й усунення колізій. Це спростить процедурні аспекти шляхом їх уніфікації та підвищить ефективність надання адміністративних послуг.

Маємо відмітити діяльність Міністерства соціальної політики України, яке значну увагу приділяє покращенню рівня послуг, які надають його підрозділи на місцях, удосконалюються процедури, форми звернення, інформативність та інформаційна забезпеченість зазначених процедур. Саме на офіційних сторінках органів соціального захисту оприлюднюється офіційна інформація для ознайомлення з нею громадян України [68].

По-друге, ми виокремлюємо декілька сфер, що потребують найбільшої уваги з боку держави як з точки зору фінансування, так і щодо процедурно-процесуальних порядків їх забезпечення, а саме: надання державної допомоги для осіб з інвалідністю; забезпечення ТЗР; санаторно-курортне лікування; забезпечення транспортними засобами.

По-третє, значних змін зазнає вся система надання соціальних послуг з відповідним перерозподілом функцій та компетенції органів публічної влади, уніфікацією процедур, підвищення їх якості, інформаційна представленість на офіційних сторінках відповідних органів публічного управління.

2.2 Адміністративні процедури пенсійного забезпечення як напрямок реалізації соціальної функції держави

Пенсійна система є невід'ємним елементом у системі соціального захисту населення у кожній країні. Ефективність цієї системи прямо вказує на рівень стабільності у суспільстві та добробут населення, характеризує рівень виконання державою зобов'язань у сфері соціального захисту. Зокрема, за ч.1 ст.46 Конституції України, громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [91]. Саме тому, становлення України як демократичної, соціальної та правової держави має базуватися на створенні дієвих та конструктивних механізмів, спрямованих на виконання своєї соціальної функції, що, насамперед, реалізується через систему пенсійного забезпечення як таку, що стосується інтересів кожного громадянина.

Питання щодо розвитку і функціонування системи пенсійного забезпечення, вивчення питань щодо правової регламентації, соціальних механізмів розвитку та економічних факторів розвитку пенсійної системи України потребує практичних напрацювань, оскільки на пенсійну систему постійно впливає ряд чинників, таких, як: демографічні показники, рівень безробіття, недостатній економічний розвиток, наявність порушень у сфері оподаткування оплати праці. Всі ці чинники не дають змоги встановити стабільний рівень функціонування пенсійної системи, а також спричиняють виникнення проблем щодо забезпечення державою соціальної безпеки громадян, а отже ставлять під загрозу і соціальний захист населення країни.

Як вдало зазначає М.О. Мицай, найбільш актуальною та важливою є пенсійна реформа за умов низького рівня соціальних стандартів та гарантій, відсутності належних джерел фінансування, загострення тенденції щодо збільшення чисельності учасників пенсійного забезпечення та, відповідно, зменшення чисельності працюючих [112, с. 95].

Пенсійне забезпечення є одним із найбільш фундаментальних соціальних прав, тому проблема вдосконалення цього права у контексті забезпечення системних підходів до організації та проведення пенсійної реформи заслуговує особливої уваги [77, с. 18-19]. Ключову роль у реалізації цього права відіграє саме адміністративна процедура, яка являє собою законодавчо закріплений порядок розгляду та вирішення органами публічної адміністрації справ фізичних та юридичних осіб, спрямований на прийняття адміністративного акта [41, с. 164].

В рамках вітчизняної юридичної науки окремі аспекти питання пенсійного забезпечення розглядалися у працях таких науковців, як: В.М. Андрійв, Н.Б. Болотіна, В.С. Венедіктов, С.В. Венедіктов, Т.З. Герасимів, Н.В. Галіцина, М.І. Іншин, В.Л. Костюк, М.О. Мицай, О.І. Процевський, Д.І. Сіроха, М.М. Шумило тощо.

Проте питанню адміністративних процедур у сфері пенсійного забезпечення не приділено достатньої уваги, і тому, в умовах значних трансформацій у цій галузі, постає потреба у його дослідженні.

Перш за все, варто розпочати із характеристики вже існуючої системи пенсійного забезпечення в Україні. Так, відповідно до ст.2 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» система пенсійного забезпечення в Україні складається з трьох рівнів, зокрема:

1) перший рівень – солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах солідарності і субсидування та здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду на умовах та в порядку, передбачених цим Законом;

2) другий рівень – накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді або у відповідних недержавних пенсійних фондах – суб'єктах другого рівня системи пенсійного забезпечення та здійснення фінансування витрат на оплату

договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та в порядку, передбачених законом;

3) третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення [157].

Враховуючи тенденції у реформуванні сфери пенсійного забезпечення, саме останній напрямок становить найбільший науковий інтерес. Особливо важливими у цьому контексті постають питання щодо органів публічної влади та їх повноважень у адмініструванні даного рівня пенсійного забезпечення.

При цьому, перший та другий рівні системи пенсійного забезпечення України становлять систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування в Україні. У свою чергу, другий та третій рівні – становлять систему накопичувального пенсійного забезпечення [157].

Також законом передбачено можливість існування пенсійного забезпечення, відмінного від загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та недержавного пенсійного забезпечення для окремих категорій громадян. Необхідно звернути увагу, що закон виділяє особливу гарантію для громадян, яка являє собою можливість бути учасниками та отримувати пенсійні виплати одночасно з різних рівнів системи пенсійного забезпечення в Україні [157].

Таким чином, аналізуючи вищенаведені норми, не можна не погодитися із В.Л. Костюком, який розмірковує щодо розвитку в Україні державного, професійного та недержавного пенсійного забезпечення [92]. Проте, на жаль, на сьогодні в Україні функціонує в повній мірі тільки система державного пенсійного забезпечення. У зв'язку з цим питання адміністративних процедур пенсійного забезпечення набуває ще більшої актуальності.

Функціонування будь-якої системи, у тому числі і системи адміністративних процедур пенсійного забезпечення у правовому полі, неможливо без наявності її суб'єктно-об'єктного складу.

Саме взаємодія цих суб'єктів правовідносин в рамках пенсійного забезпечення, формування ефективних механізмів, прозорих процедур, підвищення рівня гарантованості пенсійних виплат є однією із актуальних для сучасної юридичної науки та практики.

Законодавчо в Україні сформовано правове поле для подальшого реформування солідарної системи. Визначено коло суб'єктів для різних моделей пенсійного забезпечення.

Так, ст. 3 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» встановлює, що суб'єктами солідарної системи є:

- застраховані особи, а в окремих випадках – члени їхніх сімей та інші особи;
- страхувальники;
- Пенсійний фонд;
- уповноважений банк;
- підприємства, установи, організації, що здійснюють виплату і доставку пенсій [157].

Відповідно, суб'єктами системи накопичувального пенсійного забезпечення є:

- особи, на користь яких здійснюються накопичення, включаючи перерахування внесків та інвестування коштів (учасники);
- особи, які або від імені яких здійснюються перерахування внесків (вкладники);
- Накопичувальний фонд;
- недержавні пенсійні фонди;
- юридичні особи, які здійснюють діяльність із адміністрування недержавних пенсійних фондів, управління та зберігання пенсійних активів;

- страхові організації, які уклали договори страхування довічної пенсії з учасниками, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника;
- банківські установи, які уклали договори про відкриття пенсійних депозитних рахунків [157].

Як бачимо, зазначений перелік містить досить широке коло суб'єктів наділених функціями та компетенцією, правами та обов'язками, різними за своєю структурою, галузевою приналежністю, кількісним складом і т.п.

За великим рахунком, у нас в державі тривалий час існуватиме складно-структурована пенсійна система, що включатиме елементи, інтегровані із різних моделей пенсійного забезпечення. При цьому, державне пенсійне забезпечення поступово переорієнтовуватиметься на окремі групи суб'єктів, що, переважно, потребують соціального захисту. Тобто, поняття «соціальна держава» має на меті гарантувати соціальну захищеність своїм громадянам, тому логічним є акцент держави саме на такі верстви населення. Останні зміни у законодавстві свідчать про подальші кроки у переході від солідарної до накопичувальної системи.

При цьому, світовий досвід нам дає можливість засвідчитися у ефективності накопичувального пенсійного забезпечення. Саме формування якісного правового поля, підвищення рівня державних гарантій (це є основною умовою існування накопичувальної системи) і, як наслідок, довіра громадян до цього виду пенсійного забезпечення дасть можливість реалізувати потенціал саме такого механізму, де, окрім фізичних осіб, найбільш активними суб'єктами виступатимуть Накопичувальний фонд; недержавні пенсійні фонди; юридичні особи з адміністрування недержавних пенсійних фондів, управління та зберігання пенсійних активів. Позитивним аспектом виступає і той факт, що кошти, отримані від громадян, вкладуються у національну економіку.

Адміністрування цих процесів наразі є прерогативою держави, а система її органів координує, забезпечує та реалізує цю політику у трьох

напрямах. В умовах оптимізації процесів управління має знайти місце спрощення адміністративних процедур у сфері пенсійного забезпечення, що частково можна реалізувати через недержавний сектор, зберігаючи тільки контроль та нагляд за дотриманням законодавства.

У рамках дослідження потребують аналізу також норми Закону України «Про пенсійне забезпечення»; згідно зі ст. 1 громадяни України мають право на державне пенсійне забезпечення за віком, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника та в інших випадках, передбачених цим Законом [189].

При цьому, право на пенсію нарівні з громадянами України, у передбачених законодавством або міждержавними угодами випадках, мають іноземці та апатриди, які проживають в Україні. У свою чергу, пенсійне забезпечення громадян України, що проживають за її межами, провадиться на основі договорів (угод) з іншими державами [189].

Необхідно також додати, що ст.8 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» визначено суб'єктів права на отримання пенсій та соціальних послуг із солідарної системи. Таке право мають:

1) громадяни України, які застраховані згідно із цим Законом та досягли встановленого цим Законом пенсійного віку чи визнані інвалідами в установленому законодавством порядку і мають необхідний для призначення відповідного виду пенсії страховий стаж, а в разі смерті цих осіб – члени їхніх сімей та інші особи, передбачені цим Законом;

2) особи, яким до дня набрання чинності цим Законом була призначена пенсія відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення» (крім соціальних пенсій) або була призначена пенсія (щомісячне довічне грошове утримання) за іншими законодавчими актами, але вони мали право на призначення пенсії за Законом України «Про пенсійне забезпечення» – за умови, якщо вони не отримують пенсію (щомісячне довічне грошове

утримання) з інших джерел, а також, у спеціально передбачених випадках, – члени їхніх сімей [157].

Разом із тим Закон закріплює, що застраховані особи і члени їхніх сімей та/або спадкоємці мають право на отримання довічної пенсії та одноразової виплати за рахунок коштів накопичувальної системи пенсійного страхування.

Також, якщо особи добровільно сплачували страхові внески до солідарної та/або накопичувальної системи та не підлягали загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню, вони мають право за рахунок коштів Пенсійного фонду на отримання пенсії і соціальних послуг та/або отримання довічної пенсії чи одноразової виплати за рахунок коштів накопичувальної системи пенсійного страхування [157].

Окремо статтею 11 Закону передбачено досить детальний перелік суб'єктів, які підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню. Умовно цей перелік можна об'єднати у чотири групи: особи, які здійснюють свою трудову діяльність на території України; особи, які здійснюють трудову діяльність за її межами; особи, пов'язані із проходженням військової служби та категорії населення, які потребують соціального захисту [157].

Отже, акцентуємо свою увагу на останній групі суб'єктів, тобто ті категорії населення, які потребують соціального захисту. До їх числа можна включити:

- осіб, які отримують допомогу при усиновленні, народженні дитини та/або по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку і здійснюють догляд за нею;
- осіб, які перебувають у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами і отримують допомогу у зв'язку з ними;
- одного із непрацюючих працездатних батьків, усиновителів, опікуна, піклувальника; одного із прийомних батьків, батьків-вихователів,

які фактично здійснюють догляд за дитиною з інвалідністю, дитиною, хворою на тяжке захворювання, за дитиною, яка отримала тяжку травму, потребує трансплантації органа, потребує паліативної допомоги, якій не встановлено інвалідність;

– непрацюючу працездатну особу, яка доглядає за особою з інвалідністю I групи або за особою, яка досягла пенсійного віку та за висновком закладу охорони здоров'я потребує постійного стороннього догляду, за умови, що такі непрацюючі особи отримують допомогу, надбавку або компенсацію;

– осіб, які отримують допомогу у зв'язку із тимчасовою непрацездатністю.

Суб'єктом, наділеним владними повноваженнями у цій сфері, є Пенсійний фонд України – центральний орган виконавчої влади, основне завдання якого являє собою реалізацію державної політики з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню [165].

Відповідно до Положення про Пенсійний фонд України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23.06.2014 р. № 280, Фонд має досить широкі адміністративно-процедурні повноваження: організовує, координує та контролює роботу територіальних органів щодо призначення (перерахунку) і виплати пенсій та щомісячного довічного грошового утримання суддям у відставці; здійснює розгляд звернень громадян з питань, пов'язаних з діяльністю Пенсійного фонду України, його територіальних органів, а також підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Пенсійного фонду України [165].

У свою чергу, головне управління Фонду організовує роботу управлінь Фонду щодо: призначення (перерахунку) і виплати пенсій, щомісячного довічного грошового утримання суддям у відставці, допомоги на поховання та інших виплат відповідно до законодавства; здійснює призначення (перерахунок) та виплату пенсій військовослужбовцям, особам рядового і

начальницького складу та іншим особам (крім військовослужбовців строкової служби та членів їх сімей), які мають право на пенсію; здійснює розгляд звернень, заяв та скарг підприємств, установ, організацій і громадян з питань діяльності Фонду, виявляє та усуває причини, що призводять до подання громадянами скарг [167].

Окремим суб'єктом у сфері надання адміністративних послуг щодо пенсійного забезпечення, наділеним владними повноваженнями, можна вважати і центри з надання адміністративних послуг (ЦНАП).

Так, відповідно до положень Закону України «Про адміністративні послуги», центри з надання адміністративних послуг (ЦНАП) – це постійно діючий робочий орган або структурний підрозділ місцевої державної адміністрації або органу місцевого самоврядування, в якому надаються адміністративні послуги через адміністратора шляхом його взаємодії з суб'єктами надання адміністративних послуг [144].

Центри надання адміністративних послуг утворюються при: Київській міській державній адміністрації, Севастопольській міській державній адміністрації, районній державній адміністрації, районній у місті Києві державній адміністрації, районній у місті Севастополі державній адміністрації, виконавчому органі міської ради міста обласного, республіканського Автономної Республіки Крим значення [144].

Хоча переліком адміністративних послуг органів виконавчої влади, які надаються через центр надання адміністративних послуг, затвердженим Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.05.2014р. №523-р безпосередньо не передбачено надання ЦНАПом послуг з пенсійного забезпечення, проте, відповідно до ч. 7 ст. 12 Закону України «Про адміністративні послуги» суб'єктами надання адміністративних послуг через центр надання адміністративних послуг також можуть надаватися інші адміністративні послуги на основі узгоджених рішень [53]. Матеріальним вираженням такого рішення можуть бути, наприклад, угоди про співпрацю.

Українське законодавство постійно перебуває у динаміці та зазнає

змін. Зокрема, важливо буде наголосити на одній із новел українського законодавства – електронній послугі.

Цікавою є думка М.М. Шумила, який виділяє такі види пенсійних правовідносин і розподіляє їх на дві групи (перманентні та факультативні):

– пенсійно-страхові правовідносини (сюди відноситься загальнообов'язкове державне і добровільне, недержавне пенсійне страхування);

– процедурні правовідносини (спрямовані на реалізацію особою права на пенсійне забезпечення);

– пенсійно-забезпечувальні правовідносини (виплата пенсій);

– процесуальні правовідносини (у разі захисту порушеного права особи на пенсійне забезпечення);

– виконавчі (постпроцесуальні) правовідносини (виникають у разі виконання рішення суду щодо реалізації особою права на пенсію) [140, с. 131].

Враховуючи предмет розгляду, особливої уваги заслуговують саме адміністративні процедури в рамках пенсійного забезпечення як складні і найбільш регламентовані в пенсійному законодавстві. Можна зробити висновок про те, що право на пенсію, без реалізації відповідних процедурних аспектів, є суто декларативною нормою.

Переходячи до розгляду безпосередньо адміністративних процедур пенсійного забезпечення, перш за все, слід зазначити, що у законодавстві України немає чіткого переліку таких процедур. Дані процедури розміщені в декількох нормативних актах, у тому числі підзаконних та носять фрагментарний характер.

Проте, враховуючи положення щодо адміністративних процедур, в науці адміністративного права їх можна класифікувати за декількома критеріями: за змістом адміністративної діяльності; за рівнем правового

регулювання процедури їх надання; за суб'єктом ініціативи; за складністю здійснення процедури; за метою; за правовими наслідками для особи.

Зокрема, залежно від змісту адміністративної діяльності можна виокремити такі адміністративні процедури пенсійного забезпечення:

– основні адміністративні процедури (призначення, перерахунок, поновлення, припинення, продовження виплати пенсій, надбавок, допомог, доплат та компенсацій або переведення з одного виду пенсії на інший; застосування фінансових санкцій та нарахування пені тощо);

– додаткові або факультативні (видача довідок, надання консультацій, розгляд звернень громадян з питань, пов'язаних з діяльністю Пенсійного фонду України, його територіальних органів, а також підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Пенсійного фонду України, проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед населення тощо).

За рівнем правового регулювання адміністративної процедури можна виділити: процедури, що врегульовані законодавчо (звернення за призначенням /перерахунком пенсії, припинення та поновлення виплати пенсії) та ті, які регулюються підзаконними нормативно-правовими актами (наприклад, розгляд скарг на рішення органів Пенсійного фонду України щодо пенсійного забезпечення). Хоча, варто зазначити, що в «чистому» вигляді жодна із цих категорій не існує, вони взаємопов'язані одна з одною.

У свою чергу, за суб'єктом ініціативи можна виокремити адміністративні процедури – «заявні» та «втручальні».

«Заявна» процедура – це процедура, початком якої є звернення фізичних та юридичних осіб до уповноваженого органу публічної адміністрації [109, с. 62]. Особливість даної групи процедур полягає у тому, що ініціюючим суб'єктом постає певна приватна особа.

Відповідно, «заявні» процедури пенсійного забезпечення можна ще розподілити за змістом на дві підгрупи:

– звернення за адміністративними послугами (призначення, перерахунок, поновлення, припинення, продовження виплати пенсій, видача довідок тощо);

– звернення громадян з питань, пов'язаних з діяльністю Пенсійного фонду України, його територіальних органів, а також підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Пенсійного фонду України.

Під «втручальними» процедурами розуміють процедури, що виникли за ініціативою уповноваженого органа, за наявності потреби у захисті державних та суспільних інтересів, забезпечення прав і свобод громадян, припинення правопорушень, виконанням обов'язків, що покладені на відповідні органи законом в рамках правової визначеності [109, с. 62].

До «втручальних» процедур відноситься також здійснення органами публічної адміністрації контрольних повноважень. Сюди можна віднести: забезпечення додержання підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності та громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, вимог актів законодавства про пенсійне забезпечення.

«Втручальні» процедури залежно від наслідків для приватної особи поділяються: на «позитивні» (наприклад, стягнення на користь особи своєчасно не нарахованих та/або не сплачених сум страхових внесків) та «негативні» (застосування фінансових санкцій та нарахування пені).

Залежно від ступеня ускладненості здійснення адміністративної процедури слід виділити:

– прості адміністративні процедури (передбачають вчинення однієї дії, що має наслідком завершення адміністративної процедури та ухвалення адміністративного акта. Наприклад, перерахунок пенсії);

– складні адміністративні процедури (передбачають вчинення дій із можливим залученням вузьких, профільних спеціалістів. Наприклад, міжнародне співробітництво, забезпечення виконання зобов'язань, узятих за

міжнародними договорами України з питань, що належать до компетенції Пенсійного фонду).

У відповідності з метою адміністративні процедури пенсійного забезпечення можна поділити на: регулятивні та охоронні.

Залежно від правового результату слід виділити: ті, які пов'язані із прийняттям акта (призначення пенсії) або які не пов'язані із прийняттям такого акта (надання консультацій).

Узагальнюючи вищевикладене, можна зробити висновок, що відповідно до законодавства система пенсійного забезпечення в Україні складається з трьох рівнів: солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; система недержавного пенсійного забезпечення.

Основними типами суб'єктів адміністративної процедури пенсійного забезпечення є: особи, які претендують на певний вид пенсійного забезпечення та уповноважений орган публічної адміністрації, тобто Пенсійний фонд України, його територіальні органи, а також підприємства, установи та організації, що належать до сфери управління Пенсійного фонду України.

Адміністративні процедури можна класифікувати за декількома критеріями: за змістом адміністративної діяльності; за рівнем правового регулювання процедури їх надання; за суб'єктом ініціативи; за складністю здійснення процедури; за метою; за правовими наслідками для особи.

Вдосконалення механізмів здійснення адміністративних процедур відбувається постійно, підвищується якість та різноманіття надання послуг, проте чинне законодавство і досі містить прогалини та неточності щодо визначення змісту адміністративних процедур та механізму їх здійснення.

На сьогодні у державно-управлінській системі існує нагальна потреба в компетентних, неупереджених працівниках, у кадровому наповненні органів державного управління і місцевого самоврядування задля належного

адміністрування та якісного регулювання системи адміністративних процедур.

Так, за останні роки було відкрито центри надання адміністративних послуг, впроваджено Єдиний державний портал адміністративних послуг, створена Концепція Державної цільової програми створення та функціонування інформаційної системи надання адміністративних послуг на період до 2017 року тощо [201].

Сучасне здійснення адміністративних процедур неможливо уявити без використання інформаційно-комунікаційних технологій. Так, на офіційних інтернет-ресурсах міститься інформація про порядок надання послуг, суб'єктний склад, територіальне розміщення тощо.

Що стосується питання тенденцій розвитку права на пенсійне забезпечення, то за доцільне було б створити проєкт комплексної пенсійної реформи, запровадити прозоре, ефективне пенсійне страхування, створити дієвий механізм надання пенсійних гарантій тощо.

Цікавим видається твердження М.О. Мицай, яка пропонує думку щодо розробки та ухвалення Пенсійного кодексу як наслідку пенсійної реформи, а також запровадження постійного моніторингу, державного нагляду та громадського контролю за дотриманням законодавства про пенсійне забезпечення [112, с. 98]. Однак, вважаємо цю перспективу довгостроковою.

Для українського суспільства та правової спільноти найбільш очікуваним у цій сфері Законом, що вже проходить законодавчі процедури, є проєкт закону «Про загальнообов'язкове накопичувальне пенсійне забезпечення» від 27.12.2019 р., № реєстрації 2683 [156].

Авторами пояснювальної записки до проєкту зазначеного Закону пропонується впровадити механізм комплексної системи персоніфікованого обліку учасників – громадян України – та забезпечити ефективний контроль за напрямками інвестицій пенсійних коштів. З цією метою передбачається створення дворівневої вертикально орієнтованої моделі управління коштами учасників системи накопичувального пенсійного забезпечення [156].

Визначено перелік суб'єктів, що будуть наділені повноваженнями при здійсненні адміністративних процедур у системі загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення. До їх числа згідно ст. 2 Проекту включено [156]:

- 1) Пенсійне казначейство;
- 2) центральний адміністратор;
- 3) Пенсійний фонд;
- 4) авторизовані компанії з управління активами;
- 5) авторизовані зберігачі;
- 6) авторизовані адміністратори;
- 7) авторизовані недержавні пенсійні фонди;
- 8) авторизовані страхові організації;
- 9) платіжні представники;
- 10) учасники системи;

11) аудиторські фірми, які проводять аудит фінансової звітності Пенсійного казначейства, центрального адміністратора та авторизованих суб'єктів.

Розділом 2 Проекту передбачається врегулювати діяльність Пенсійного казначейства та його структурних елементів. Якщо законопроект буде ухвалено без істотних змін у зазначеному розділі, то ми можемо присвятити певну увагу аналізу системи органів адміністрування третього рівня пенсійного забезпечення. Досвід України свідчить, що, окрім створення органів публічного адміністрування, необхідно сформувати механізм реалізації повноважень з прозорими адміністративними процедурами.

Пенсійне казначейство призначене, в першу чергу, для осіб, яким з певних причин буде важко визначитись з вибором того чи іншого фінансового інституту, виступатиме юридичною особою публічного права, створюється Кабінетом Міністрів України та функціонуватиме в

організаційно-правовій формі установи, яка не має на меті отримання прибутку (перші 2 роки передбачається фінансування з держбюджету) [156].

Аналізуючи положення статей 75-77 Проекту Закону [156], можемо виокремити три основні стадії у проходженні адміністративних процедур в рамках накопичувальної системи:

- 1) укладання пенсійного контракту;
- 2) закінчення строку дії пенсійного контракту;
- 3) отримання виплат.

Отже, надамо коротку характеристику визначеним стадіям. Слід одразу зауважити, що наразі базовими джерелами для дослідження є ті документи, які сформовано в результаті проведення нормопроектної роботи, а саме: сам текст Проекту від 27.12.2019 р., № реєстрації 2683, пояснювальні записки та порівняльні таблиці до нього, розміщені на офіційній сторінці Верховної Ради України.

1. Пенсійний контракт має стати згідно з Проектом Закону базовим юридичним фактом, який укладається між учасником системи та Пенсійним казначейством чи його підрозділами (може здійснюватися в автоматичному режимі – для учасників системи загальнообов’язкового накопичувального пенсійного забезпечення, які не визначилися з вибором пенсійного портфелю та авторизованої компанії з управління активами). Передбачає такі процедури: обов’язково надати можливість учаснику системи до його укладення ознайомитися з проектом пенсійного контракту та пам’яткою, укладається у письмовій формі, у вигляді паперового або електронного документа, порядок укладання пенсійних контрактів та надання відповідних документів учасникам системи визначається центральним адміністратором [156].

Учасник системи загальнообов’язкового накопичувального пенсійного забезпечення протягом шістьох місяців після набуття права обирати пенсійний портфель та авторизовану компанію з управління активами Пенсійного казначейства укладає пенсійний контракт, а

Центральний адміністратор передає необхідну для відкриття індивідуального накопичувального пенсійного рахунку не пізніше, ніж протягом трьох робочих днів після укладення такого пенсійного контракту .

2. Окремим провадженням зі своїм комплексом процедур визначаємо Закінчення строку дії пенсійного контракту.

Законом визначається у таких випадках [156]:

- після повного виконання сторонами контракту своїх обов'язків за пенсійним контрактом;
- у разі відкликання авторизації недержавного пенсійного фонду;
- у разі смерті учасника системи;
- у разі дострокового розірвання контракту тощо.

3. І нарешті, виплати із системи загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення врегульовані положеннями Розділу IX Проекту Закону. Зокрема, статтею 77 передбачено такі види виплат [156]:

- одноразової пенсійної виплати;
- прискорених виплат;
- програмних виплат;
- довічної пенсії.

Підставою для здійснення пенсійних виплат є заява учасника системи, яка подається центральному адміністратору у таких випадках [156]:

- 1) досягнення учасником системи пенсійного віку;
- 2) критичні захворювання;
- 3) виїзд за кордон на постійне місце проживання.

Таким чином, реформа пенсійного забезпечення в Україні спрямована на запровадження накопичувального пенсійного забезпечення, має на меті поліпшення ситуації у сфері пенсійного забезпечення, відновлення належного рівня пенсійного забезпечення в Україні, підвищення рівня соціального захисту людей пенсійного віку, залучення потужного

внутрішнього довгострокового інвестиційного ресурсу, що сприятиме збільшенню інвестицій в національну економіку.

Втім, поряд із цим перед законодавцем постає потреба у розробці нових та удосконаленні існуючих адміністративних процедур у сфері пенсійного забезпечення.

2.3. Адміністративні процедури захисту ветеранів АТО/ООС та членів їх сімей

Актуальність зазначеного підрозділу дисертаційного дослідження обумовлюється тим, що сьогоденні реалії вимагають усвідомити потребу створення ефективного механізму забезпечення соціального захисту населення в системі законодавства України та його реалізації учасниками публічних відносин. Окрема увага має бути приділена соціальному захисту учасників антитерористичної операції/операції об'єднаних сил (далі – АТО/ООС).

В умовах адміністративної реформи трансформацій зазнають і адміністративні процедури у сфері публічного адміністрування.

Теоретико-правові та практичні аспекти соціального захисту розкривали у своїх дослідженнях такі вчені, як: В.С. Андреев, С. Приходько, В.М. Рошканюк, В.В. Жернаков, Т.З. Гарасимів та інші. Проблема адміністративно-правових аспектів соціального захисту учасників АТО/ООС у сфері прав та гарантій, які передбачені законодавством України для таких категорій осіб, на даний час продовжує актуалізуватися у вітчизняній науці.

Безпосередніми об'єктами дослідження є система адміністративних процедур, багатогранне поняття «соціальний захист» та їх особливості у сфері соціально-правового захисту учасників АТО/ООС в Україні.

Аналіз довідкової та наукової літератури свідчить, що поняття «соціальний захист» розглядається у різних аспектах і є за своїм змістовим наповненням досить містким.

Так, у Короткому соціологічному словнику соціальний захист – це сукупність соціальних та юридичних гарантій, метою яких є забезпечення державою для кожного члена суспільства реалізації його найважливіших соціально-економічних прав, у т. ч. права на рівень життя, необхідний для нормального відтворення та розвитку особистості.[226].

Науковець С. Приходько вважає, що соціальний захист як функція держави є системою правових, економічних і організаційних заходів, спрямованих на забезпечення всіх громадян рівними можливостями досягнення життєвого рівня для себе та своєї сім'ї, соціальної підтримки і допомоги на випадок певних обставин, наприклад, непрацевдатності, хвороби, безробіття тощо [142, с. 20].

Деякі фахівці, такі, як: Т.З. Гарасимів [43], В.В. Жернаков [139], С.М. Прилипко [141], Н.М. Хуторян, М.М. Шумило та інші у своїх наукових дослідженнях використовують поняття «соціального забезпечення», а не поняття «соціального захисту». Теоретично можна виявити низку відмінностей між цими назвами, а фактично суть і соціального забезпечення, і соціального захисту одна – надати соціальну допомогу тим категоріям громадян, які її потребують. Навести суттєві відмінності у змісті цих правових категорій ще нікому не вдалося.

Поняття соціального захисту та соціального забезпечення пропонуємо розглядати як тотожні терміни. У подальшому в роботі ми будемо використовувати поняття «соціального захисту».

Налагоджена система соціального захисту населення є найважливішим складовим чинником розвинутої демократичної соціальної держави. А ефективним її показником є виконання основних функцій соціального захисту, які зумовлені її природою і цільовим призначенням.

Питанню соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей в рамках науки державного управління окрему увагу присвятив О.О. Кондратенко [90].

Автором виявлено основні групи проблем державного регулювання соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей у контексті сучасних викликів: проблеми із забезпечення житлом та земельними ділянками; психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання; пов'язані із санаторно-курортним лікуванням; оздоровленням та відпочинком із сім'єю; рівнем доходу; прогалинами в чинному законодавстві у сфері соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей і недотриманням його норм; особистою безпекою, негативним ставленням до ветеранів АТО, корупцією [90, с. 176].

Ми підтримуємо в цілому запропонований автором перелік, хоч він і не є вичерпний, а аналіз адміністративних процедур дозволить сформулювати бачення його змін.

Нормативно-правове регулювання статусу та соціального захисту учасників АТО/ООС набуло актуальності з початком агресії РФ проти України.

Спільна робота Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та громадськості упродовж 2014-2020 років сформувала основи законодавчої бази з питань соціального захисту учасників антитерористичної операції та членів сімей загиблих як складової загальної законодавчої бази, яка регулює соціальний захист населення України в цілому.

Для класифікації нормативної бази, яка лежить в основі процедурних аспектів захисту ветеранів АТО/ООС та членів їх сімей, використаємо комплексно два критерії – за юридичною силою та суб'єктами видання: міжнародні стандарти, національне законодавство, підзаконна нормативна база.

1) Серед міжнародних документів особливе місце посідає Загальна декларація прав людини, яка у статті 22 передбачила право людини на соціальне забезпечення за допомогою національних зусиль та міжнародного співробітництва й відповідно до структури і ресурсів кожної держави [69].

У розвиток норм Загальної декларації прав людини був прийнятий Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права. Держави-учасниці Пакту взяли на себе юридичні обов'язки гарантувати кожному право на соціальне забезпечення, у тому числі право на соціальне страхування, а також забезпечити право кожного на відповідний життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, тобто достатнє харчування, одяг і житло [113].

2) Державна політика у сфері соціального захисту ветеранів війни та учасників АТО/ООС включає в себе медичне забезпечення, надання послуг з психологічної реабілітації, забезпечення санаторно-курортним лікуванням, технічними та іншими засобами реабілітації, забезпечення житлом ветеранів війни, надання їм освітніх послуг, соціальної та професійної адаптації військовослужбовців, які звільняються з військової служби, інших учасників антитерористичної операції та осіб, звільнених з військової служби, організації їх поховання тощо.

Базовою нормою-принципом у правовому регулюванні соціального захисту учасників АТО/ООС є норма ч.5 ст 17 Конституції України, яка водночас є нормою прямої дії.

Основні пільги та соціальні гарантії всіх категорій учасників АТО визначено у статтях 12, 13, 14 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». Їх перелік налічує більше 22 пунктів з різних сфер, зокрема медичної, соціальної, освітньої та інших, і вони розповсюджуються на всіх ветеранів війни, а не тільки учасників АТО/ООС [198].

Окрім того, окремі аспекти соціального захисту учасників антитерористичної операції та загиблих учасників антитерористичної операції регулюються Кодексом законів про працю України [82], законами України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист» [198], «Про загальнообов'язкове державне пенсійне

страхування» [157], «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [190] та іншими нормативними актами.

3) До системи підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють адміністративно-процедурні аспекти соціального захисту учасників АТО, належать:

- укази Президента України, акти Кабінету Міністрів України, нормативні акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, нормативні акти місцевих органів виконавчої влади, зокрема: Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті на забезпечення постраждалих учасників Революції Гідності та учасників антитерористичної операції санаторно-курортним лікуванням» [168]. Накази інших центральних органів виконавчої влади (Міністерства внутрішніх справ України [159]; Міністерства соціальної політики України [163]; Міністерства інфраструктури [158]).

4) Наступна група – це акти місцевої (локальної) дії, як правило, закріплені на рівні області, що затверджують Обласні комплексні програми соціальної підтримки сімей загиблих учасників антитерористичної операції, військовослужбовців і поранених учасників АТО/ООС.

Із числа нормативно-правових актів у сфері соціального забезпечення учасників АТО і членів їх сімей також розрізняють індивідуальні та спеціальні акти.

Таким чином, система нормативно-правових актів, якими регулюються питання соціального захисту учасників АТО/ООС та членів їхніх сімей, становить: Конституція України, закони України; норми підзаконних нормативно-правових актів та актів місцевої (локальної) дії.

Державне регулювання соціального захисту учасників АТО полягає у формуванні системи задоволення певних соціальних потреб за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, зокрема щодо психологічної підтримки, матеріальної допомоги, санаторно-курортного лікування,

гарантій щодо освіти, здійснення протезування в разі втрати функціональних властивостей кінцівок, забезпечення автотранспортом, пільг у сплаті певних видів послуг, пенсійного забезпечення, забезпечення житлом або земельними ділянками, дотримання трудових прав, зокрема, щодо збереження місця роботи й середнього заробітку під час участі в АТО, та ін. [252, с. 173-182].

З 2014 року на всі зазначені вище категорії осіб поширено дію Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [198]. Питання, що стосується нашої проблематики, регламентовано низкою змін до базового закону, внесених протягом 2014 -2019 років.

Про активну нормотворчу роботу у питанні захисту учасників АТО/ООС свідчить кількість внесених змін та поправок до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» за означений період – 22. Основною метою законодавця було забезпечення належного нормативно-правового регулювання встановлення статусів різних категорій громадян, у тому числі і учасників АТО/ООС, та відповідно створення ефективного механізму надання соціального захисту, пільг та гарантій.

Таким чином, на сьогодні українське законодавство визначає окремі категорії осіб, що в тій чи іншій мірі потребують соціального захисту та передбачають адміністративне провадження.

Адміністративне провадження у сфері захисту прав учасників АТО/ООС можна розподілити на окремі стадії:

1. Встановлення статусу: 1) учасника бойових дій; 2) особи з інвалідністю внаслідок війни; 3) учасника війни; 4) родини загиблого.
2. Забезпечення встановленими пільгами та послугами.
3. Позбавлення статусу.
4. Здійснення окремих адміністративних процедур в межах процесуального провадження.
5. Виконання рішень, ухвалених в рамках адміністративного провадження.

Початковою стадією будь-якої адміністративної процедури є звернення із заявою до органів соціального захисту про встановлення відповідного статусу особи, якій гарантовано державну підтримку.

Статус учасника бойових дій надається особам, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення, у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, перебуваючи безпосередньо в районах та у період здійснення зазначених заходів із числа [198]:

- військовослужбовців (резервістів, військовозобов'язаних) та працівників Збройних Сил України, Національної гвардії України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, Державної спеціальної служби транспорту, військовослужбовців військових прокуратур, осіб рядового та начальницького складу підрозділів оперативного забезпечення зон проведення антитерористичної операції Державної фіскальної служби України, поліцейських, осіб рядового, начальницького складу, військовослужбовців, працівників Міністерства внутрішніх справ України, Управління державної охорони України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Державної пенітенціарної служби України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань;

- бійців добровольчих формувань, за умови, що в подальшому такі добровольчі формування були включені до складу Збройних Сил України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної гвардії України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів [198].

Порядок надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 р. № 413 [176].

Для надання статусу учасника бойових дій зазначеним особам, які брали участь в антитерористичній операції, командири (начальники) військових частин (органів, підрозділів) або інші керівники підприємств, установ та організацій у 30-денний строк після завершення особами виконання завдань антитерористичної операції в районах її проведення зобов'язані подати на розгляд комісії, утвореної міністерством, центральним органом виконавчої влади чи іншим державним органом, у підпорядкуванні яких перебували військові частини (органи, підрозділи), установи та заклади, у складі яких проходили службу особи, довідки за встановленою формою та інші документи (витяги з наказів, витяги з бойових наказів), що є підставою для отримання статусу [175].

Рішення про надання та позбавлення статусу учасника бойових дій приймається комісіями, утвореними у складі центральних органів виконавчої влади (МВС, Міноборони, СБУ та інші) з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій, відповідно до їх повноважень.

У зв'язку з системними зловживаннями у сфері набуття статусу «учасника бойових дій» виникла нагальна потреба внесення змін до чинних норм щодо можливості позбавлення встановлення раніше набутого статусу.

Статус особи з інвалідністю внаслідок війни надається особам, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України та стали інвалідами внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах

антитерористичної операції у період її проведення з числа тієї ж групи суб'єктів, визначених вище [198].

Порядок надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни особам, які отримали інвалідність внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 08.09.2015 р. № 685 [174].

Рішення про надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни приймається органами соціального захисту населення.

Статус учасника війни надається працівникам підприємств, установ, організацій, які залучалися та брали безпосередню участь у забезпеченні проведення антитерористичної операції, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення [195], відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 23.09.2015 р. № 739 «Питання надання статусу учасника війни деяким особам» [135]. Зміни, внесені у 2019 році до вказаної постанови, врегулювали окремі прогалини у першій редакції, зокрема щодо встановлення відповідного статусу добровольцям. Розгляд питань про встановлення статусу учасника війни зазначеним категоріям осіб покладено на комісії, утворені відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 26.04.1996 р. № 458 «Про комісії для розгляду питань, пов'язаних із встановленням статусу учасника війни, відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [185].

У разі виникнення спірних питань, що потребують міжвідомчого врегулювання, рішення приймається Міжвідомчою комісією з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій та виплати одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) або інвалідності волонтера і деяких інших категорій осіб [185].

Наступною стадією у системі адміністративних процедур є надання соціальної гарантії або пільги. Загалом їх можна розділити на окремі блоки

за сферами: ЖКГ, охорона здоров'я, житлове забезпечення, фінансова допомога, сфера зайнятості, транспорту, освітня сфера тощо.

Звичайно, що значний обсяг правовідносин у сфері надання соціальних пільг та гарантій для визначених категорій осіб, не можливо детально проаналізувати в рамках нашого дослідження. Зупинимося на аналізі адміністративних процедур за напрямками, які на сьогодні є досить актуальними:

- психологічна реабілітація;
- санаторно-курортне лікування;
- забезпечення житлом або земельними ділянками;
- здобуття освіти та професійної адаптації.

Наслідки участі в АТО/ООС відображаються не лише на фізичному, а й психологічному стані, що, у свою чергу, потребує надання психосоціальної підтримки. За інформацією Міністерства охорони здоров'я України, психологічної реабілітації потребують 77 відсотків учасників антитерористичної операції [195].

У 2017 році було схвалено Концепцію Державної цільової програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадaptaції учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення на період до 2022 року від 12.07.2017 р. № 475-р [200].

А у подальшому Постановою Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 р. № 1057 Уряд затвердив Порядок проведення психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції та постраждалих учасників Революції Гідності [202].

Кардинально новим у цьому механізмі є відхід від «радянських стандартів»: учасник АТО/ООС отримує соціальну послугу – психологічну реабілітацію як комплекс заходів, що здійснюються з метою збереження,

відновлення або компенсації порушених психічних функцій, якостей, особистого та соціального статусу особи, сприяння психосоціальній адаптації до зміненої життєвої ситуації, осмислення досвіду, отриманого в екстремальній ситуації, та застосування його в житті [179].

У сфері охорони здоров'я учасникам АТО/ООС передбачено досить широкий перелік пільг, а процедурні аспекти їх забезпечення покладаються як на органи публічної влади, так і на інших суб'єктів правовідносин. Ми можемо виокремити адміністративні процедури, спрямовані на реалізацію таких пільг, як: безкоштовне одержання ліків, лікарських засобів та виробів медичного призначення за рецептами лікарів; першочергове безкоштовне зубопротезування; безкоштовне забезпечення санаторно-курортним лікуванням; щорічне медичне обстеження і диспансеризація із залученням необхідних спеціалістів тощо.

Як ми вже аналізували у попередніх підрозділах, забезпечення санаторно-курортним лікуванням в рамках соціального захисту осіб з інвалідністю – є відносно відокремленою адміністративною процедурою. Із цього блоку ми маємо виокремлювати групу суб'єктів, що також забезпечуються таким лікуванням – учасники бойових дій та інваліди війни з числа учасників АТО/ООС, – врегульовану Постановою Кабінету Міністрів України від 31.03.2015 р. № 200; від 31.03.2015р. № 110; від 01.03.2017 р. [168].

Відтепер людина може самостійно обрати санаторій для оздоровлення, після цього звернутися до управління соціального захисту населення за місцем реєстрації, де перевіряється заклад на відповідність встановленим вимогам. Після цього укладається тристороння угода, яка передбачає безготівкове перерахування коштів санаторно-курортним закладам за надані послуги. При цьому гранична вартість путівки для відшкодування вартості послуг санаторно-курортного лікування визначатиметься щороку Мінсоцполітики за погодженням з Мінфіном. У 2018 році в державному бюджеті передбачено 50,5 млн. грн., що дасть змогу забезпечити санаторно-

курортним лікуванням 6209 учасників АТО, що становить 40% від потреби [214].

Проаналізуємо порядок забезпечення санаторно-курортним лікуванням. Складається ця адміністративна процедура з декількох стадій:

- 1) взяття на облік;
- 2) забезпечення санаторно-курортним лікуванням;
- 3) фінансово-компенсаторна стадія (відшкодування вартості проїзду, послуг санаторно-курортного лікування);
- 4) зняття з обліку.

Отже, початковою стадією у процедурі забезпечення санаторно-курортним лікуванням учасників АТО/ООС є звернення особи, що має право на таке оздоровлення, до органів соцзахисту для постановки на облік. Для цього подається заява, медична довідка лікувальної установи за формою № 070/о, копію відповідного посвідчення, а учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни та учасники війни – також копію військового квитка (за наявності) та копію документа, що підтверджує безпосередню участь (забезпечення проведення) особи в антитерористичній операції чи заходах із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримуванні збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях відповідно до п.5 Порядку використання коштів на санаторно-курортне лікування, затвердженого Постановою КМУ від 31.03.2015 р. № 200) [168] та Наказу Мінсоцполітики України від 14.07.2015 р. № 729 [182], яким затверджено відповідні форми документів (заява, журнал обліку, акта про відмову особи від санаторно-курортної путівки).

Конкретно на останній аспект варто звернути увагу, а саме – відмова від путівки. Пунктами 10 та 17-2 Порядку визначено норму, щодо якої відмовитися особа має право, звернувшись при цьому до органів соцзахисту не пізніше, як за 10 днів до початку санаторного лікування, про що складається акт. Однак, практика роботи органів соцзахисту свідчить про численні порушення зазначеної норми, коли особа, отримавши путівку, з

неповажних причин не прибуває до лікувального закладу, не повідомляючи при цьому жодну зі сторін. У; таких випадках адміністрація санаторно-курортного закладу повідомляє органи соцзахисту про зазначений факт. При цьому санкція щодо недобросовісного виконання норм законодавства фактично відсутня. Ми вбачаємо в цьому прогалину у законодавстві. А саме, порушення умов тристоронньої угоди та норм зазначеного Порядку.

У цьому випадку необхідно застосовувати один із наявних механізмів притягнення до адміністративної або цивільної відповідальності. Пропонуємо до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті на забезпечення постраждалих учасників Революції Гідності та учасників антитерористичної операції санаторно-курортним лікуванням від 31.03. 2015 р. № 200, доповнити п.10-1 такого змісту: «у разі відмови від санаторно-курортного лікування з порушенням строків, визначених п. 17-2, особа знімається з обліку без надання компенсації за невикористану путівку».

До стадії взяття на облік відносимо також такі процедури, як: повторне взяття на облік (здійснюється за спрощеною процедурою та передбачає надання тільки оновленої медичної довідки) передбачено у випадках, коли у поточному році особа одержала безоплатну путівку, в такому випадку її знімають з обліку.

Другим етапом є безпосереднє перебування особи на лікуванні (оздоровленні). Ця стадія передбачає низку юридично значимих дій, що включають: розрахунок граничної вартості путівки, надання санаторно-курортним закладом інформації згідно з п. 17-1 Порядку щодо умов проживання, згоди надавати відповідні послуги, вартості путівки тощо, а також укладення тристоронньої угоди між органом соцзахисту – особою – закладом [150].

Особи після закінчення санаторно-курортного лікування подають органу соціального захисту населення зворотний талон від путівки або інший документ, що підтверджує проходження лікування в санаторно-курортному

закладі за профілем захворювання, за яким їм видано довідку для отримання путівки на санаторно-курортне лікування, із зазначенням прізвища, імені, по батькові та строку перебування, завіреним підписом керівника та скріплений печаткою (за наявності) такого закладу. Після цього санаторним закладом подається розрахунок та оформлюється акт наданих послуг (може здійснюватися в електронній формі з використанням електронного цифрового підпису у разі його наявності в кожній із сторін) [150].

Наступною є фінансово-компенсаторна стадія. Значна кількість змін в межах цієї стадії внесена Постановою Кабміну від 28.02.2018 р. № 137 [150]. Так, згідно з п. 19 Порядку визначено перелік наданих послуг, які відшкодовуються з державного бюджету. До останніх відносяться: відшкодування санаторно-курортним закладам вартості путівки для осіб; відшкодування санаторно-курортним закладам вартості путівки без лікування для громадян, що супроводжують осіб з інвалідністю I групи; оплату проїзду для громадян, що супроводжують осіб з інвалідністю з наслідками травм і захворюваннями хребта та спинного мозку; компенсацію вартості проїзду особам з інвалідністю внаслідок війни до санаторно-курортного закладу та назад; виплату грошової компенсації замість путівки на санаторно-курортне лікування особам з інвалідністю внаслідок війни.

Однак, на нашу думку, учасники бойових дій теж мають право на компенсацію замість путівок та вартості проїзду. Пропонуємо доповнити пункт 19 Порядку абзацами такого змісту: «компенсацію вартості проїзду учасникам бойових дій до санаторно-курортного закладу та назад», «виплату грошової компенсації замість путівки на санаторно-курортне лікування учасникам бойових дій».

Таким чином, наявна правова база в цілому визначила достатньо дієвий механізм адміністративного провадження щодо забезпечення санаторно-курортним лікуванням, хоч і не позбавлений окремих недоліків та прогалин. Основним проблемним питанням залишається обсяг фінансування, передбаченого у державному або місцевому бюджетах. Вбачається

доцільним залучити органи місцевого самоврядування як до вирішення процедурних питань, так і щодо фінансування цього напрямку соціального захисту.

Досить проблемним питанням соціального захисту учасників АТО є відсутність прозорого і ефективного механізму вирішення житлових проблем військовослужбовців-учасників АТО. Хоча в Україні існує Комплексна програма забезпечення житлом військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу, посадових осіб митної служби та членів їх сімей [186], проте внаслідок хронічного недофінансування ефективність зазначеної програми як інструменту вирішення житлових проблем військовослужбовців є вкрай низькою і продовжує знижуватися.

Позитивним кроком є прийняття Кабінетом Міністрів України ряду постанов, які регламентують забезпечення житлом деяких пільгових категорій громадян з числа учасників АТО шляхом виплати грошової компенсації за рахунок коштів державного бюджету:

1) постановою КМУ від 02.09.2015 р. № 728 «Деякі питання забезпечення житлом військовослужбовців та інших громадян» передбачено механізм визначення розміру і надання військовослужбовцям та членам їх сімей, що перебувають разом з ними на обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, що ведеться у військових частинах, органах, підрозділах, загонах, військових навчальних закладах, установах, а у разі їх розформування – у військових комісаріатах та квартирно-експлуатаційних установах, за їх бажанням грошової компенсації за належне їм для отримання жилого приміщення [51];

2) постанова КМУ від 19.10.2016 р. №719 «Питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також членів їх сімей», якою визначаються умови та механізм виплати грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення для осіб з інвалідністю I-II груп, яка настала внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час

безпосередньої участі в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, визначених пунктами 11-14 частини другої статті 7 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», та які потребують поліпшення житлових умов [133];

3) постанова КМУ від 18.04.2018 р. № 280 «Питання забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України», що передбачає механізм забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб, які є особами з інвалідністю III групи або учасниками бойових дій з числа учасників АТО шляхом виплати їм грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення, з урахуванням можливості постановки їх на квартирний облік [132].

Отже, прийняття таких нормативно-правових актів, які регулюють питання забезпечення житлом деяких категорій громадян з числа учасників АТО/ООС сприятиме уникненню соціальної напруги, відновленню соціальної справедливості і забезпеченню належного рівня соціального захисту цих осіб. Проте, це не вирішує загальної проблеми, яка існує на даний час, у питанні забезпечення всіх учасників АТО, які потребують забезпечення житлом.

Відповідно до статті 118 Земельного кодексу України та Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» учасники бойових дій, інваліди війни, учасники війни, члени сімей загиблих мають право на першочергове отримання земельних ділянок [73].

Порядок набуття права власності на земельні ділянки, повноваження органів виконавчої влади щодо передачі земельних ділянок у власність або у користування громадянам визначені Земельним кодексом України.

Наступний напрямок у системі адміністративних процедур соціального захисту учасників АТО – отримання підтримки на здобуття вищої освіти для себе та для своїх дітей.

З 5 липня 2015 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державної підтримки учасників бойових дій та їхніх дітей, дітей, один із батьків яких загинув у районі проведення антитерористичних операцій, бойових дій чи збройних конфліктів або під час масових акцій громадянського протесту; дітей, зареєстрованих як внутрішньо переміщені особи, для здобуття професійно-технічної та вищої освіти» від 14.05.2015р. № 425-VIII, згідно з яким учасники бойових дій з числа військовослужбовців, які брали участь в антитерористичній операції, та їхні діти, у тому числі діти, які навчаються за денною формою навчання у професійно-технічних та вищих навчальних закладах, – до закінчення навчальних закладів, але не довше, ніж до досягнення ними 23 років, мають право на державну цільову підтримку для здобуття професійно-технічної та вищої освіти у державних та комунальних навчальних закладах [146].

Державна цільова підтримка для здобуття професійно-технічної та вищої освіти надається у вигляді [146]:

- повної або часткової оплати навчання за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів;
- пільгових довгострокових кредитів для здобуття освіти;
- соціальної стипендії;
- безоплатного забезпечення підручниками;
- безоплатного доступу до мережі Інтернет, систем баз даних у державних та комунальних навчальних закладах;
- безоплатного проживання в гуртожитку;
- інших заходів, затверджених Кабінетом Міністрів України.

Порядок та умови надання державної цільової підтримки деяким категоріям громадян для здобуття професійно-технічної та вищої освіти затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2016 р. № 975 [138].

Досить важливим є питання надання професійної адаптації учасників АТО. Так, Порядком організації соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції та постраждалих учасників Революції Гідності, затвердженого постановою кабінету Міністрів України від 21.06.2017 р. № 432 передбачено механізм організації органами виконавчої влади Автономної Республіки Крим, структурними підрозділами з питань соціального захисту населення обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій, структурними підрозділами з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві та Севастополі держадміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад заходів із соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції та постраждалих учасників Революції Гідності [138]. Останні зміни до неї внесені у грудні 2020 року [149].

Саме професійна адаптація, як складова соціально-правового захисту, дає можливість учасникам АТО адаптуватися до мирного життя шляхом відновлення та вдосконалення професійних навичок і умінь шляхом професійного навчання, надання інформаційних, консультаційних та профорієнтаційних послуг із зазначених питань, підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці.

Сьогодні держава не в змозі забезпечити всіх учасників АТО достатнім соціальним пакетом. На думку О. Листопадової, особливу увагу необхідно приділити морально-психологічному стану громадян України, які зі зброєю захищають територіальну цілісність нашої держави [106, с. 51].

Актуальним для учасників АТО є питання здобуття відповідної освіти (кваліфікації). Відповідні особи можуть знову вступити до ЗВО та розраховувати на покриття витрат на навчання з державного або місцевого бюджету [116, с. 65-68].

Згідно з п. 5 документа «Порядок та умови надання державної цільової підтримки деяким категоріям громадян для здобуття професійно-технічної та вищої освіти», затвердженого Постановою КМУ, передбачається, що

державна цільова підтримка на навчання надається навчальним закладом, до якого зарахована особа, і припиняється в разі відрахування особи з навчального закладу, надання особі академічної відпустки або перерви у навчанні, переведення до іншого навчального закладу. У пункті 7 Порядку вказано, що допомога надається за рішенням керівника навчального закладу. Така гнучкість у формулюванні дає підстави вважати, що не всі навчальні заклади йтимуть назустріч відповідним категоріям, і що ветерани АТО та їх діти зможуть скористатись своїми правами далеко не в усіх ВНЗ [116, с. 65-68].

Таким чином, аналіз адміністративних процедур захисту учасників АТО/ООС та членів їх сімей дає змогу зробити окремі висновки:

По-перше, це на сьогодні існує комплексний правовий інститут, що сформувався під впливом зовнішніх факторів, зокрема, проведення операції об'єднаних сил.

По-друге, система адміністративно-процедурних відносин має міжгалузевий характер, оскільки включає норми багатьох галузей права, хоч і будується на основі адміністративно-правових форм та методів правового регулювання.

По-третє, збільшення тривалості конфлікту на Сході України прямо пропорційно впливає на зростання кількості осіб, що відносяться до зазначеної категорії. Це може призвести до збільшення навантаження на працівників органів соцзахисту, а, відповідно, і якості їх роботи. Також зростатиме видаткова частина бюджету у цій сфері, що треба враховувати як законодавцю, так і органам місцевого самоврядування.

Висновки до розділу 2

У розділі досліджено адміністративні процедури реалізації окремих напрямів соціальної функції держав через визначення адміністративних процедур захисту прав осіб з інвалідністю; адміністративних процедур пенсійного забезпечення; адміністративних процедур захисту ветеранів

АТО/ООС та членів їх сімей. Результати дослідження були попередньо апробовані на науково-практичних конференціях та викладені в наукових публікаціях [234; 235; 236; 237; 238; 239; 240; 241; 242]. За результатами здійсненого дослідження сформульовано наступні висновки:

1. Проаналізовано розуміння адміністративної процедури крізь призму проєкту Закону України «Про адміністративну процедуру». Одне із ключових місць у комплексному розумінні суті адміністративної процедури для законодавця є принципи, за якими вона здійснюється (ст. 4 проєкту Закону). Ці принципи були наповнені конкретними правовими механізмами та зведені в єдиний закон, спростивши, таким чином, порядок дій для всіх учасників адміністративної процедури. Позитивним аспектом законопроєкту є чітке визначення суб'єктного складу адміністративного провадження та правового статусу учасників адміністративного провадження.

2. Запропоновано класифікувати адміністративні процедури у сфері захисту прав осіб з інвалідністю в Україні в залежності від таких критеріїв: 1) за тривалістю правовідносин; 2) за стадіями у системі правовідносин; 3) за виключністю компетенції щодо провадження адміністративної процедури; 4) за кількістю суб'єктів їх здійснення.

3. Виокремлено та досліджено основні стадії адміністративної процедури у питанні соціального захисту щодо осіб з інвалідністю: 1) підготовча стадія; 2) інформаційно-аналітична; 3) стадія безпосередньої перевірки стану підконтрольного об'єкта; 4) завершальна стадія, яка характеризується прийняттям адміністративного акта за результатом перевірки та його оприлюднення тощо.

4. Адміністративні процедури захисту прав осіб з інвалідністю пропонується розглядати як комплексну систему, що складається з окремих напрямків. Запропоновано розподілити їх на сім напрямків, надано коротку характеристику.

5. Надана загальна характеристика сучасної системи пенсійного забезпечення в Україні, проаналізовано суб'єктний склад правовідносин у

сфері пенсійного забезпечення. Виокремлено низку ключових суб'єктів, із яких Пенсійний фонд України та його структурні підрозділи, акцентовано увагу на групі суб'єктів – категорії населення, які потребують соціального захисту.

Визначено види адміністративних процедур у сфері пенсійного забезпечення, в основу класифікації покладено шість основних критеріїв: 1) за змістом адміністративної діяльності; 2) за рівнем правового регулювання процедури їх надання; 3) за суб'єктом ініціативи; 4) за складністю здійснення процедури; 5) мета; 6) правові наслідки для особи.

6. Проаналізовано тенденції розвитку українського законодавства у сфері пенсійного забезпечення. Для українського суспільства та правової спільноти найбільш очікуваним у цій сфері є проєкт закону «Про загальнообов'язкове накопичувальне пенсійне забезпечення» від 27.12.2019 р., № реєстрації 2683. На підставі аналізу проєкту Закону визначено, що трансформаційних змін зазнає вся система пенсійного забезпечення в Україні, передбачено появу нових суб'єктів адміністрування (надання послуг) сфери накопичувального пенсійного забезпечення: 1) Пенсійне казначейство; 2) центральний адміністратор; 3) Пенсійний фонд; 4) авторизовані компанії з управління активами; 5) авторизовані зберігачі; 6) авторизовані адміністратори; 7) авторизовані недержавні пенсійні фонди; 8) авторизовані страхові організації; 9) платіжні представники; 10) учасники системи; 11) аудиторські фірми.

7. Проведено аналіз категоріального складу обраної проблематики, встановлено, що поняття «соціальний захист» розглядається у двох значеннях.

8. Специфіка адміністративного провадження у сфері забезпечення прав осіб з інвалідністю, учасників бойових дій, ветеранів війни та інших категорій громадян, яким гарантовано соціальний захист, безумовно, впливають на формування кола суб'єктів, які здійснюють адміністративно-процедурну діяльність та визначені нормами національного права: органи

державної влади (передусім органи виконавчої влади), та їх посадові особи; органи місцевого самоврядування; система органів судової влади як інструмент вирішення найбільш складних спірних питань; фізичні та юридичні особи і їх об'єднання.

РОЗДІЛ 3.

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

3.1. Напрямки вдосконалення діяльності державних органів щодо реалізації соціальної функції держави

Вивчення позитивного зарубіжного досвіду реалізації соціальної функції держави та особливостей діяльності органів публічної влади свідчить про необхідність удосконалення окремих існуючих положень національного законодавства. Сьогодні активно розширюється національна система суб'єктів забезпечення реалізації соціальної функції держави.

Безсумнівно, одним із пріоритетних напрямів посилення ефективності функціонування державних органів щодо реалізації соціальної функції є розвиток шляхів їх міжвідомчої взаємодії, а також їх співпраці з громадськістю в окремих сферах.

У цьому контексті, насамперед, необхідно визначити, що взаємодія між різними суб'єктами державної влади є обов'язковою умовою формування та забезпечення реалізації єдиної та цілісної державної політики щодо реалізації соціальної функції.

Взаємодію також визначаємо як діяльність місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування, що здійснюється під час організації соціального обслуговування населення шляхом майнових, фінансових і кадрових ресурсів [29, с. 74]. Зауважимо, що ключовою метою взаємодії органів публічної влади є досягнення спільних позитивних результатів, у нашому випадку, у соціальній сфері.

Тож, обґрунтовуючи доцільність взаємодії державного управління, можемо зазначити як елемент удосконалення механізму реалізації соціальної функції в Україні – створення міжвідомчого органу з метою ефективної реалізації соціальної функції щодо осіб з обмеженими можливостями.

Відтак, Україна реалізовує рекомендації, надані Комітетом ООН з прав осіб з інвалідністю. З метою імплементації положень Конвенції про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006 р. до роботи у цьому напрямку залучені суб'єкти як загальної компетенції, так і суб'єкти, які безпосередньо здійснюють соціальну функцію держави. Власне система суб'єктів забезпечення реалізації соціальної функції держави висвітлена у першому розділі дисертаційного дослідження.

Для здійснення соціальної функції держави щодо осіб з обмеженими можливостями та виконання положень Конвенції про права осіб з інвалідністю залучені, зокрема, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство соціальної політики України, Фонд соціального захисту інвалідів та інші суб'єкти публічної влади та громадськості.

Виходячи з парадигми трансверсальності політики щодо осіб з обмеженими можливостями, відзначимо, що остання не може бути реалізована конкретним міністерством чи іншим центральним органом влади. Власне, проблема осіб з обмеженими можливостями повинна бути виражена в напрямках діяльності кожного міністерства. Таким чином, міжвідомчий суб'єкт відповідатиме за прийняття рішень, окреслення перспектив та формування єдиної стратегії реалізації соціальної функції держави у цьому напрямку.

Для висвітлення чіткого бачення організації та функціонального спрямування діяльності міжвідомчого координаційного суб'єкта пропонуємо розглянути аналогічний державний орган Франції – Міжвідомчий комітет у справах осіб з обмеженими можливостями.

Так, Міжвідомчий комітет у справах осіб з обмеженими можливостями створений з метою визначення, координації та оцінки політики, що проводиться державою щодо осіб з обмеженими можливостями. Комітет об'єднує всі міністерства, яких стосується політика щодо осіб з обмеженими можливостями з реалізації єдиної соціальної мети.

Правові основи функціонування Комітету передбачені Циркуляром від 23.10.2017 р. щодо реалізації міжвідомчої політики у справах осіб з обмеженими можливостями та їх інклюзії [274].

Робота Міжвідомчого комітету також надає можливість висвітлити всі заходи, проводити асоціації з представниками людей з обмеженими можливостями та місцевими органами влади (громадами). Підкреслимо, що міжвідомче управління державною політикою щодо осіб з обмеженими можливостями має супроводжуватися мобілізацією всіх зацікавлених сторін, від державних органів до засобів масової інформації, включаючи організації, що представляють людей з обмеженими можливостями та їх сім'ї.

Тож, на основі представленого формату функціонування координаційного органу Франції, пропонуємо як напрямок удосконалення системи суб'єктів забезпечення реалізації соціальної функції держави у справах осіб з обмеженими можливостями створити в рамках національного механізму Міжвідомчу раду у справах осіб з обмеженими можливостями.

Відмітимо, що правові засади діяльності Міжвідомчої ради у справах осіб з обмеженими можливостями вважаємо необхідним встановити відповідним Положенням про організацію діяльності Міжвідомчої ради у справах осіб з обмеженими можливостями, де закріпити офіційне визначення Міжвідомчої ради, її основні завдання, функції, права та обов'язки посадових осіб, організаційно-технічні аспекти реалізації.

Основними завданнями Міжвідомчої ради у справах осіб з обмеженими можливостями визначити наступні:

- координація політики з питань інвалідності на національному та регіональному рівнях;
- координація підготовки міжвідомчого плану дій на п'ятирічний період;
- встановлення ефективної співпраці центральних органів влади;

- активізація суспільства і залучення до громадських обговорень осіб з обмеженими можливостями, членів їх сімей або законних представників;
- оцінка впливу заходів соціалізації та показників інклюзії осіб з обмеженими можливостями;
- інвестування в інклюзивні заходи соціальних галузей (освіти, зайнятості, житла, охорони здоров'я, доступності міста та транспорту, доступності спорту, культури та відпочинку);
- поширення інформаційно-статистичних досліджень з питань захисту осіб з обмеженими можливостями та інклюзії.

Більш того, вважаємо доцільним у структурно-організаційному аспекті діяльності Міжвідомчої ради у справах осіб з обмеженими можливостями призначити в кожному міністерстві Уповноваженого з питань захисту осіб з обмеженими можливостями та інклюзії, що має стати відповідальним за політику щодо осіб з обмеженими можливостями та інклюзією, за її визначення та реалізацію безпосередньо міністерства у цій галузі. Уповноважений повинен мати можливість впливати на внутрішні обговорення кожного підрозділу міністерств для забезпечення формування політики універсальності та доступності державних заходів щодо осіб з обмеженими можливостями.

Уповноважений з питань захисту осіб з обмеженими можливостями та інклюзії координуватиме роботу, дозволяючи підводити результативність державних заходів з точки зору врахування проблематики осіб з обмеженими можливостями та інклюзії у всіх напрямках роботи кожного міністерства.

Разом з тим, Уповноважений відповідальний за координацію підготовки та подальших дій за рішення міжвідомчих комітетів з питань захисту осіб з обмеженими можливостями в міністерстві. Зокрема, це забезпечить встановлення та моніторинг точних показників інклюзії. Уповноважений з питань захисту осіб з обмеженими можливостями та інклюзії забезпечить врахування проблеми інвалідності при підготовці

законодавчих та нормативних текстів, а також у показниках ефективності програм державного бюджету.

Загальну координацію та організацію роботи Міжвідомчої ради у справах осіб з обмеженими можливостями пропонуємо покласти на Секретаря Міжвідомчої ради. У свою чергу, відповідно до своєї компетенції Секретар Міжвідомчої ради виконує наступні функції: сповіщає членів Міжвідомчої ради та запрошених на її засідання осіб про дату, час, місце проведення та порядок даного засідання Міжвідомчої ради; оформляє протоколи засідань Міжвідомчої ради.

Поряд з тим, пропонуємо покласти організаційно-технічне забезпечення діяльності Міжвідомчої ради у справах осіб з обмеженими можливостями на виконання Міністерства соціальної політики України.

Таким чином, створення Міжвідомчої ради у справах осіб з обмеженими можливостями як координаційного органу має забезпечити взаємозв'язок між органами публічної влади, представниками громадськості та безпосередньо особами з обмеженими можливостями.

Разом з тим, важливим напрямком реалізації соціальної функції є забезпечення функціонування механізму захисту ветеранів АТО/ООС та членів їх сімей. Одним із прогресивних кроків у створенні комфортних умов реінтеграції ветеранів до суспільства сьогодні є створення окремого центрального органу виконавчої влади – Міністерства у справах ветеранів України, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері соціального захисту ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалих учасників Революції Гідності, членів сімей ветеранів та осіб, на яких поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22.10.1993 р. № 3551-ХІІ (в редакції від 01.01.2021р.).

Тенденції впровадження законодавчих новел щодо ветеранів у зарубіжних країнах свідчать про прийняття спеціальних стратегічних актів, що пов'язані комплексним підходом у вирішенні загальнонаціонального

питання реінтеграції цієї категорії населення. Відтак, з погляду на вищезазначене, уряд вбачає доцільним імплементувати важливі нормативно-правові положення шляхом прийняття Концепції формування та підтримки позитивного образу ветерана війни в суспільстві, анонсованої відповідним проєктом Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції формування та підтримки позитивного образу ветерана війни в суспільстві» від 22.10.2020 р. [206].

На нашу думку, на підставі вивченого досвіду зарубіжних країн варто привернути увагу національного законодавця на розширення представленого громадськості проєкту Концепції, а саме в питаннях охоплення сфер реабілітації та ресоціалізації ветеранів.

Насамперед, розглядаючи Концепцію формування та підтримки позитивного образу ветерана війни в суспільстві, зауважимо її вузьку конкретизовану спрямованість на створення позитивного іміджу ветерана. У той час, як лишається поза увагою низка питань організаційного, фінансового, соціального характеру. Вважаємо, що інформаційне забезпечення позитивного образу ветерана є безперечно значимою в реінтеграційному процесі. Однак, лише часткове висвітлення цього аспекту не дає можливості комплексно вирішити проблеми, пов'язані з поверненням цієї категорії осіб до повноцінного способу життя.

Беручи до уваги вищезазначене, обґрунтовуємо доцільність створення єдиної Концепції щодо реінтеграції ветеранів, до якої вбачаємо необхідним включити, зокрема, питання щодо системи фінансових компенсацій (у формі, наприклад, страхових виплат для ветеранів з особливими потребами, податкових знижок на послуги транспорту, житлові субсидії тощо), організації доступу до лікування, консультацій психолога, співпраці зі службами зайнятості та інших заходів держави, що сприяють ефективному поверненню до соціального та професійного життя ветеранів.

Поряд з тим, маємо на увазі включення до Концепції у тому числі й положень щодо формування та підтримки позитивного образу ветерана

війни, позаяк це є невід'ємним елементом механізму їх реінтеграції та ресоціалізації.

У контексті знову ж таки механізму ефективної взаємодії реалізації соціальної функції держави, продемонструємо діяльність Центру ветеранів у Данії та його скоординовану співпрацю з іншими суб'єктами забезпечення реалізації соціальної функції держави.

Центр ветеранів забезпечує ефективну координацію підтримки ветеранів та їхніх родичів. Діяльність публічних органів влади та громадських організацій підтримуються та координуються через Секретаріат ветеранів при Центрі ветеранів. Зауважимо, що деякі добровільні організації отримують фінансову підтримку від держави.

Наведемо декілька практичних прикладів взаємодії Центру ветеранів як комунікаційної платформи у зв'язці держава – ветеран та його сім'я.

1) Якщо ветеран поранений або тяжко поранений із серйозними травмами, зусилля, спрямовані на працевлаштування щодо постраждалого ветерана, координуються радниками Центру ветеранів з питань працевлаштування. Ці зусилля мають на меті забезпечити постраждалому працівнику найкращі можливі умови для того, щоб мати змогу жити повноцінним життям, незважаючи на його статус особи з обмеженими можливостями, включаючи переведення постраждалих ветеранів з попередньої посади на нову роботу в Збройних силах або поза ними.

2) Виїзні консультанти Центру ветеранів приділяють особливу увагу муніципальній співпраці на всіх рівнях. Муніципалітетам пропонують рекомендації щодо підготовки ветеранської політики та угод про співпрацю. Пропонується навчання муніципальних службовців у особливих умовах ветеранів, так само, як муніципалітетам допомагають порадами та підтримкою у конкретних кейсах [119].

Тож, можемо дійти висновку про універсальний характер функціональності Центру ветеранів у Данії. Відтак, до його компетенції належать питання комплексної реінтеграції особи ветерана у суспільство,

включаючи питання охорони здоров'я, працевлаштування, фінансової підтримки, контактного сервісу, інформаційної підтримки.

Відзначимо, що Міністерство у справах ветеранів України як центральний орган виконавчої влади, що формує та реалізовує політику щодо соціального захисту ветеранів, сьогодні фактично виконує аналогічні функції, що і Центр ветеранів у Данії. Разом з тим, необхідно звернути увагу на питання встановлення оперативної комунікації з ветеранами та їх родичами, питаннями якісного працевлаштування ветеранів (для прикладу, у співпраці з Державною службою зайнятості), а також інформаційно-статистичної та скринінгової діяльності. Підкреслимо, інформаційно-статистичний напрям роботи Міністерства дозволяє прослідкувати за ефективністю заходів, що проводяться в рамках реінтеграційних процедур та послуг ветеранам, а також здійснювати регулярність та прозорість звітування перед громадськістю. У свою чергу, скринінг у цілях профілактичних заходів Міністерства націлений на вивчення ефективності заходів проти психологічних наслідків у солдат.

Відтак, передбачивши в українській Концепції щодо реінтеграції ветеранів багатовекторний підхід їх підтримки, буде сформовано функціональний механізм роботи для Міністерства, що якісно позначиться на реалізації актуального напрямку соціальної функції держави – захисті ветеранів АТО/ООС в Україні.

Актуалізуючи проблематику суб'єктного механізму пенсійного забезпечення в Україні, відмітимо, що центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, є Пенсійний фонд України.

Зазначимо, що, будучи монополістом у сфері реалізації соціальної функції держави щодо пенсійного забезпечення, Пенсійний фонд України, хоча і маючи повноваження щодо здійснення контролю за призначенням (перерахунком) і виплатою пенсій, не може у повній мірі здійснювати

моніторинг усіх підприємств, установ та організацій щодо дотримання вимог чинного пенсійного законодавства [165].

Саме тому, для вирішення цього аспекту захисту пенсійного забезпечення громадян у Великобританії функціонує спеціальний орган – Пенсійний регулятор.

Пенсійний регулятор є британським регуляторним виконавчим невідомчим державним органом, що фінансується Департаментом праці та пенсій, та перевіряє законність та відповідність виплат пенсій та в цілому реалізацій пенсійних схем безпосередньо за місцем роботи. Цей державний орган співпрацює з піклувальниками, роботодавцями, пенсійними фахівцями та бізнес-радниками, надаючи рекомендації за запитом [76].

Очолює Пенсійний регулятор правління, що збирається близько восьми разів на рік і складається з голови, членів правління та виконавчих директорів. Усі члени ради призначаються Державним секретарем з питань праці та пенсійного забезпечення за результатами відкритого конкурсу.

Ключовими обов'язками правління як державного органу є нагляд за стратегічним напрямком Пенсійного регулятора та прийняття ключових рішень щодо його політики; забезпечення належного функціонування Пенсійного регулятора як державного органу та ефективного внутрішнього контролю; забезпечення дотримання законодавчих та адміністративних вимог щодо використання державних коштів.

Роль Пенсійного регулятора за місцем роботи у Великобританії полягає в тому, щоб перевірити, чи роботодавці виконують свої обов'язки щодо виплати пенсій та будь-яких інших законодавчих вимог, такі як своєчасне сплатення податкових внесків.

Роботодавці також несуть відповідальність за виконання своїх обов'язків та надання регулятору інформації та документації, які вони вимагають під час перевірки. Перевірки проводяться у звичайний робочий час. У рамках систематичної перевірки роботодавцям, зазвичай,

надсилається письмове повідомлення про перевірку, що містить інформацію та перелік документів, які вони повинні будуть надати інспектору.

Після перевірки інспектор Пенсійного регулятора переглядає надану роботодавцем інформацію та може зробити додаткові запити. Представники Пенсійного регулятора зв'язуються з роботодавцем протягом 4 тижнів після перевірки, щоб підтвердити, чи задоволені вони тим, як пройшла перевірка, чи, можливо, потрібна їм додаткова інформація [297].

Тож, такий спеціальний державний орган з контрольно-наглядовими функціями має забезпечити дотримання та виконання вимог пенсійного законодавства шляхом систематичних перевірок.

З метою удосконалення національної суб'єктної системи пенсійного забезпечення пропонуємо створення подібної Державної пенсійної інспекції як відомчого підрозділу Міністерства соціальної політики України. Відзначимо, що контрольно-наглядові функції за додержанням законодавства про працю реалізовує сьогодні Державна служба України з питань праці та її територіальні підрозділи, насамперед, шляхом систематичних перевірок. Проте, наголосимо на тому, що перевірки мають комплексний характер без виключної уваги питанню пенсійного забезпечення на підприємствах.

Таким чином, обґрунтовуємо доцільність створення Державної пенсійної інспекції з метою реалізації соціальної функції держави щодо забезпечення виплат пенсій у відповідності до чинного законодавства.

Безсумнівно, важливою та своєчасною пропозицією щодо удосконалення напрямків реалізації соціальної функції держави в контексті законодавчої систематизації, вважаємо розробку та прийняття Соціального кодексу України. Сьогодні діє значна кількість як законодавчих, так і підзаконних актів, які закріплюють норми соціальної сфери. Створення єдиного комплексного нормативно-правового акта має на меті впорядкування, усунення прогалин, позбавлення колізій, зменшення кількості недіючих норм, що регулюють здійснення соціальної функції

держави, саме у цьому напрямі здійснивши вдосконалення національного законодавства. Власне, такий підхід зумовить інтенсифікацію впровадження міжнародних стандартів та імплементацію положень щодо реалізації соціальної функції держави в Україні.

Зокрема, кодифікація правових норм щодо соціальної політики в Україні анонсована на початку 2020 року та передбачається її реалізація впродовж трьох-чотирьох років [32]. Зауважимо, що в 2013 році була зроблена спроба прийняття Соціального кодексу України [205], проте ряд суттєвих зауважень, у тому числі, суперечностей інституційних механізмів, існуючих на практиці та закріплених у Кодексі, обґрунтували повернення законопроекту на доопрацювання суб'єкту законодавчої ініціативи [36].

Зазначимо, що ініційований у 2013 році Проєкт Соціального кодексу України структурно був представлений подібно до Соціального кодексу Німеччини від 11.12.1975 р., а саме поділом на дві частини: Загальну та Спеціальну.

Власне тому, доцільно звернути увагу саме на німецький досвід кодифікації норм, що стосуються питання реалізації соціальної функції держави. Відтак, Соціальний кодекс Німеччини складається із двох частин: Загальної, а також ще одинадцяти книг Спеціальної частини, кожна з яких лише нумерована послідовними абзацами, і тому є юридично незалежними законами. Книги Спеціальної частини присвячені, зокрема, питанням освіти, страхування пенсіонерів, пенсійного фонду, жертв війни, забезпечення солдатів, компенсаціям жертвам та ін. [304].

Необхідно зазначити, що така концепція Соціального кодексу викликала у Німеччині значну критику серед юридичної та політичної спільноти. Німецький юрист Ханс Меєр говорить про те, що первинна законодавча концепція, яка полягає в доступності норм Соціального кодексу для непрофесіоналів, на противагу великій кількості окремих законів. Поділ Соціального кодексу на «Спеціальну частину», значна кількість абзаців яких є послідовними структурними елементами, зустріли критику в

законодавчому процесі. На практиці це означатиме, що у громадян не буде єдиної і «всеосяжної правової основи» [287, с. 105-110].

Однак, систематизація чинних фрагментарних законів та підзаконних актів є необхідністю для сучасних українських законодавчих реалій. Тому, в аспекті удосконалення, варто акцентувати увагу також, що наразі відсутній не тільки єдиний підхід до процесів кодифікації, але й опрацювання всіх законів, що їм передують, і тих, що мають прийматися після кодифікації.

Окрім того, кодифікація національного законодавства щодо забезпечення реалізації соціальної функції держави лежить в основі євроінтеграційного процесу, що наразі триває в Україні. Адже Європейський кодекс соціального забезпечення від 10.11.2016 р. [66] став вектором для створення європейської моделі реалізації соціальної функції держави. Власне підписання цього міжнародного акта гарантує спрямування діяльності Урядом України на повну адаптацію національного законодавства у сфері реалізації соціальної функції держави до європейських стандартів, що встановлюються багатосторонніми міжнародними конвенційними актами.

Що стосується безпосередньо проблематики розробки Соціального кодексу України, зазначимо, насамперед, що аналіз представлено у 2013 році Проекту Соціального кодексу України дав можливість визначити суттєві зауваження [205].

Відтак, серед недоліків зазначеного законопроекту, які доцільно врахувати при розробці майбутнього Соціального кодексу України, можемо вказати наступні:

1. Наявність значних прогалів, що стосуються, зокрема, дефінітивної, суб'єктної, компетенційної складових.
2. Численні дублювання аналогічних за змістом положень у закріплених нормах статей.
3. Відсутність комплексного аналізу національного законодавства як наслідок фрагментарності систематизації деяких положень.

4. Відсутність інтеграційного аспекту міжнародних стандартів діяльності суб'єктів публічної влади.

5. Неможливість ефективного користування правовим актом у практичній площині [36].

Таким чином, як результат вбачаємо необхідність застосування наступних рекомендацій під час розробки нового проєкту Соціального кодексу України:

- включити до нормативно-правового акта визначення основних правових категорій щодо забезпечення реалізації соціальної функції держави;
- охарактеризувати систему суб'єктів забезпечення реалізації соціальної функції держави, визначаючи принципи, завдання, функції та засади відповідальності їх діяльності;
- встановити засади провадження адміністративних процедур у сфері реалізації соціальної функції держави;
- проаналізувати наявні дублювання у законах, підзаконних актах та гармонізацію чинних нормативно-правових положень;
- імплементувати європейські стандарти реалізації соціальної функції держави, зокрема досвід таких європейських країн як Данія, Німеччина, Франція та ін.;
- залучення до розробки проєкту Соціального кодексу України як представників наукової юридичної спільноти, так і юристів-практиків з метою забезпечення ефективного правозастосування норм Кодексу.

Таким чином, проаналізувавши існуючі колізії, прогалини та «мертві норми» національного законодавства.

Підсумовуючи вищезазначене, можемо зробити наступні висновки:

1. Визначено, що взаємодія як діяльність місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування, що здійснюється під час організації соціального обслуговування населення, шляхом майнових, фінансових і кадрових ресурсів, є одною з ключових умов досягнення

спільних позитивних результатів у ході реалізації соціальної функції держави.

2. Встановлено доцільність створення Міжвідомчої ради у справах осіб з обмеженими можливостями як міжвідомчого координаційного суб'єкта з метою ефективної реалізації соціальної функції щодо осіб з обмеженими можливостями. Визначено доцільність прийняття Положення про організацію діяльності Міжвідомчої ради у справах осіб з обмеженими можливостями для законодавчого закріплення офіційної дефініції Міжвідомчої ради, її основних завдань, функцій, прав, її посадового складу, організаційно-технічних аспектів діяльності. Основними завданнями Міжвідомчої ради у справах осіб з обмеженими можливостями окреслено такі, як координація політики з питань інвалідності на національному та регіональному рівнях; ефективна співпраця центральних органів влади між собою, а також з громадськістю; оцінка впливу заходів соціалізації та показників інклюзії осіб з обмеженими можливостями та ін. (за прикладом досвіду Франції).

3. Обґрунтовано доцільність створення єдиної Концепції щодо реінтеграції ветеранів, до якої включити, зокрема, питання щодо системи фінансових компенсацій (у формі, наприклад, страхових виплат для ветеранів з особливими потребами, податкових знижок на послуги транспорту, житлові субсидії тощо), організації доступу до лікування, консультацій психолога, співпраці зі службами зайнятості та інших заходів держави, що сприяють ефективному поверненню до соціального та професійного життя ветеранів, а також іміджевих аспектів формування позитивного образу ветерана у суспільстві (за прикладом досвіду Данії).

4. Запропоновано розширити напрями діяльності Міністерства у справах ветеранів України як центрального органу виконавчої влади, що формує та реалізовує політику щодо соціального захисту ветеранів. Акцентована думка на необхідності звернути увагу на питання встановлення оперативної комунікації з ветеранами та їх родичами, питаннями якісного

працевлаштування ветеранів (для прикладу, у співпраці з Державною службою зайнятості), а також інформаційно-статистичної та скринінгової діяльності (за прикладом досвіду Данії).

5. Обґрунтовано ефективність утворення спеціального державного органу з контрольо-наглядовими функціями для забезпечення дотримання та виконання вимог пенсійного законодавства шляхом систематичних перевірок, а саме Державної пенсійної інспекції. Також з метою уникнення конфлікту повноважень запропоновано переглянути контрольо-наглядові функції Державної служби України з питань праці у контексті систематичних перевірок з дотримання підприємствами, установами, організаціями вимог чинного трудового законодавства (за прикладом досвіду Великобританії).

6. Актуалізовано питання прийняття Соціального кодексу України. Наведено рекомендації для розробки проєкту кодексу на підставі аналізу прогалин та колізій проєкту Соціального кодексу України від 15.02.2013 р. Зокрема, наголошено на розкритті дефінітивних положень, суб'єктного забезпечення, особливостей адміністративних процедур у сфері реалізації соціальної функції держави, а також імплементувати положення щодо гармонізації національного законодавства до міжнародних стандартів у сфері реалізації соціальної функції держави (за прикладом досвіду Німеччини).

3.2. Досвід країн ЄС щодо реалізації соціальної функції держави та можливості його використання в Україні

Проблематика соціальної функції держави є одним з основних значимих та прогресивних аспектів діяльності держави. Реалізація соціальної функції держави являє собою сукупність заходів, розроблених державою для забезпечення добробуту населення та, водночас, забезпечення державою отримання послуг та доходів. Серед науковців існує думка, що соціальна функція держави спрямована на забезпечення мінімальними стандартами та можливостями людей.

Починаючи з 1990-х років, «соціальний вектор» змін в ідеях суспільства та політичних програмах розвитку багатьох країн спричинили широкий діапазон реформ, зокрема, щодо інститутів державної влади та інструментів реалізації соціальної політики. Інновації в соціальній політиці, що є рушійними для трансформаційних змін, включають зростання тенденції до універсалізації (при цьому, не оминаючи жодну з вразливих категорій осіб); поліпшення інтеграції інструментів соціальної політики (або узгодженості політики) між соціальним, економічним та екологічним вимірами розвитку; запровадження більш інклюзивних форм участі у розробці та реалізації політики; встановлення нових форм партнерства; залучення нових напрямків у глобальній та регіональній соціальній політиці. Незважаючи на те, що в даний час такі реформи стикаються із значним супротивом, соціальний вектор потрібно не лише підтримувати, а й поживлявати та розширювати.

Очевидно також, що моделі соціальної політики та система суб'єктів державної влади у сфері реалізації соціальної функції держави в європейських державах відрізняються в залежності від соціально-економічного розвитку країни, впровадження публічно-сервісного напрямку діяльності органів публічної влади, взаємодії органів публічної влади з міжнародними установами, у тому числі фінансовими. Сфера соціальної політики у багатьох країнах, що розвиваються, розширилась таким чином, що визнає та використовує її численні функції, не тільки захищаючи вразливі категорії населення, але також перерозподіляючи доходи та багатство, сприяючи соціальному відтворенню, включаючи надання багатосторонньої допомоги, забезпечення комунікації між публічною владою та громадськістю, розширення адміністративних послуг та спрощення механізму адміністративних процедур у соціальній сфері.

Зміст соціальної функції охоплює досить широкий спектр напрямків її реалізації. У рамках дисертаційного дослідження розглянемо механізм захисту прав осіб з обмеженими можливостями, ветеранів війни та колишніх

учасників бойових дій. Власне вибір саме цих напрямків реалізації соціальної функції держави обґрунтовуємо необхідністю залучення дієвих інструментів та позитивних аспектів реформ, які вже вдало реалізовані в європейських країнах.

Суб'єктний механізм реалізації соціальної функції держави щодо осіб з обмеженими можливостями. Розглядаючи правові моделі європейських країн щодо соціального захисту осіб з обмеженими можливостями, зупинимося на країнах, вдало реалізуючих цей напрямок, таких, як Німеччина, Італія та Франція.

Для того, щоб мати можливість зрозуміти та оцінити розвиток соціальної політики у зазначених країнах щодо осіб з обмеженими можливостями, необхідно коротко візуалізувати структурні особливості системи правового забезпечення та адміністративно-процедурні аспекти його реалізації.

Відтак, насамперед, звернемо увагу на досвід Німеччини. Відповідно до німецького законодавства, люди з обмеженими можливостями мають право на допомогу та підтримку з метою запобігання або подолання наслідків інвалідності. Загальною метою є подолання, наскільки це можливо, наслідків інвалідності та надання можливості інвалідам брати участь у всіх сферах життя суспільства, особливо на ринку праці та в житті громади.

Федеральний уряд Німеччини зобов'язується забезпечити безбар'єрне проєктування та будівництво громадської інфраструктури, вулиць тощо та забезпечити безбар'єрний доступ до зв'язку, особливо в галузі адміністративних веб-сайтів, офіційних форм та повідомлень. У сфері громадського транспорту всі об'єкти та засоби пересування (автобус, поїзд, літак) також повинні бути безбар'єрними. Люди з обмеженими можливостями користуються спеціальними правами на працевлаштування, додатковими надбавками та пільгами, такими, як податкові пільги, безкоштовний громадський транспорт та звільнення від зборів за радіо та телебачення.

Основними законами, що забезпечують права та пільги для людей з обмеженими можливостями, є: Книга 9 Соціального кодексу від 01.07.2001 р. [298] та Закон про рівні можливості для інвалідів № 30/2006 [285].

Обидва національні закони реалізують загальний принцип, встановлений німецькою Конституцією від 23.05.1949 р. в редакції від 08.10.2020 р., що жодна особа не може бути дискримінована внаслідок інвалідності [286]. Крім того, ці закони також мають на меті забезпечити особам з обмеженими можливостями та їхнім сім'ям життя з рівноправною участю у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Соціальний кодекс Німеччини передбачає, що особи з обмеженими можливостями отримують спеціальні пільги для того, щоб жити самовизначеним життям, мати рівні можливості для участі у суспільстві та щоб уникнути будь-якої дискримінації або протидіяти їй. Окрім того, враховуються особливі потреби жінок та дітей з обмеженими можливостями. До переваг, зокрема, належать: пільги щодо медичної реабілітації; пільги, спрямовані на участь у житті на роботі та переваги, спрямовані на участь у житті громади [298].

Закон про рівність осіб з обмеженими можливостями полягає у забезпеченні рівних прав для людей з обмеженими можливостями в громадських та приватних зонах та наданні їм можливості прожити життя з якомога меншою сторонньою допомогою. Закон, зокрема, включає положення щодо: заборони дискримінації осіб з обмеженими можливостями державними органами; положення, що відповідають особливим потребам жінок з обмеженими можливостями («інтеграція гендерних питань»); зобов'язання федерального уряду забезпечити безбар'єрні будівлі, адміністративні процедури та доступ до інформаційних технологій, безбар'єрне середовище щодо реалізації права на демократичні вибори та безбар'єрний доступ до закладів харчування та транспортних засобів.

У Німеччині функціонують два центральні органи влади, які відповідають за захист та просування інтересів осіб з обмеженими можливостями, включаючи захист прав, забезпечених Книгою 9 Соціального кодексу Німеччини [298].

До таких установ належать:

- Інтеграційний офіс (Integrationsamt);
- Федеральне бюро зайнятості (Bundesagentur für Arbeit).

Інтеграційний офіс відповідає за питання з приводу працевлаштування, включаючи збір та розподіл збору за квоту для осіб з інвалідністю, особливий захист від звільнення непрацевдатних працівників та розподіл додаткових виплат за участь осіб з обмеженими можливостями у працевлаштуванні. Федеральне бюро зайнятості відповідає за кар'єрні поради, заходи щодо працевлаштування безробітних осіб з обмеженими можливостями та нагляд за зобов'язанням роботодавця забезпечувати їх місцем роботи.

Усі організації, які представляють людей з обмеженими можливостями на рівні федеральних земель або на федеральному рівні, мають право звернутися до суду з позовом щодо особи з обмеженими можливостями за обов'язковою згодою такої особи, якщо її права, відповідно до закону, порушуються. Таке ж право поширюється на всі організації, які представляють осіб з обмеженими можливостями на федеральному рівні та які визнані Федеральним міністерством охорони здоров'я та соціального забезпечення.

Що стосується інтеграції до трудових процесів осіб з обмеженими можливостями в Італії, зокрема, цей напрямок та інші закріплено у Рамковому законі про допомогу, соціальну інтеграцію та захист прав осіб з обмеженими можливостями від 05.02.1992 р. № 104 [294].

Рамковий закон Італії від 05.02.1992 р. № 104 має на меті гарантування поваги людської гідності, а також прав на свободу та автономію осіб з обмеженими можливостями, при цьому сприяючи їх інтеграції в сім'ї, школі,

роботі та суспільстві; запобігання та усунення негативних умов, що зупиняють розвиток людини, максимально можливий рівень автономії та участі у соціальному житті, а також користування громадянськими та політичними правами; досягнення функціональної та соціальної реабілітації людей з фізичними та сенсорними порушеннями, забезпечуючи при цьому належні послуги та заходи профілактики, догляду та реабілітації, а також правовий та економічний захист; підготовка адекватних ініціатив для подолання маргіналізації та соціальної ізоляції [294].

Основну роль у процедурах оцінки стану осіб з обмеженими можливостями в Італії відіграє Національний інститут соціального забезпечення (INPS Istituto Nazionale della Previdenza Sociale). Комісії з оцінки INPS покликані перевірити всі форми оцінки інвалідності, що видаються комісіями з оцінки місцевих підрозділів охорони здоров'я [289].

Указом міністрів від 21.06.2007 р.[279] уповноваженим асоціаціям та організаціям дозволено здійснювати правовий захист людей з обмеженими можливостями чи жертвами дискримінації та включено до спеціального списку, створеного Президентом Ради Міністрів – Департаментом рівних можливостей, що є підрозділом підтримки Президента Ради, який бере участь у просуванні та координації політики в галузі прав людини, рівних можливостей та справедливому ставленні, а також у державних діях, спрямованих на попередження та усунення будь-якої форми та причини дискримінації. Зазначимо, що цей відділ організував дуже широкий спектр ініціатив, спрямованих на протиставлення дискримінації, пов'язаної з інвалідністю [281].

Окрім того, з вересня 2010 року діяльність Національного відомства проти расової дискримінації (Ufficio Nazionale Antidiscriminazioni Razziali) була розширена на інші форми дискримінації, серед яких інвалідність. Розпочато збір звітів у цьому напрямку, а також моніторингову діяльність в засобах масової інформації.

Поряд з цим 25.06.2016 р. в Італії набуло чинності законодавство, що встановлює заходи на користь інвалідів. Так, це Закон від 22.06.2016 р. №112 «Положення про допомогу особам з важкими вадами, які позбавлені аліментів на сім'ю». Новий Закон передбачає допомогу, догляд та захист людей з важкими вадами, спричиненими природним старінням чи захворюваннями, а також позбавленими сімейної підтримки, оскільки вони або не мають обох батьків, або їхні батьки не в змозі забезпечити належну підтримку [280].

Закон від 22.06.2016 р. №112 утворив Фонд допомоги особам з важкими вадами, позбавлених сімейної підтримки при Міністерстві праці та соціальної політики. Регіональні, місцеві, квазідержавні структури та приватні партії, що мають перевірений досвід надання допомоги особам з обмеженими можливостями, також можуть внести вклад у Фонд. Географічні регіони повинні визначити власні критерії розподілу та вилучення коштів для окремих бенефіціарів [280].

Тож, відмітимо розгалужену державну та приватну підтримку напрямку соціальної політики щодо осіб з обмеженими можливостями. Політика, спрямована на утворення додаткових патронатних структур для осіб з обмеженими можливостями, практикується і у Франції.

Наразі у Франції питання осіб з обмеженими можливостями регулює Закон від 11.02.2005 р. № 2005-102 про рівні права та можливості, участь та громадянство осіб з обмеженими можливостями. Законом встановлено принципи права на компенсацію морального та матеріального збитку, завданого інвалідністю, а також як окремий комплексний напрямок – право на доступність. Щоб гарантувати фізичні права, відповідно до Закону створено інструмент, що гарантує їх здійснення, а саме: відомчі будинки для осіб з обмеженими можливостями. Цей закон скасував попередні технічні комітети з професійної рекласифікації та відомчих комісій спеціальної освіти [292].

Натомість вона створила Відомчий будинок для осіб з обмеженими можливостями (Maison Départementale des Personnes Handicapées). Місія цієї установи чітко зазначена у звіті Комітету Сенату з соціальних питань від 29.06.2009 р., а саме: інформація, прийом та прослуховування осіб з обмеженими можливостями, допомога у визначенні їх життєвого плану, оцінка запитів, рішення про розподіл та орієнтацію, моніторинг виконання зазначених рішень; нарешті, підтримка і посередництво. Кожен будинок має комісію для права та самостійності осіб з обмеженими можливостями. Комісія відіграє дуже важливу роль, оскільки для дитини, як і для дитини, будучи дорослим, вона приймає рішення щодо своєї освітньої чи професійної траєкторії. Вона виправляє, також ступінь непрацездатності та характер і кількість соціальних виплат, які можуть бути надані [293].

Оскільки політика щодо інвалідності за своєю суттю є трансверсальною, французька влада призначила референтів з питань інвалідності та доступності у кожному міністерстві. Таким чином, є контактні точки у кожному кабінеті міністрів та у кожній міністерській адміністрації. Ці радники з питань осіб з обмеженими можливостями відповідають за контроль виконання циркуляра прем'єр-міністра від 4.09.2012 р., підтвердженого таким від 4.07.2014 р. щодо включення інвалідності до законопроектів [296].

Окрім того, створено механізм координації контактних пунктів. Цю місію передано Міжвідомчому комітету з питань інвалідності, створеному указом французького уряду від 06.11.2009 р. № 2009-1367; Генеральний секретар може вимагати та об'єднувати, за необхідності, референтів з питань інвалідності та доступності, щоб контролювати та координувати виконання рішень, прийнятих міжвідомчим комітетом. У більш загальному плані Генеральний секретар відповідає за визначення, координацію та оцінку політики щодо людей з обмеженими можливостями та направляє роботу для Національної конференції з питань інвалідності. З метою зміцнення тісних зв'язків між цим координаційним механізмом та представниками людей з

інвалідністю, Генеральний секретар також виконує функції секретаря Національної консультативної ради з питань інвалідності [298].

Уряд визначив захисника прав цим механізмом. Захисник прав забезпечує спільно з Національною консультативною комісією з прав людини, Французькою радою з питань інвалідів з європейських та міжнародних питань та Національною консультативною радою з питань інвалідів моніторинг застосування положень Конвенції про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006 р.в рамках моніторингового комітету [89].

Держава в особі Генерального секретаріату Міжвідомчого комітету з питань інвалідності також бере участь у розгляді справи. Комітет з моніторингу збирається раз на рік під головуванням захисника прав. Під час зустрічей представлена робота Комітету ООН з прав осіб з інвалідністю. Крім того, Моніторинговий комітет має намір продовжити правове дослідження, розпочате у 2014 році, щодо прямого впливу положень Конвенції про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006 р.[89] та підвести підсумки національної системи досліджень, статистичної інформації, досліджень та оцінок становища людей з інвалідністю [299].

Таким чином, на підставі вивчення законодавчих та нормативних актів таких країн, як Німеччина, Франція та Італія, досліджено структурні особливості їх систем правового забезпечення та адміністративно-процедурні аспекти його реалізації. Серед загальних тенденцій, вивчених щодо захисту осіб з інвалідністю, відмітимо наступні позиції позитивного зарубіжного досвіду, актуального для імплементації до національного механізму: спеціальні пільги, що передбачені для осіб з обмеженими можливостями, а саме пільги щодо медичної реабілітації, пільги, спрямовані на участь у житті на роботі та переваги, спрямовані на участь у житті громади; положення щодо недискримінації у контексті інтеграції гендерних питань, а саме особливих потреб жінок-інвалідів; створення формату контактних центрів, що співпрацюють, включаючи різні форми дискримінації, серед яких інвалідність; реалізація моніторингової діяльності

у країнах щодо осіб з обмеженими можливостями, у тому числі шляхом інформаційних ЗМІ, та функціонування окремого моніторингового органу, що досліджує прямий вплив міжнародно-правових конвенційних положень та підводить підсумки національної системи досліджень, статистичної інформації, досліджень та оцінок становища людей з інвалідністю; створення спеціальних фінансових фондів із підтримки особливої категорії осіб; формування міжвідомчих державних структур з метою встановлення та вирішення дотичних проблемних питань щодо осіб з обмеженими можливостями.

Суб'єктний механізм реалізації соціальної функції держави щодо ветеранів та членів їх сімей. Виключною прерогативою Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України вбачаємо актуалізацію дискусії щодо формування сучасної прогресивної та комплексної концепції щодо захисту ветеранів АТО/ООС та членів їх сімей. У цьому контексті важливим є вивчення зарубіжного досвіду реалізації існуючих моделей системи соціального захисту громадян, що становлять цю категорію населення.

У рамках вивчення зарубіжного досвіду функціонування механізму захисту ветеранів та членів їх сімей маємо узагальнити наступні позиції: як виглядав історичний розвиток аж до запровадження діючої концепції у справах ветеранів, якщо така існує, і які дискусії проводились на шляху її реалізації; як відповідна концепція у справах ветеранів визначає термін «ветеран» або яким критеріям повинна відповідати особа, щоб претендувати на статус ветерана чи солдата у відставці; як впроваджуються відповідні специфікації/правила концепції у певних країнах; як ветерани інтегровані в суспільство своєї країни; а також чи користуються вони соціальними та/або економічними привілеями порівняно з іншими громадянами чи солдатами (не ветеранами) та яку роль відіграє їхній стан здоров'я (фізична інвалідність, відсутність обмежень щодо здоров'я тощо).

У ході аналізу концепцій європейських країн щодо соціального захисту ветеранів відмічається тенденція активного внесення змін до національних

законодавств у цій сфері. Опираючись на виклики сьогодення та сучасні умови реабілітації та ресоціалізації осіб, які виконували військовий обов'язок перед державою, кожна з вивчених далі держав демонструє специфічний підхід у цьому питанні. Власне тому, необхідним вважаємо звернути увагу на концепції соціального захисту ветеранів та членів їх сімей у таких країнах, як Данія, Франція та Великобританія.

Згідно з інформацією Міністерства оборони Данії, з 1948 року Данія направила понад 50 000 солдатів на місії за кордон [301]. Згідно з датським парламентом (Folketinget), Міністерство оборони Данії реалізувало окремі ініціативи з 1990-х років, щоб задовольнити потреби тих, хто повернувся з воєнних місій травмованим або хто мав проблеми з реінтеграцією до роботи чи сім'єю, яка спрямована, зокрема, на психологічне лікування цих осіб.

Ці ініціативи нарешті призвели до запровадження концепції у справах ветеранів «Визнання та підтримка: політика у справах ветеранів» [300], опублікованої Міністерством оборони Данії у жовтні 2010 року, яка вперше встановила основу для визнання та підтримки ветеранів та членів їх сімей. Навіть після публікації цього першого документа з конкретизованими заходами у справах ветеранів уряд і парламент вважали своїм обов'язком продовжувати справу з датською системою щодо ветеранів.

У цьому контексті уряд та майже всі опозиційні партії домовились у вересні 2014 року про подальше розширення підтримки ветеранів та збільшення бюджету як на будівництво нових будинків ветеранів, так і на розширення існуючих об'єктів. Крім того, уряд Данії ініціював так звану інвентаризацію ветеранської системи.

З цією метою Міністерство оборони створило в 2015 році в Копенгагені робочу групу, до складу якої входили співробітники власне міністерства та Центру ветеранів. Її заснування у жовтні 2011 року базувалося на ветеранській концепції 2010 року. Її робота полягає в підтримці солдатів, ветеранів та членів сім'ї з їх особливими потребами до, під час та після місії [309].

Ця робоча група на міждисциплінарному та публічному рівні обговорила проблеми ветеранів та запросила інші зацікавлені відомства, регіональні органи влади та муніципалітети, а також групи, що захищають інтереси ветеранів та волонтерські організації. Перша зустріч у цьому колі відбулася 24 вересня 2015 року. Тут та на кількох наступних заходах учасники зустрічей – часто самі ветерани – обмінювались досвідом та розробляли пропозиції нових ініціатив щодо покращення становища ветеранів у Данії.

«Звіт ветеранів за 2016 рік – Сервіцеджек» [310], опублікований на початку вересня 2016 року, узагальнив результати роботи робочої групи. Майже одночасно Міністерство оборони опублікувало нову концепцію ветеранів «Ветеранська політика Данії» від 05.09.2016 р., беручи до уваги численні пропозиції у цьому звіті [266].

Нова концепція ветеранів уряду Данії визначає ветерана як особу, яка, на підставі рішення парламенту, уряду Данії або міністра, була, принаймні, один раз відряджена з метою виконання воєнної місії за кордон. Датська концепція ветеранів, як правило, застосовується лише до тих осіб, які під час їх дислокації за кордоном виконують накази Міністерства оборони [266].

Це означає, що поліція Данії та іноземні громадяни, що проживають у Данії, які брали участь у військових операціях або місіях за кордоном, не мають права на будь-яку допомогу відповідно до концепції ветеранів. Згідно з концепцією ветеранів, з іншого боку, правами на пільгами користуються не лише самі ветерани, але й члени їх сімей, якщо є потреба в такій підтримці [266].

Щодо соціальної підтримки ветеранів зазначимо, що Концепція ветеранів уряду Данії включає всіх ветеранів, які повертаються з іноземних завдань. Особливо це стосується тих, хто після закінчення свого завдання залежить від допомоги та підтримки, коли намагається зменшити психологічний та соціальний стрес або коли має справу з фізичними обмеженнями. Але датська політика щодо ветеранів також стосується

великої кількості учасників місій за кордоном, які повертаються з місії зміцненими та збагаченими досвідом і які можуть без будь-яких труднощів вдома інтегруватися у повсякденне робоче та сімейне життя.

Згідно з концепцією, уряд Данії має дві цілі у своїй політиці щодо ветеранів: а) державне та соціальне визнання досягнень обох груп ветеранів, згаданих [266] б) підтримка тих, хто повертається з іноземних воєнних завдань.

Ветерани, які не можуть безперешкодно реінтегруватися, а також члени їх сімей через доступ до лікування, догляду та консультацій психологів та інших спеціалістів під час та після розгортання системи компенсації, яка забезпечує фінансову компенсацію за поранення, отримані у процесі розгортання самостійно загальної системи нещасних випадків на виробництві або приватних страхових виплат, заходи, що сприяють переходу від розгортання до військового чи цивільного професійного життя, а також інформація про можливості медичної підтримки, фінансової компенсації чи навчання або роботи, посиленням ролі центру ветеранів [278].

Впроваджуючи концепції ветеранів у 2010 та 2016 роках, парламент Данії переважною більшістю голосів прийняв три закони, які повинні сприяти покращенню можливостей ринку праці та соціального забезпечення ветеранів:

- Закон про активну соціальну політику від 22.12.2010 р. [282];
- Закон про компенсацію військовим, відправленим за кордон, та іншим державним службовцям, які пізно діагностували посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) 27.04.2014 р.[283];
- Закон про програму зайнятості ветеранів від 28.12.2016 р. [284].

Важливість соціальної підтримки солдатів ще більше підкреслюється численними дискусіями, проведеними датським парламентом щодо лікування посттравматичного стресового розладу, щодо зусиль для сприяння державному та соціальному добробуту визнання ветеранів та ветеранських центрів.

Окрім державної підтримки, ветерани можуть також отримувати підтримку від груп, що захищають інтереси ветеранів чи волонтерських організацій. Відповідно до концепції ветеранів, показують ветеранам, які цього потребують, способи професійної підтримки та розповсюдження інформації щодо можливостей ветеранів через свої мережі. Крім того, вони є контактною точкою для солдатів, які повертаються додому з місії та не бажають користатися підтримкою державних органів [266].

Окремим пунктом щодо реалізації національної стратегії Данії є питання щодо соціального визнання ветеранів.

Відтак, датська концепція ветеранів пояснює спосіб визнання ветеранів, котрі зазнали значних труднощів та негараздів при виконанні завдань для датської держави. На додаток до символічної оцінки державою досягнень ветеранів, наприклад, через так званий «День розвівання прапорів», що відбувається 5 вересня, медалі та пам'ятники, уряд Данії також стурбований їхньою реалізацією у повсякденному соціальному житті.

Згідно з концепцією, передумовою цього є те, що становище ветеранів повинно бути відоме широкому загалу шляхом відповідної інформаційної політики. З одного боку, суспільство повинно усвідомлювати, що воно може отримати вигоду від ветеранів завдяки їхньому збільшенню людського капіталу, наприклад, використовуючи їхній досвід та навички в системі освіти [265, с. 4].

З іншого боку, суспільство також має приділити необхідну увагу тій невеликій групі, для якої реінтеграція є викликом. Тільки завдяки знанню та діалогу про становище ветеранів можна створити основу для більшого визнання. З цією метою, згідно з концепцією, слід підтримувати волонтерські організації, які можуть сприяти поширенню знань щодо ветеранських аспектів через місцеві та локальні зустрічі [266].

Підтримка соціальної реабілітації та реінтеграції ветеранів як напрямок реалізації соціальної функції держави є актуальною також для Франції. Французькі військові беруть участь у численних зарубіжних операціях, що

означає усі втручання французьких збройних сил за межами національної території. Вони засновані на розпорядженні Міністерства оборони Франції, яке визначає обсяг, а також географічні та часові рамки місії.

Найновішими іноземними місіями були операції «Гарматтан» (Лівія, 2011 р.), «Серваль» (Малі, з 2013 р.), «Сангаріс» (Центральноафриканська Республіка, 2013 р.), «Баркхане» (Сахель, з 2014 р.) Та «Чаммаль» (Ірак та Сирія, з 2014 року).

Закордонні місії впливають як на національний бюджет Франції, так і на осіб, які самі проходять службу в збройних силах. У звіті, опублікованому в 2016 році, Французький аудиторський суд заявив: «У січні 2016 року майже 10 000 французьких військових були задіяні в цих іноземних операціях. На кінець червня 2016 року їх було ще близько 7600. У період з 2012 по 2015 рік 41 французький військовий загинув за кордоном, 32 з них у бою; 154 постраждали» [276].

Термін «ветеран» у французькому законодавстві не використовується, актуальним для юридичної термінології Франції є поняття «колишній учасник бойових дій» (*ancien combattant*). У повсякденній французькій мові термін «ветеран» є досить поширеним явищем, але його використання має більше історичний контекст. На відміну від «колишніх учасників бойових дій» старших поколінь війни і, зокрема, учасників Алжирської війни, яким – якщо вони все ще живі сьогодні – вже понад 80 років, термін «ветеран» базується на інформації Національних зборів, виключно стосується членів так званого «четвертого покоління вогню» (*quatrième génération du feu*) [313].

Члени французьких збройних сил або цивільні особи, які брали участь у конфлікті із залученням Франції, можуть отримати статус «колишніх учасників бойових дій». З таким статусом громадяни Франції мають:

- титул «Визнання нації»;
- посвідчення особи учасника бойових дій;
- посвідчення для одержання пенсії за інвалідністю, отриманої внаслідок бойових дій (за запитом).

Колишні учасники бойових дій мають право, в залежності від тривалості та інтенсивності їх залучення в місії, отримати вищезазначені позиції за дотримання певних вимог [269]. Критерії отримання відповідного статусу та прав, які можуть бути отримані, регулюються Законом про пенсії для жертв війни та військових від 19.10.1989 р. № 311-1 [275].

Залежно від його статусу, колишній учасник бойових дій має право на соціальні виплати згідно із Законом про інвалідність та пенсії жертв війни від 11.02.2005 р. [291].

Так зване посвідчення учасника бойових дій (*carte du combattant*) було введене в 1926 р., незабаром після Першої світової війни, щодо вимог про компенсацію колишніх учасників бойових дій та цивільних жертв війни.

Ідентифікаційна картка учасника бою підтверджує право власника отримувати додаткову пенсію, яка не є придатною для оподаткування та не підлягає оподаткуванню після виходу на пенсію з 65 років (з 1 січня 2017 року в розмірі 702 євро). Крім того, кожному «колишньому бійцю», який має посвідчення учасника бойових дій, надається додаткова податкова знижка з 74-річного віку та можливість оформити додаткове страхування життя, яке виплачується державою. Картка також надає доступ до сервісу Національного управління національних бойових дій та жертв воєнних дій [295], яке знаходиться під керівництвом Міністерства оборони і представлене у кожному французькому департаменті.

Кожен власник посвідчення особи також має право носити «Бойовий хрест» (*Croix du combattant*) [312]. Це уповноваження є обов'язковою умовою нагородження «Хрестом волонтерів-добровольців» (*Croix du combattant volontaire*) [290].

За запитом, Національне управління національних бойових дій та жертв воєнних дій видає посвідчення учасника бойових дій всім особам, які брали участь у, принаймні, одному із збройних конфліктів, операцій або місій (як визначено указом) як військові чи цивільні особи на основі

офіційного рішення регулярних військ та відповідають одній із таких умов [273]:

- участь у виконанні завдання протягом, принаймні, чотирьох місяців (безперервна відвідуваність, тобто відсутність відпустки у справах);
- участь як члену підрозділу, який брав участь у дев'яти перестрілках або бойових операціях протягом періоду служби заявника;
- особиста участь у п'яти перестрілках або бойових операціях;
- рішучість опонента з відкликанням захисних прав, гарантованих Женевськими конвенціями;
- принаймні на 90 днів перебування учасником формування, що бере участь в операції, яка була визнана бойовою частиною;
- тривалий полон;
- евакуйований з оперативного району як учасник формування, визнаного бойовим підрозділом через поранення або хворобу;
- військова травма, визнана військовою владою;
- нагороджений індивідуальним почесним знаком із хрестом.

Окрім того, Парламентом Франції встановлено, що кожному, хто брав участь у іноземному дорученні принаймні 120 днів (безперервно чи ні), належать ті самі права, що надані особам з ідентифікаційною карткою.

Титул «Визнання нації» присвоюється за запитом усім військовослужбовцям та цивільним особам, які брали участь у конкретних збройних конфліктах, операціях або місіях принаймні 90 днів, поспіль чи ні, були поранені чи хворі під час виконання службових обов'язків [307]. Це звання передбачає менше прав, ніж статус учасника бойових дій. Вимоги до пенсії військових та податкові відрахування відсутні. Однак, у даному випадку також є можливість спеціального страхування життя для учасників бойових дій.

Крім того, уряд сприяє низці заходів щодо підвищення обізнаності громадськості про залучення солдатів до воєнних місій, зокрема,

підтримуючи дуже активні ветеранські об'єднання. Системі ветеранів у Франції також надається політичне визнання [303].

Населення Великої Британії з не менш високою повагою ставиться до збройних сил та ветеранів війни та воєнних операцій. З метою посилення та зміцнення репутації збройних сил у суспільстві, уряд Великої Британії використовує Пакт про Збройні сили, що описує обов'язок уряду забезпечити відсутність збитків для членів збройних сил та їх сімей.

Окрім активних солдатів, резервістів та колишніх солдатів, дана угода особливо опікується пораненими, уцілілими утриманцями та ветеранами. Крім того, у пакті описуються принципи та взаємні обов'язки суспільства, громади збройних сил та уряду [271]. З листопада 2011 року деякі з частин Пакт про Збройні сили включили до Закону про Збройні сили [270; 268].

У Великобританії відповідальність за справи ветеранів покладається на Міністерство оборони і здійснюється там на рівні державного секретаря. Колишній офіцер-ліберал-демократ і нинішній депутат Ендрю Робатан виконує обов'язки заступника державного секретаря парламенту та міністра оборони, соціального забезпечення та ветеранів у політичному керівництві міністерства.

Достатньо широке визначення поняття «ветеран» міститься в Пакті про Збройні сили, де останній розуміється як будь-яка особа, яка коли-небудь служила у збройних силах Її Величності, незалежно від віку чи стажу служби [267].

Приблизно 2,7 мільйона ветеранів (станом на 2018 рік) та їхні утриманці разом складають так звану «Громаду ветеранів», яка налічує близько 10 мільйонів людей у Великобританії.

У віданні Державного міністра збройних сил, соціального забезпечення та ветеранів перебуває Агентство з питань персоналу та ветеранів. Агенство є відповідальною організацією, що реалізовує політику з питань ветеранів та входить до складу Міністерства оборони, займається адміністративними питаннями, такими, як виплата заробітної плати, пенсій, надбавок,

компенсаційних виплат у випадку травм та інвалідності, а також соціальних служб. Організація відповідає за всі види збройних сил [302].

Агентство впроваджує варіанти підтримки солдатів у повсякденному житті, як це визначено в Законі та Пакті про збройні сили. Для ветеранів це включає, зокрема, звільнення в розмірі 50 відсотків від муніципального податку (податкового збору), житлові субсидії та видачу картки ветеранів, яка дозволяє, наприклад, безкоштовно користуватися громадськими об'єктами та транспортом.

Однак Агентство не несе відповідальності за пенсії, пенсії вдов учасників війни, компенсаційні виплати, медичне обслуговування тощо, що пов'язано з ветеранами, постраждалими на службі, або загиблими. Відповідальність за ці послуги несе орган «Ветерани Великобританії» (Veterans UK), який є афілійованим підрозділом Агентства [311].

Окрім уже згаданих сервісів підтримки (податкова знижка на місцеві податки, безкоштовне користування громадськими об'єктами та транспортом), ветерани та, в деяких випадках, їхні утриманці можуть також скористатися значною кількістю інших послуг та пільг [268].

Деякі з них залежать від мінімального стажу роботи або залучення до певних іноземних воєнних операцій. Існують також спеціальні пенсії для певних груп, наприклад, колишнім військовополоненим японцям у Другій світовій війні або членам бригади Гуркха, ветеранам та їх родичам також надається пріоритетний доступ до певних соціальних виплат, наприклад, позики на батьківство (допомога з вагітності та при пологах), збільшену допомогу по безробіттю (допомога на шукачів роботи) або допомогу на дитину.

Ветерани, яким потрібна спеціальна медична допомога, підтримуються державними програмами і мають при цьому певні привілеї. Тож вони мають, наприклад, пріоритетний доступ до послуг системи охорони здоров'я.

У Великобританії ветерани користуються широким соціальним визнанням. Як уже згадувалося вище, їм соціальну підтримку надають не

лише державні установи, а й велика кількість суб'єктів громадянського суспільства. Всесвітньо відомі благодійні акції, такі, як «Виставка квітів Королівського Челсі» у Королівській лікарні Челсі, спрямовані на підтримку ветеранів, мають світову репутацію та є частиною іміджу британського самоврядування. Про пам'ятні події, наприклад, з нагоди річниці битв та ін. регулярно висвітлюється в ЗМІ, нащадки загиблих серед запрошених гостей навіть через сто років [272].

Так званий «Офіс нагород» є частиною Міністерства оборони з 2005 року. Усі активні солдати та ветерани можуть подавати тут заявки на медалі та нагороди – навіть ретроспективно, якщо вони не скористалися такою можливістю впродовж періоду активної військової кар'єри. Більш того, «Офіс нагород» Міністерства оборони повідомляє найближчих родичів, які помертно мають право подати заявку. У Великобританії подібні нагороди є частиною збереження традицій, і їх приймають родичі з великою гордістю.

Таким чином, результати аналізу сучасного стану ветеранської системи в окремих країнах свідчать, що, зокрема, ті країни, збройні сили яких розміщені у всьому світі протягом тривалого періоду часу і широко визнані суспільством на своїй батьківщині (включаючи колишні колоніальні держави), запровадили ветеранську концепцію і прийняли відповідне законодавство, яке враховує особливе військове навантаження на ветеранів та надає їм соціальні виплати. Визначення терміну «ветеран» достатньо відрізняється у різних європейських країнах: хоча у Великобританії він включає всіх колишніх солдатів, у Франції – лише тих, хто бере участь в активних воєнних місіях та операціях. Серед досліджуваних країн, Данія характеризується ветеранською концепцією, яка покликана закласти основу для поліпшення соціальної та медичної підтримки та більшого соціального визнання військовослужбовців, які беруть участь в іноземних місіях.

Підсумовуючи вищезазначене, можемо вказати, що аналіз зарубіжного законодавства дав підстави для формування таких висновків:

1. Питання захисту осіб з обмеженими можливостями та ветеранів в адміністративному механізмі зарубіжних держав відіграють пріоритетну роль у контексті реалізації соціальної функції держави. Прослідковуємо тенденцію до застосування комплексних інструментів формування ефективної соціальної політики у цих напрямках, а саме:

- уніфіковане законодавство у сфері реалізації соціальної функції держави, гармонізоване з вимогами міжнародних стандартів (досвід Німеччини);

- утворення розгалуженої суб'єктної системи органів публічної влади з уповноваженими референтами у кожному органі публічної влади за окремим напрямком реалізації соціальної функції держави (досвід Франції);

- зміцнення координаційних механізмів, створення міжвідомчих суб'єктів публічної влади (досвід Франції);

- відсутність конфлікту повноважень, делегування повноважень щодо реалізації того чи іншого напрямку соціального захисту єдиному спеціальному суб'єкту; виключенням є контроль-наглядні повноваження, що, зазвичай, передані спеціальному суб'єкту публічної влади – супервайзеру (досвід Італії, Франції);

- багатовекторність діяльності суб'єктів публічної влади, замкнений цикл адміністративних процедур (досвід Данії, Великобританії).

2. Необхідність залучення до національного механізму реалізації соціальної функції зарубіжного досвіду, який вдало застосовується у багатьох країнах ЄС, обґрунтовується позитивними результатами його впровадження. Серед найбільш вразливих сфер соціальної політики як в Україні, так і у світі виокремимо: захист осіб з обмеженими можливостями та захист ветеранів або колишніх учасників бойових дій. Запропоновано в рамках дисертаційного дослідження вивчити суб'єктний механізм реалізації соціальної функції саме за цими напрямками.

3. Моделі соціального захисту осіб з обмеженими можливостями були розглянуті на прикладі таких країн, як Франція, Італія, Німеччина. Що

стосується основних тенденцій, відмітимо, насамперд, дотримання загальноприйнятих європейських цінностей щодо осіб з обмеженими можливостями, а саме інклюзивності, автономності, недискримінаційності, соціальної інтеграції. Разом з тим, відмінними є структурно-управлінські аспекти. Зокрема, питання організації діяльності державних структур, їх підвідомчості, які захищають права та інтереси осіб з обмеженими можливостями, досить відрізняються у різних країнах.

4. Продемонстровано варіативні адміністративні механізми формування та здійснення державної політики щодо захисту осіб з обмеженими можливостями. Відтак, на протигагу чіткому централізованому адміністративному механізму Німеччини проаналізовано майже автономну трансверсальну систему управління у Франції. Відтак, на підставі аналізу досвіду Франції запропоновано утворення міжвідомчого координаційного суб'єкту. Функціонально міжвідомчий орган щодо осіб з обмеженими можливостями повинен координувати політику щодо осіб з обмеженими можливостями та встановлювати ефективну співпрацю центральних органів влади шляхом проведення спільних зустрічей, координаційних нарад та ін.

5. Доцільним вважається впровадження системи референтів у кожному органі публічної влади та державних органах з метою нагляду щодо дотримання вимог інклюзивності, недискримінаційності та залучення до співпраці з метою ефективної реалізації соціальної функції держави. Більш того, уповноважені представники на місцях мають змогу висвітлити проблеми осіб з обмеженими можливостями, локально враховуючи рівень інклюзії та стан забезпечення доступності осіб з обмеженими можливостями безпосередньо локального, місцевого чи регіонального характеру.

5. Сьогодні в Україні особливої уваги потребує сфера соціального захисту ветеранів. У цьому контексті вивчено досвід Данії, Франції, Великобританії. Загальною тенденцією вивчених країн є прийняття стратегічного документа держави – Концепції соціального захисту ветеранів. Відтак, Концепції є впровадженими у більшості країн, однак при цьому,

беручи до уваги особливості історичного, економічного, політичного підґрунтя, зазначимо, є достатньо відмінними.

6. Встановлено доцільність в межах реалізації соціальної функції держави в Україні прийняття державної Концепції щодо реінтеграції ветеранів. За прикладом Данії, запропоновано включення до Концепції питання щодо механізму надання медичної та психологічної підтримки ветеранів, встановлення системи фінансових компенсацій (у формі, наприклад, страхових виплат для ветеранів з особливими потребами, податкових знижок на послуги транспорту, житлові субсидії тощо), співпраці зі службами зайнятості та інших заходів держави, що сприяють ефективному поверненню до соціального та професійного життя ветеранів.

Висновки до розділу 3

У межах розділу окреслено шляхи удосконалення адміністративно-правового регулювання реалізації соціальної функції держави через виокремлення пропозицій щодо удосконалення діяльності державних органів у досліджуваному напрямі, імплементації досвіду країн ЄС. Авторські пропозиції були апробовані на науково-практичних конференціях різних рівнів та в наукових публікаціях [234; 235; 238; 242; 308]. Серед ключових теоретичних та практичних пропозицій слід виокремити:

1. Визначено, що взаємодія як діяльність місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування, що здійснюється під час організації соціального обслуговування населення, шляхом майнових, фінансових і кадрових ресурсів, є однією із ключових умов досягнення спільних позитивних результатів у ході реалізації соціальної функції держави.

2. Встановлено доцільність створення Міжвідомчої ради у справах осіб з обмеженими можливостями як міжвідомчого координаційного суб'єкта з метою ефективної реалізації соціальної функції щодо осіб з обмеженими можливостями. Визначено доцільність прийняття Положення про

організацію діяльності Міжвідомчої ради у справах осіб з обмеженими можливостями для законодавчого закріплення офіційної дефініції Міжвідомчої ради, її основних завдань, функцій, прав, її посадового складу, організаційно-технічних аспектів діяльності. Основними завданнями Міжвідомчої ради у справах осіб з обмеженими можливостями окреслено такі, як координація політики з питань інвалідності на національному та регіональному рівнях; ефективна співпраця центральних органів влади між собою, а також з громадськістю; оцінка впливу заходів соціалізації та показників інклюзії осіб з обмеженими можливостями та ін. (за прикладом досвіду Франції).

3. Обґрунтовано доцільність створення єдиної Концепції щодо реінтеграції ветеранів, до якої включити, зокрема, питання щодо системи фінансових компенсацій (у формі, наприклад, страхових виплат для ветеранів з особливими потребами, податкових знижок на послуги транспорту, житлові субсидії тощо), організації доступу до лікування, консультацій психолога, співпраці зі службами зайнятості та інших заходів держави, що сприяють ефективному поверненню до соціального та професійного життя ветеранів, а також іміджевих аспектів формування позитивного образу ветерана у суспільстві (за прикладом досвіду Данії).

4. Запропоновано розширити напрями діяльності Міністерства у справах ветеранів України як центрального органу виконавчої влади, що формує та реалізовує політику щодо соціального захисту ветеранів. Акцентовано увагу на необхідності звернути увагу на питання встановлення оперативної комунікації з ветеранами та їх родичами, питаннями якісного працевлаштування ветеранів (для прикладу, у співпраці з Державною службою зайнятості), а також інформаційно-статистичної та скринінгової діяльності (за прикладом досвіду Данії).

5. Обґрунтовано доцільність утворення спеціального державного органу з контрольно-наглядовими функціями для забезпечення дотримання та виконання вимог пенсійного законодавства шляхом систематичних

перевірок, а саме Державної пенсійної інспекції. Також з метою уникнення конфлікту повноважень запропоновано переглянути контрольні-наглядові функції Державної служби України з питань праці в контексті систематичних перевірок з дотримання підприємствами, установами, організаціями вимог чинного трудового законодавства (за прикладом досвіду Великобританії).

6. Актуалізовано питання прийняття Соціального кодексу України. Наведено рекомендації для розробки проєкту кодексу на підставі аналізу прогалин та колізій проєкту Соціального кодексу України від 15.02.2013р. Зокрема, наголошено на розкритті дефінітивних положень, суб'єктного забезпечення, особливостей адміністративних процедур у сфері реалізації соціальної функції держави, а також імплементувати положення щодо гармонізації національного законодавства до міжнародних стандартів у сфері реалізації соціальної функції держави (за прикладом досвіду Німеччини).

7. Досліджено основні моделі соціального захисту вказаних категорій осіб у таких європейських країнах, як Німеччина, Італія, Франція, Данія, Швеція, Великобританія, Латвія.

Охарактеризовано системи соціального захисту осіб з обмеженими можливостями та ветеранів у європейських країн. Окреслено тенденції їх суб'єктного забезпечення, включаючи утворення розгалуженої суб'єктної системи органів публічної влади з уповноваженими референтами у кожному органі публічної влади (досвід Франції); зміцнення координаційних механізмів, створення міжвідомчих суб'єктів публічної влади (досвід Франції); делегування повноважень щодо реалізації того чи іншого напрямку соціального захисту єдиному спеціальному суб'єкту; (досвід Італії, Франції); багатовекторність діяльності суб'єктів публічної влади, замкнений цикл адміністративних процедур (досвід Данії, Великобританії).

8. Акцентовано увагу на активній імплементації зарубіжними країнами загальноприйнятих європейських цінностей щодо осіб з обмеженими можливостями, а саме: інклюзивності, автономності, недискримінаційності,

соціальної інтеграції. Разом з тим, окреслено відмінні структурно-управлінські аспекти.

Продемонстровано варіативні адміністративні механізми формування та здійснення державної політики щодо захисту осіб з обмеженими можливостями. На підставі аналізу досвіду Франції запропоновано утворення міжвідомчого координаційного суб'єкта. Функціонально міжвідомчий орган щодо осіб з обмеженими можливостями повинен координувати політику щодо осіб з обмеженими можливостями та встановлювати ефективну співпрацю центральних органів влади шляхом проведення спільних зустрічей, координаційних нарад та ін.

9. Зауважено доцільність впровадження системи референтів у кожному органі публічної влади та державних органах з метою нагляду щодо дотримання вимог інклюзивності, недискримінаційності та залучення до співпраці з метою ефективної реалізації соціальної функції держави.

У контексті соціального захисту ветеранів загальною тенденцією вивчених країн є прийняття стратегічного документа держави – Концепції соціального захисту ветеранів. Концепції щодо захисту ветеранів впроваджені у більшості країн, однак при цьому, беручи до уваги особливості історичного, економічного, політичного підґрунтя, зазначимо, є достатньо відмінними.

10. Встановлено доцільність в межах реалізації соціальної функції держави в Україні прийняття державної Концепції щодо реінтеграції ветеранів. За прикладом Данії, запропоновано включення до Концепції питання щодо механізму надання медичної та психологічної підтримки ветеранів, встановлення системи фінансових компенсацій (у формі, наприклад, страхових виплат для ветеранів з особливими потребами, податкових знижок на послуги транспорту, житлові субсидії тощо), співпраці зі службами зайнятості та інших заходів держави, що сприяють ефективному поверненню до соціального та професійного життя ветеранів.

ВИСНОВОК

У висновках дисертації здійснено теоретичне обґрунтування адміністративно-правових засад реалізації соціальної функції держави, а також визначено шляхи удосконалення її теоретичної та практичної реалізації. За результатами виконаного дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій та рекомендацій:

1. Визначено поняття та окреслено коло ознак соціальної функції держави, до яких слід віднести: 1) залежить від історичного розвитку та національно-культурних факторів; 2) має нормативно-правове закріплення; 3) реалізується як у правових, так і в організаційних формах; 4) пов'язані із соціальною політикою держави; 5) є засобом реалізації соціальних прав людини та громадянина; 6) має механізм реалізації у вигляді системи державних органів спеціальної компетенції; 7) законодавче визначення мінімуму соціальних благ; 8) створення правового механізму захисту соціальних прав.

2. Доведено, що зміст адміністративних правовідносин у сфері соціального захисту громадян включає в себе суб'єктивне юридичне право – правомочність вимоги суб'єкта, який потребує соціального захисту отримати допомогу, якому кореспондує активний юридичний обов'язок державних органів – необхідність надати соціальний захист. Обґрунтовано, що особливостями суб'єктів адміністративних правовідносин у сфері соціального захисту громадян є те, що однією стороною у правовідносинах є фізична особа як суб'єкт адміністративних правовідносин. Другою стороною у зазначених правовідносинах є публічна адміністрація або орган місцевого самоврядування.

3. Встановлено, що систему суб'єктів, які реалізують соціальну функцію держави, можна поділити на дві підсистеми: перша група – суб'єкти загальної компетенції, які здійснюють соціальну функцію держави, створюючи базу для виконання іншими суб'єктами безпосередньо соціальної функції (Президент України, Кабінет Міністрів України); друга група – це

суб'єкти, які безпосередньо реалізують соціальну функцію держави (Міністерство соціальної політики України, Пенсійний фонд, Міністерство у справах ветеранів України, Фонд соціального захисту інвалідів тощо). Систематизовано повноваження Міністерства соціальної політики: 1) аналітичні; 2) правотворчі; 3) координаційні; 4) контроль-наглядові; 5) управлінські; 6) методичні; 7) повноваження у сфері міжнародних відносин.

4. З'ясовано, що правові засади реалізації соціальної функції держави – це система нормативно-правових актів, в яких закріплений соціальний захист людей як напрям діяльності держави, що включає в себе соціальне забезпечення громадян у вигляді соціального страхування, соціальної допомоги та забезпечення достатнього життєвого рівня. Запропоновано створити консолідований нормативно-правовий акт, що впорядкує, усуне прогалини, позбавить колізій, зменшить кількість непрацюючих норм, що регулюють здійснення соціальної функції держави, таким чином підвищивши рівень соціального захисту населення України, гармонізувавши положення національного законодавства з міжнародними нормами.

5. Окреслено основні види адміністративних процедур надання державного захисту прав осіб з інвалідністю в рамках реалізації соціальної функції держави: 1) встановлення інвалідності шляхом експертного обстеження в органах медико-соціальної експертизи та прийняття рішення органом соціального захисту; 2) виплата державної соціальної допомоги; 3) забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації; 4) інклюзивність освіти; 5) процедура надання санаторно-курортного лікування; 6) забезпечення інклюзивності будівель і споруд; 7) забезпечення осіб з інвалідністю транспортними засобами.

Виокремлено основні стадії адміністративної процедури у питанні соціального захисту щодо осіб з інвалідністю: 1) підготовча стадія; 2) інформаційно-аналітична; 3) стадія безпосередньої перевірки стану підконтрольного об'єкта; 4) завершальна стадія, яка характеризується

прийняттям адміністративного акта за результатом перевірки та його оприлюднення тощо.

6. Реформа пенсійного забезпечення в Україні спрямована на запровадження накопичувального пенсійного забезпечення, має на меті поліпшення ситуації у сфері пенсійного забезпечення, відновлення належного рівня пенсійного забезпечення в Україні, підвищення рівня соціального захисту людей пенсійного віку, залучення потужного внутрішнього довгострокового інвестиційного ресурсу, що сприятиме збільшенню інвестицій у національну економіку. Втім, поряд із цим перед законодавцем постає потреба у розробці нових та удосконаленні існуючих адміністративних процедур у сфері пенсійного забезпечення.

7. Розуміння системи адміністративних процедур соціального захисту учасників АТО/ООС та членів їх сімей дає змогу зробити окремі висновки:

- це комплексний правовий інститут, сформований під впливом несприятливих геополітичних чинників та гібридної агресії з боку Російської Федерації;

- система адміністративно-процедурних відносин має міжгалузевий характер, оскільки включає норми багатьох галузей права, хоч і будується на основі адміністративно-правових форм та методів правового регулювання;

- збільшення тривалості конфлікту на Сході України прямо пропорційно впливає на зростання кількості осіб, що відносяться до зазначеної категорії. Це може призвести до низки негативних наслідків: збільшення навантаження на працівників органів соціального захисту, а, відповідно, і зниження якості їх роботи; зростання видаткової частини бюджету у цій сфері, що треба враховувати як законодавцю при формуванні державного бюджету, так і органам місцевого самоврядування;

- найбільш оптимальний шлях удосконалення адміністративних процедур – їх діджиталізація та належне фінансування.

Запропоновано внесення змін та доповнень до чинних Постанов Кабінету Міністрів України для усунення правових колізій та прогалин у праві:

- до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті на забезпечення постраждалих учасників Революції Гідності та учасників антитерористичної операції санаторно-курортним лікуванням від 31.03.2015 р. № 200 доповнити п.10-1 такого змісту: «у разі відмови від санаторно-курортного лікування з порушенням строків, визначених п. 17-2, особа знімається з обліку без надання компенсації за невикористану путівку».

8. Запропоновано в межах удосконалення реалізації соціальної функції держави утворення Міжвідомчої ради у справах осіб з обмеженими можливостями. Вбачається функціонування цього органу публічної влади як міжвідомчого координаційного суб'єкта з метою ефективної реалізації соціальної функції щодо осіб з обмеженими можливостями. Акцентовано увагу на прийнятті Положення про організацію діяльності Міжвідомчої ради у справах осіб з обмеженими можливостями як послідовного етапу з метою законодавчого встановлення основних аспектів її діяльності, включаючи визначення, її основні завдання, функції, права, посадовий склад, організаційно-технічні аспекти діяльності.

9. На підставі аналізу досвіду Франції запропоновано утворення міжвідомчого координаційного суб'єкта. Вбачається, що міжвідомчий орган щодо осіб з обмеженими можливостями реалізовуватиме функцію координації політики щодо осіб з обмеженими можливостями та встановлення ефективної співпраці центральних органів влади шляхом проведення спільних зустрічей, координаційних нарад та ін. Доцільним вважається впровадження системи референтів у кожному органі публічної влади та державних органах з метою нагляду щодо дотримання вимог інклюзивності, недискримінаційності та залучення до співпраці з метою ефективної реалізації соціальної функції держави.

Обґрунтовано на основі вивченого досвіду Данії в межах реалізації соціальної функції держави в Україні прийняття державної Концепції щодо реінтеграції ветеранів. За прикладом Данії, запропоновано розкрити у Концепції наступні аспекти соціального захисту ветеранів: медична та психологічна підтримка ветеранів, система фінансових компенсацій, особливості надання адміністративних послуг, співпраця зі службами зайнятості та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Реформування українського адміністративного права: ґрунтовний привід для теоретичної дискусії. *Право України*. 2003. № 5. С. 117-122.
2. Административное право Украины: учебник / под общей ред. С.В. Кивалова. Х: Одиссей, 2004. 880 с.
3. Административное право Украины. 2-е изд., перераб. и доп. [Учебник для студентов высш. учебн. заведений юрид. спец./ Ю.П. Битяк, В.В. Богуцкий, В.Н. Гаращук и др.]; Под ред. проф. Ю.П. Битяка. Харьков: Право, 2003. 576 с.
4. Административное право: Учебник. Под. ред. Л.Л. Попова. М.: Юристъ, 2002. 697 с.
5. Адміністративна процедура: конспект лекцій / І.В. Бойко, О.Т. Зима, О.М. Соловйова; за заг. ред. І.В. Бойко. – Харків: Право, 2017. 132 с.
6. Адміністративна процедура: що це та як працюватиме Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ua/news/195272_adminstrativna-protsedura-shcho-tse-ta-yak-pratsyuvatime
7. Адміністративне право України: підруч. для юрид. вузів і ф-тів / Ю.П. Битяк, В. В. Богуцький, В. М. Гаращук та ін.; за ред. Ю. П. Битяка. Харків, 2000. 528 с.
8. Адміністративне право України в сучасних умовах (виклики початку ХХІ століття): монографія / [В.В. Галунько, В.І. Олефір, М.П. Пихтін та ін.]; за заг. ред. В.В. Галунька. Херсон, 2010. 376 с.
9. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: у двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). Київ, 2004. 584 с.
10. Адміністративне право України: підручник; за заг. ред. С.В. Кивалова. Одеса, 2003. 896 с.

11. Адміністративне право. Загальна частина: навч. посіб. / С.М. Алфьоров, С.В. Ващенко, М.М. Долгополова, А.П. Купін. К, 2011. 216 с.
12. Адміністративне право: підр. / Ю.П. Битяк (кер. авт. кол.), В.М. Гаращук та ін; за заг. ред. Ю.П. Битяка, В.М. Гаращука, В.В. Зуй 2-ге вид., перероб. та допов. Х.: Право, 2012. 656 с.
13. Адміністративне право: підручник / Ю.П. Битяк (кер. авт. кол.), В.М. Гаращук, В.В. Богущкий та ін.; за заг. ред. Ю.П. Битяка, В.М. Гаращука, В.В. Зуй. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків, 2013. 656 с.
14. Адміністративний процес України: Навч. посіб./ Комзюк А.Г., Бевзенко В.М., Мельник Р.С. К.: Прецедент, 2007. 531 с.
15. Адміністративно-процедурний кодекс України: проект Закону України від 03.12.2012 р. № 11472. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?
16. Актуальні грані загальнотеоретичної юриспруденції: монографія / [Ю.М. Оборотов, В.В. Завальнюк, В.В. Дудченко та ін.]; за ред. Ю.М. Оборотова. Одеса, 2012. 492 с.
- 17.. Арістова І.В. Соціальна функція держави як визначальна категорія права соціального забезпечення України. *Форум права*. 2006. № 2. С.18-21. URL: <http://www.nbuuv.gov.ua/e-journals/FP/2006-2/06aivszu.pdf>.
18. Артеменко А.В. Адміністративно-правовий захист соціально незахищених верств населення: дис. ... канд. юрид наук: 12.00.07. Київ, 2019. 232 с.
19. Бамбізов Є.Є. Функції держави: національно-безпековий підхід. URL: <https://goal-int.org/funktsiyi-derzhavi-natsiobezpekoznavchij-pidhid/>
20. Бахрах Б.М. Административное право. Москва, 1996. 368 с.
21. Бахрах Д.Н. Административное право: учебник [для вузов]. Москва, 2007. 816 с.

22. Безпалова О.І. Поняття та структура адміністративно-правового статусу Національної гвардії України. *Форум права*. 2017. № 5. С. 31-38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.
23. Безпалова О.І. Правові засади реалізації державної політики у правоохоронній сфері. *Право і Безпека*. 2012. № 3. С. 87-92.
24. Берлач А.І. Адміністративне право України. К.: Україна, 2005. 472 с.
25. Бермічева О.В. Соціальна функція держави в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2002. 18 с.
26. Бермічева О.В. Соціальна функція держави в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2002. 189 с.
27. Битяк Ю.П. Адміністративне право України. К.: Юрінком Інтер, 2006. 543 с.
28. Білей М. Соціальний характер організаційної функції державного управління. *Актуальні проблеми державного управління*. 2016. Вип. 4. С. 55-59.
29. Бортник Н., Єсімов С. Сутність взаємодії органів публічної влади в сфері організації автотранспортного обслуговування населення в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2018. С. 73-79.
30. Бригінець О.О. Адміністративно-правовий статус державної податкової служби України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2011. 19 с.
31. Бульба В. Г. Соціальні функції держави як фундаментальна категорія державно-управлінської науки. *Публічне управління: теорія і практика*. 2011. №4(8). С.3-9.
32. В Україні анонсували створення Соціального кодексу. *Юридична газета online*. 2020. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/v-ukrayini-anonsuvali-stvorenniya-socialnogo-kodeksu.html>.

33. Варич О.Г. Економічні функції сучасної держави: природа, зміст, тенденції розвитку в Україні: дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2006. 209 с.
34. Венцель В.Т. Соціальна функція держави в умовах трансформації суспільних процесів. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2019. № 3 (22). С. 40-46.
35. Виконавча влада і адміністративне право / за заг. ред. В.Б. Авер'янова. К.: Видавничий Дім «ІнЮре», 2002. 668 с.
36. Висновок Головного науково-експертного управління щодо Проекту Соціального кодексу України від 15.04.2013.р. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=45780&pf35401=258122>.
37. Волинка К.Г. Теорія держави і права: навчальний посібник. К.: МАУП, 2003. 240 с.
38. Волянський М.Ю. Щодо загального поняття органу держави (державного органу). *Університетські наукові записки*. 2006. № 1 (17). С. 32-36.
39. Вразнова А.С., Царев Д.А. Теория общественного договора в «Левиафане» Гоббса. *Время науки*. 2016. № 3. С. 19-25.
40. Галіцина Н.В. Що розуміти під категорією «соціальна функція». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2015. № 15. Т. 1. С. 69-73.
41. Галіцина Н.В. Адміністративна процедура як інститут адміністративного процесу. *Форум права*. 2010. № 4. С. 163-177. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10gnviar.pdf>
42. Галунько В.В., Курило В.І., Короед С.О. та ін. Адміністративне право України. Т. 1. Загальне адміністративне право: навчальний посібник. Херсон, 2015. 272 с.
43. Гарасимів Т.З. Право соціального забезпечення України (Загальна частина). Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 2004. 240 с.

44. Гоббс Т. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского. М.: Мысль, 1991. 502 с.
45. Голосніченко І.П. Адміністративне право України (основні категорії і поняття). Київ, 1998. 52 с.
46. Горбатюк С.Є. Соціальна функція держави в контексті забезпечення соціогуманітарної безпеки. *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України*. Серія: Державне управління. 2017. № 1. С. 84-90.
47. Горбач А.М. Структура адміністративно-правових відносин. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Випуск 3(9). Том 3. С. 173-176.
48. ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд». Чинний з 1 квітня 2019 року https://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/dbn_v_2_2_40/1-1-0-1832
49. Державне управління та державна служба: словник-довідник / [уклад. О.Ю. Оболенський]. К.: КНЕУ, 2005. 480 с.
50. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / [за заг. ред. В.Б. Авер'янова]. К.: Факт, 2003. 384 с.
51. Деякі питання забезпечення житлом військовослужбовців та інших громадян. Постанова Кабінету Міністрів України від 02.09.2015 р. № 728. – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/728-2015-%D0%BF>
52. Деякі питання Міністерства у справах ветеранів: Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 27.12.2018 р. № 1175. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1175-2018-%D0%BF#Text>
53. Деякі питання надання адміністративних послуг органів виконавчої влади через центри надання адміністративних послуг: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.05.2014 р. №523-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/523-2014-%D1%80#Text>
54. Деякі питання Національної соціальної сервісної служби України: Постанова Кабінету Міністрів України; Перелік,

Положення від 26.08.2020 р. № 783.

URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2020-%D0%BF#Text>

55. Деякі питання протезування та ортезування виробами підвищеної функціональності за новітніми технологіями та технологіями виготовлення, які відсутні в Україні, окремих категорій громадян, які брали участь в антитерористичній операції та/або забезпеченні її проведення і втратили функціональні можливості кінцівки або кінцівок: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 р. № 518
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/518-2014-п#Text>

56. Деева Н.М. Особливості реалізації соціальної функції держави в сучасний період. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2016. Вип. 2. С. 24-37.

57. Джураєва О.О. Класифікація функцій сучасної держави. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць*. 2005. Вип. 25. 664 с.

58. Дзевелюк М. В. Трансформація держави під впливом глобалізації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ., 2015. 199 с.

59. Дзевелюк М.В. Номенклатура функції сучасної держави. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С. 171-176.

60. Длугопольська Т. Соціальні права в контексті забезпечення соціальної безпеки громадян. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 2 (10). С. 63-68.

61. Дробуш І.В. Соціальна функція місцевого самоврядування в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2017. 478 с.

62. Дрозд О.Ю. Безконтактні адміністративні послуги Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру: питання теорії та практики: Монографія. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2016. 200 с.

63. Еллинек Г. *Общее учение о государстве*. СПб, 2004. 752 с.

64. Експертні системи. Стаття з Вікіпедії. URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/Експертні_системи.

65. Європейська соціальна хартія (переглянута), 03.05.1996 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_062
66. Європейський кодекс соціального забезпечення: Міжнародний документ від 10.11.2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_329
67. Жигульєнков М.В. К вопросу о классификации функций государства. *Право и политика*. 2002. № 8. С. 16-20.
68. Забезпечення технічними засобами реабілітації Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України <https://www.msp.gov.ua/content/zabezpechennya-tehnichnimi-ta-inshimi-zasobami-reabilitacii-specavtotransportom.html>
69. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. *Голос України*. 2008. № 236. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
70. Загальна теорія держави і права / за ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина. Харків. Консум, 2002. 294 с.
71. Загальна теорія держави і права: [навч. посібн.] / за ред. В.В. Копейчикова. Київ, 2002. 320 с.
72. Загальне адміністративне право: підручник / [Гриценко І.С., Мельник Р.С., Пухтецька АА. та інші]; за заг. ред. І.С. Гриценка. Київ, 2015. 568 с.
73. Земельний кодекс України. Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
74. Зільник Н.М. Поняття та особливості адміністративно-правових відносин у галузі стандартизації, якості продукції, метрології і сертифікації. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2016. № 837. С. 60-64.
75. Зубрицька О. Адміністративна правоздатність як елемент адміністративної правосуб'єктності індивідуальних суб'єктів адміністративного права. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. № 3 (41). С. 99-104., С. 103.

76. Інформаційна сторінка - Пенсійний регулятор. Офіційний сайт уряду Великобританії. URL: <https://www.gov.uk/government/organisations/the-pensions-regulator>.

77. Іншин М.І., Сіроха Д.І. Соціальна держава: сутність і перспективи. Актуальні проблеми соціального права: збірник матеріалів учасників всеукраїнських соціальних програм (заходів) ВГОІ «Інститут реабілітації та соціальних технологій» у 2014 р. / за загальною редакцією М.І. Іншина, В.Л. Костюка, В.О. Попелюшка. Київ: ПВГОІ «ІРСТ Україна», 2015. С. 17-21.

78. Кісіль З.Р., Кісіль Р.В. Адміністративне право: навч. посібн. 3-тє вид. К. Алерта; ЦУЛ., 2011. 696 с.

79. Коваленко В.В. Курс адміністративного права України: підручник Київ, 2012. 808 с. URL: <http://westudents.com.ua/knigi/433-kursadmnstrativnogo-prava-ukrani-kovalenko-vv.html>

80. Коваль Л.В. Административно-деликтное отношение. Киев, 1979, 230 с.

81. Коваль Л.В. Адміністративне право України: Курс лекцій. Київ. 1994. 154 с.

82. Кодекс законів про працю України. Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.

83. Коломоєць О.В. Функції держави у сучасному державознавстві: теоретичні проблеми. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Юриспруденція. 2013. Вип. 5. С. 41-44.

84. Коломоєць Т.О. Адміністративне право України. Академічний курс: підручн. К.: Юрінком Інтер, 2011. 576 с.

85. Колпаков В.К. Адміністративне право України. К.: Юрінком Інтер, 1999. 736 с.

86. Колпаков В.К. Адміністративно-правові відносини: поняття і види. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2013. № 1. С. 102-104. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2013/ukr/Kolpakov.pdf.

87. Колпаков В.К. Про публічні адміністрації. *Право України*. Київ, 2003. № 5. С. 28-36.
88. Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення від 4 червня 1952 року. Конвенцію ратифіковано із заявою Законом ВР № 1024-VIII від 16.03.2016 р. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_011.
89. Конвенція про права осіб з інвалідністю: Міжнародний документ від 13.12.2006 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/MU06281?an=2&ed=2006_12_13
90. Кондратенко О.О. Державне регулювання соціального захисту учасників антитерористичної операції та членів їхніх сімей: дис.... канд. юрид.наук: 25.00.02. Київ, 2019. 225 с.
91. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. ст. 141.
92. Костюк В.Л. Право на пенсійне забезпечення в умовах сьогодення: науково-теоретичний аспект. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Сер. Право. 2015. № 1(11) URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n1/15kvlnta.pdf>
93. Котюк В.О. Загальна теорія держави і права: навч. посібн. Київ, 2005. 592 с.
94. Кошиков Д.О. Поняття та класифікація функцій державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Право і безпека*. 2020. № 1 (76). С. 67-73.
95. Кравцова Т. Поняття та принципи діяльності публічної адміністрації. *Форум права*. 2010. № 4. С. 522–525.
96. Кравченко В.В. Конституційне право України: навч. посібн. К.: Атіка, 2008. 590 с.
97. Краковська А.Є. Соціальні права людини й громадянина як визначальна детермінанта еволюції соціальної функції держави. *Вісник Донецького національного університету*. 2009. Вип. 2. С. 394-399.

98. Кременовська І.В. Нова спроба запровадити неможливе: проект адміністративно-процедурного кодексу України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*: Серія Право. Випуск 22. Частина I. Том 2 2013. С.163-167.

99. Кубышина Г.А. Функции государства в организации современного общества. *Социология власти*. 2008. № 4. С. 190-200.

100. Купрійчук В.М., Венцель В.Т. Соціальна функція держави та особливості її реалізації в умовах сучасних глобалізаційних викликів. *Ефективність державного управління: зб. наук. пр.* 2019. Вип. 3(60): у 2 ч. С. 103-115.

101. Курінний Є.В. Предмет і об'єкт адміністративного права України: характеристика категорій в умовах системного реформування: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2004. 36 с.

102. Курс адміністративного права України. В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, ІД. Пастух, В.Д. Сущенко [та ін.]. Київ, 2013, 872 с.

103. Кухтик С.В. Трансформація держави під впливом глобалізації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2015. 199 с.

104. Лазур Я.В. Деякі особливості правовідносин у сфері реалізації прав і свобод громадян в публічному управлінні. *Часопис КУП НАН України*. 2010. № 4. С. 130-133.

105. Легеза Ю.О. Функції держави як зміст її сутності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 68-75, с.73.

106. Листопадова О. Державна політика щодо надання правового статусу учасника АТО. *Актуальні проблеми соціально-правового статусу осіб, постраждалих під час проведення АТО*: Зб. матеріалів всеукр. наук.-практ. конф. (19 квітня 2017 р.) [упор. Журавель Я.В., Хопун О.С.; заг.ред. Семигіної Т.В.]. – К.: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2017. – 96 с. – С. 51-54. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/tezy_konf_19042017.pdf.

107. Макаренко А.В. Адміністративне право: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. Київ, 2008. 264 с.
108. Малиновський В. Стан і перспективи адміністративної реформи в Україні *Наукові праці чорноморського державного університету імені Петра Могили*. Сер.: «Політологія». 2013. Вип. 200. С. 18-22.
109. Мащук В.Ю. Види адміністративних процедур: критерії класифікації. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 1(7). С. 60-67.
110. Мельничук С.М. Правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна: дис. ... док-ра. юрид. наук: 12.00.01. Київ., 2019. 478 с.
111. Методичні рекомендації щодо надання громадянам соціальної підтримки за принципом «єдиного вікна» та виїзної роботи «мобільного соціального офісу»: затвердж. наказом Міністерства соціальної політики України від 14.03.2012 р. № 137. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0137739-12>.
112. Мицай М.О. Право на пенсійне забезпечення в умовах соціальної держави: поняття, ознаки тенденції розвитку. *Підприємництво, господарство і право*. Сер. Трудове право. 2017. № 10. С. 95-99.
113. Міжнародний пакт ООН про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_042
114. Назаров В.В., Омельяненко Г.М. Кримінальний процес України. Київ: Атіка, 2008. 584 с.
115. Наливайко Л.Р. Державний лад України: теоретико-правова модель. Харків: Право, 2009. 596 с.
116. Полева Н. Освіта учасників АТО та порядок, якого так довго чекали. Актуальні проблеми соціально-правового статусу осіб, постраждалих під час проведення АТО. С. 65-68. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/tezy_konf_19042017.pdf.
117. Національна соціальна сервісна служба зробить систему соцзахисту більш адресною та ефективною. Урядовий портал: Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL:

<https://www.kmu.gov.ua/news/nacionalna-socialna-servisna-sluzhba-zrobit-sistemu-soczahistu-bilsh-adresnoyu-ta-efektivnoyu>.

118. Національна стратегія у сфері прав людини: Указ Президента України від 25.09.2015 р. № 501/2015. URL: <https://minjust.gov.ua/m/natsionalna-strategiya-u-sferi-prav-lyudini-6757>.

119. Огляд ініціатив Центру ветеранів Данії. URL: https://fmn.dk/globalassets/fmn/dokumenter/strategi/veteraner/-oversigt-over-initiativer-va-veteranomraadet-22_12-2020-.pdf.

120. Олейніков С.М. Функції держави: методологічні складові і розвиток в умовах глобалізації. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2013. Вип. 25. С. 75-87.

121. Органи державної влади в Україні: структура, функції й тенденції розвитку: навч. посібник. заг. ред. Н.Р. Нижник. Івано-Франківськ, 2003. 284 с.

122. ОТГ Асоціація <https://www.hromady.org/%D1%84%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BC%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%86%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D1%80%D1%8F%D0%B4%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD-2/>

123. Офіційний веб-сайт Департаменту соціального захисту населення Полтавської обласної державної адміністрації. <http://plsz.gov.ua/proektu.html>.

124. Офіційний веб-сайт Дніпропетровської обласної ради. <https://oblrada.dp.gov.ua/rishennia/sklikannia-7/xx-sesiya/%E2%84%96-534-20vi%D1%96-13-12-2019-%D1%80/>

125. Офіційний інтернет-портал Департаменту соціальної політики України. <https://dsp.kyivcity.gov.ua/content/miska-cilova-programa-socialne-partnerstvo.html>.

126. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України.
<https://www.msp.gov.ua/news/19202.html>
127. Офіційний сайт Національного відомства проти расової дискримінації Італії. URL: <http://www.unar.it/>
128. Охонин Е.М. Эволюция социальной функции государства. *Вестник Южно-Уральского государственного университета*. 2009. № 28. С. 18-21.
129. Панова О.О. Особливості структури адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення публічної безпеки. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 50. С. 44-49.
130. Паровишник О. В. Адміністративно-правове регулювання в сфері забезпечення прав інвалідів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 - Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 20 с.
131. Пасько Я.І. Соціальна держава: теоретичні імплікації та історичні версії: автореф. дис. ... д-ра філос. наук: 09.00.03. Київ, 2008. 30 с.
132. Питання забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України. Постанова Кабінету Міністрів України від 18.04.2018 р. № 280. – URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pitannya-zabezpechennya-zhitlom>
133. Питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також членів їх сімей. Постанова Кабінету Міністрів України від 19 жовтня 2017 року №719. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/719-2016-%D0%BF>.
134. Питання медико-соціальної експертизи: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.12.2009 р. № 1317. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1317-2009-п#Text>.

135. Питання надання статусу учасника війни деяким особам. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.09.2015 р. № 739. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/739-2015-%D0%BF>.

136. Положення про Міністерство соціальної політики України: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 17.06.2015 р. № 423. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-%D0%BF#Text>

137. Порядок забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю та інших окремих категорій населення і виплати грошової компенсації вартості за самостійно придбані технічні та інші засоби реабілітації: Постанова Кабінету Міністрів України від 05. 04.2012 р. № 321. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/321-2012-%D0%BF#Text>

138. Порядок та умови надання державної цільової підтримки деяким категоріям громадян для здобуття професійно-технічної та вищої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2016 р. № 975. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/975-2016-%D0%BF>

139. Право соціального забезпечення: навч. посіб. / авт.: С.М. Прилипко, Г.С. Гончарова, В.В. Юровська, О.О. Конопельцева; за заг. ред. В.В. Жернакова. – Х.: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2013. 126 с.

140. Правовідносини в пенсійному забезпеченні: функціональний аспект. *Публічне право*. 2014. № 3(15). С. 130-136.

141. Прилипко С.М. Предмет права соціального забезпечення: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.05- Трудове право, право соціального забезпечення. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Б. в., 2007. 45 с.

142. Приходько С. Держава і соціальний захист громадян. *Право України*. 1999. № 2. С. 22-26.

143. Приходько А. Определение понятия «публичной администрации» в сфере предупреждения и противодействия коррупции в

Україне. URL: <https://prikhodko.com.ua/ukrayinska-viznachennya-ponyattya-publichna-administratsiya-u-sferi-zapobigannya-ta-protidiiy-koruptsiyi-v-ukrayini/>

144. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 р. № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>

145. Про адміністративну процедуру: проєкт Закону України від 09.06.2015 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/nt1470?an=2>

146. Про внесення змін до деяких законів України щодо державної підтримки учасників бойових дій та їхніх дітей, дітей, один із батьків яких загинув у районі проведення антитерористичних операцій, бойових дій чи збройних конфліктів або під час масових акцій громадянського протесту, дітей, зареєстрованих як внутрішньо переміщені особи, для здобуття професійно-технічної та вищої освіти. Закон України від 14.05.2015 р. № 425-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/425-19>

147. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України. Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 р. № 1035. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1035-2020-п#n89>

148. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.2018 р. № 238. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/238-2018-п#Text>

149. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 23 11.2016 р. № 975 та від 29 09.2018 р. № 673: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2020 р. № 1259. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1259-2020-п#Text>

150. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 31.03. 2015 р. № 200: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2018 р. № 137. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137-2018-п#n>

151. Про встановлення граничної вартості санаторно-курортної путівки (ліжко-дня) у 2020 році Мінветеранів, окуп.територій; Наказ від 11.01.2020 р. № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0055-20#Text>.

152. Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних сил України, та членів їх сімей: Закон України від 15.06.2004 р. № 1763-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 36. Ст.444.

153. Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю: Закон України від 16.11.2000 р. № 2109-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 1. Ст. 2.

154. Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю: Закон України від 18.05.2004 р. № 1727-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2004. № 33-34. ст. 404

155. Про житлово-комунальні послуги: Закон України від 09.11.2017 р. № 2189-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2018. № 1. ст.1.

156. Про загальнообов'язкове накопичувальне пенсійне забезпечення: пояснювальна записка до Проекту Закону від 27.12.2019 р., № реєстрації 2683 URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GI01073A.html

157. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. №№ 49-51. ст. 376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text> (дата звернення: 17.11.2020 р.).

158. Про затвердження Інструкції про порядок та розміри виплати винагороди військовослужбовцям Державної спеціальної служби транспорту за безпосередню участь у воєнних конфліктах чи антитерористичній операції, інших заходах в умовах особливого періоду. Наказ Мінінфраструктури від 18.07.2016 р. № 243. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/en/z1099-16>.

159. Про затвердження Інструкції про порядок та умови виплати винагороди особам рядового і начальницького складу служби цивільного захисту за безпосередню участь в антитерористичній операції, інших заходах

в умовах особливого періоду. Наказ МВС України від 17.05.2016р. № 385. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0803-16>.

160. Про затвердження переліку технічних та інших засобів реабілітації, їх класифікаційних шифрів та відповідних їм хвороб за Міжнародною статистичною класифікацією [Перелік в редакції Наказу Міністерства соціальної політики № 1408/1054 від 05.09.2017 р.]: Наказ Мінсоцполітики України від 30.09.2014р. № 708/685. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1291-14#Text>

161. Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України; План, Заходи від 23.11.2015 р. № 1393-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1393-2015-%D1%80#Text>

162. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії державної політики з питань здорового та активного довголіття населення на період до 2022 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України; План, Заходи від 26.09.2018 р. № 688-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2018-%D1%80#Text>

163. Про затвердження Положення про експертну групу з розгляду документів щодо протезування та/або ортезування учасників антитерористичної операції, які втратили функціональні можливості кінцівок. Наказ Мінсоцполітики України від 25.03.2016 р. № 286. – URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/ru/z0584-16>.

164. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України: Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 17.06.2015 № 423. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-%D0%BF#Text>

165. Про затвердження Положення про Пенсійний фонд України: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.07.2014 р. № 280. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280-2014-%D0%BF#Text>

166. Про затвердження Положення про Фонд соціального захисту інвалідів: Мінсоцполітики України; Наказ, Положення від 14.04.2011 р. № 129. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0528-11#Text>

167. Про затвердження положень про головні управління Пенсійного фонду України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі: Постанова Правління Пенсійного фонду від 22.12.2014 р. № 28-2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0040-15#Text>

168. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті на забезпечення постраждалих учасників Революції Гідності та учасників антитерористичної операції санаторно-курортним лікуванням. Постанова Кабінету Міністрів України від 31.03.2015 р. № 200. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/200-2015-%D0%BF>.

169. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для забезпечення деяких категорій інвалідів санаторно-курортним лікуванням, та внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 22 02.2006 р. № 187 і від 31 03.2015 р. № 200. Постанова Кабінету Міністрів України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/110-2017-%D0%BF>

170. Про затвердження Порядку влаштування бездомних осіб похилого віку та інвалідів до стаціонарних соціально-медичних установ та інших закладів соціальної підтримки (догляду): затв. Наказом Міністерства соціальної політики від 12.08.2011 р. № 312. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1031-11>

171. Про затвердження Порядку забезпечення осіб з інвалідністю автомобілями: Постанова Кабінету Міністрів України 19.07.2006 р. № 999 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/999-2006-п/print1332229617964450#Text>.

172. Про затвердження Порядку забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю та інших окремих категорій населення і виплати грошової компенсації вартості за самостійно придбані технічні засоби реабілітації, переліків таких засобів:

Постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2012 р. № 321. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/321-2012-п#Text>.

173. Про затвердження Порядку надання допомоги по безробіттю, у тому числі одноразової її виплати для організації безробітним підприємницької діяльності: затв. Наказом Міністерства соціальної політики від 15.06.2015 р. № 613. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0821-15>.

174. Про затвердження Порядку надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни особам, які отримали інвалідність внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх проведення: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.09.2015 р. № 685. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/685-2015-%D0%BF/paran8#n8>.

175. Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які виконували бойове (службове) завдання із захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України в умовах безпосереднього зіткнення та вогневого контакту з військовими формуваннями інших держав і незаконними збройними формуваннями: Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок, Інформація, Форма типового документа від 03.03.2020 р. № 203: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203-2020-%D0%BF#Text>.

176. Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення. Постанова Кабінету Міністрів України від

20.08.2014 р. № 413. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/413-2014-%D0%BF/paran10#n10>.

177. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 10.07.2019 р. № 635. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/635-2019-п#Text>.

178. Про затвердження Порядку призначення технічних засобів реабілітації відповідно до функціональних можливостей особи з інвалідністю, дитини з інвалідністю, постраждалих внаслідок антитерористичної операції: Наказ Мінсоцполітики України від 11.04.2017 р. № 602. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0570-17#Text>.

179. Про затвердження Порядку проведення психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції та постраждалих учасників Революції Гідності: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 р. № 1057. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1057-2017-%D0%BF>

180. Про затвердження Правил обміну жилих приміщень в Українській РСР: Постанова Ради Міністрів Української РСР; Правила від 31.01.1986 р. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/31-86-%D0%BF#Text>.

181. Про затвердження типових форм договорів про забезпечення особи з інвалідністю, дитини з інвалідністю, іншої особи технічними та іншими засобами реабілітації, надання послуг з їх ремонту: Наказ Мінсоцполітики України від 12.04.2018 р. № 506. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0549-18#Text>

182. Про затвердження форм документів з організації лікування осіб пільгових категорій для забезпечення їх санаторно-курортною путівкою структурними підрозділами соціального захисту населення: Наказ Мінсоцполітики України від 14.07.2015 р. № 729. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0910-15#n21>.

183. Про заходи, спрямовані на забезпечення додержання прав осіб з інвалідністю: Указ Президента України від 13.12.2016 р. № 553/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/553/2016#Text>

184. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 02.2014 р. № 794-VII. *Відомості Верховної Ради*, 2014 р. № 13. Ст.222.

185. Про комісії для розгляду питань, пов'язаних із встановленням статусу учасника війни, відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.1996 р. № 458. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/458-96-%D0%BF>.

186. Про Комплексну програму забезпечення житлом військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу, посадових осіб митної служби, Міністерства внутрішніх справ та членів їх сімей: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.11.1999 р. № 2166. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2166-99-%D0%BF>.

187. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 р. № 875-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 21. Ст. 252. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#n295>.

188. Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні: Закон України від 16.12.1993 р. № 3721-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 4. Ст.18.

189. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 05.11.1991 р. № 1788-XI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text>

190. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 09.04.1992 р. № 2262-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2262-12>.

191. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання: Постанова Верховної Ради України; Перелік від 29.08.2019 р. № 19-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 35. Ст. 147.

192. Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни: Закон України від 16.03.2004 р. № 1603-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 25. Ст. 347.

193. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 2-3. Ст. 36.

194. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 р. № 1861-VI. *Відомості Верховної Ради України*, 2010. № 14-15, № 16-17. Ст. 133.

195. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Державні гарантії соціального захисту учасників антитерористичної операції, Революції Гідності та членів їхніх родин: стан і перспективи» Рекомендації Верховної Ради України від 09.02.2017 р. № 1843-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1843-19/paran12#n12>.

196. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 15. Ст. 190.

197. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2019. № 18. ст.73

198. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту. Закон України від 22.10.1993 р. № 3551-XII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3551-12>.

199. Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист. Закон України від 24.03.1998 р. № 203/98-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/203/98-%D0%B2%D1%80>.

200. Про схвалення Концепції Державної цільової програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадaptaції учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і

стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення на період до 2022 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція від 12.07.2017 р. № 475-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2017-p#Text>.

201. Про схвалення Концепції Державної цільової програми створення та функціонування інформаційної системи надання адміністративних послуг на період до 2017 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.07. 2013 р. № 614-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/614-2013-%D1%80#Text>

202. Про схвалення Концепції реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей. Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція від 26.08.2020 р. № 1057-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-2020-p#Text>

203. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

204. Проект Закону про адміністративну процедуру: від 14.05.2020 р. № 3475. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68834

205. Проект Соціального кодексу України від 15.02.2013 р. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=45780&pf35401=250821>.

206. Проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції формування та підтримки позитивного образу ветерана війни в суспільстві» URL: <https://mva.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/%20%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%82%D0%B0%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%BA%D0%B8%20%D0%BF%D0%BE%D0%B7%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%>

B7%D1%83%20%20%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B0%20%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%20%D0%B2%20%D1%81%D1%83%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D1%96.docx

207. Проектний офіс — інструмент для посилення ефективності роботи Міністерства у справах ветеранів України: Методичний посібник. Київ. 2020. 40 с. URL:<https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2020/09/proyektanii---ofis-minveteraniv.pdf>.

208. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. 10-е вид. Львів: Край, 2008. 224 с.

209. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: посібник для студентів спеціальності «Правознавство». 2-ге вид., зі змін. й доп. Київ, 1994. 238 с.

210. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. Одеса: Юридична література, 2002. 264 с.

211. Савченко І.Г. Соціальна відповідальність органів державної влади в умовах розбудови соціальної держави: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 25.00.01. Харків, 2007. 18 с.

212. Сало В.І. Внутрішні функції держави в умовах членства в Європейському Союзі: дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2007. 220 с.

213. Сало В.І. Внутрішні функції держави в умовах членства в Європейському Союзі: автореф. дис... канд. юрид. наук. Х., 2008. 22 с.

214. Санаторно-курортне лікування осіб з інвалідністю. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/content/sanatornokurortne-likuvannyat-invalidiv.html>

215. Санаторно-курортне лікування учасників АТО. Офіційний веб-сайт Міністерства соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/content/sanatornokurortne-likuvannya-uchasnikiv-ato.html>

216. Севрюков Д. Соціальна функція держави. *Публічне право*. 2013. № 1 (9). С. 296-301.
217. Силкіна С. «Новий гуманізм» як світоглядна засада освітньої стратегії ЮНЕСКО. *Філософія освіти*. 2015. № 1(16). С. 220-230.
218. Сікорський О.П. Адміністративно-правовий статус Державного департаменту у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб МВС України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2011. 20 с.
219. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. 2-ге вид., доповнене і перероблене. Київ, 2010. 520 с.
220. Скакун О.Ф. Теорія держави і права підручник. Хаків, 2001. 656 с.
221. Скакун О.Ф. Теорія держави і права (енциклопедичний курс): підручник. Харків, 2006. 776 с.
222. Скакун О. Ф. Теорія держави і права підручник К.: Алерта, 2012. 524 с.
223. Славко Т. Публічна адміністрація. Словник термінів. 2015. С. 41. URL: <http://lib.chmnu.edu.ua/pdf/metodser/179/15.pdf>.
224. Смачило С. М. Трансформація соціальної функції демократичної держави в умовах глобалізації: дис... канд. юрид. наук: 25.00.01. Харків, 2020. 286 с.
225. Сонюк О.В. Проблема визначення об'єкта правовідносин у сфері адміністративного судочинства. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 2. С. 143-146.
226. Соціальний захист – Соціологія. Короткий енциклопедичний словник. URL: <http://www.subject.com.ua/sociology/dict/418.html>.
227. Стеценко С.Г. Адміністративне право України. Київ, 2011. 624 с.
228. Стеценко С.Г. Адміністративне право України: навчальний посібник. Київ, 2007. 624 с.
229. Столбовий В.М. Адміністративне право України: посібник для підготовки до іспитів. Київ, 2010. 160 с.

230. Сучасна правова енциклопедія / О.В. Зайчук, О.Л. Копиленко, В.С. Ковальський. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 408 с.
231. Теорія держави та права: навч. посібн. / [Є.В. Білозьоров, В.П. Власенко, О.Б. Горова, А.М. Завальний, Н.В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С.Д. Гусарєва, О.Д. Тихомирова. К.: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
232. Тимошук В.П. Адміністративна процедура // Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Адміністративна_процедура (дата звернення: 03.10.2020 р.).
233. Ткач І.В. Поняття органу державної влади у контексті статей 1173-1175 Цивільного кодексу України. *Вісник академії адвокатури України*. 2013. № 2(27). С. 18-23.
234. Ткаченко І. М. Адміністративно-правові відносини: дискусійні питання. *Журнал східноєвропейського права*. 2020. №81. С. 56-62.
235. Ткаченко І.М. Загальна характеристика формування передумов становлення нормативно-правового регулювання адміністративних процедур захисту прав осіб з інвалідністю як напряму реалізації соціальної функції держави. *Наукові записки*. Серія: Право. 2020. №9. С. 118-134.
236. Ткаченко І.М. Поняття, зміст та структура правовідносини у сфері соціального захисту громадян. *Вісник Академії праці соціальних відносин та туризму*. 2020. № 3-4. С. 62-70.
237. Ткаченко І. М. Правове забезпечення соціального захисту ветеранів АТО/ООС та членів їх сімей. *Вісник Запорізького національного університету*. Юридичні науки. 2020. № 4. С. 115-124.
238. Ткаченко І.М. Правоохоронна функція української держави та попереджувальна функція юридичної відповідальності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. Вип. 12. Т. 1. 2014. С. 36-38.
239. Ткаченко І.М. Становлення нормативно-правового регулювання адміністративних процедур як напряму реалізації соціальної функції держави.

Чинники розвитку юридичних наук у ХХІ столітті: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 6-7 листопада 2020 р. Дніпро: ГО «Правовий світ», 2020. С. 116-132.

240. Ткаченко І.М. Теоретико-правова характеристика юридичної відповідальності. *Право і суспільство*. 2015. №4. Ч.2. С. 35-38.

241. Ткаченко І.М. Формування поняття адміністративно-правові відносини. *Актуальні проблеми національного законодавства: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Кропивницький, 18 жовтня 2020 р. Кропивницький: ЦДПУ імені В. Винниченка, 2020. Вип. 51 (1). С. 80-84.*

242. Ткаченко І.М. Функції держави: проблеми визначення. *Do desenvolvimento mundial como resultado de realizações em ciência e investigação científica: Coleção de trabalhos científicos «ΛΟΓΟΣ» com materiais da conferência científicoprática internacional (Vol. 4), 9 de outubro de 2020. Lisboa, Portugal: Plataforma Científica Europeia. С. 58-60.*

243. Ткаченко І. М. Функції держави: проблеми визначення. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. №3. С. 112-116.

244. Федчишин С.А. Дипломатичне представництво України за кордоном: сучасні проблеми організації та правового забезпечення: монографія / 207. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого . Харків: ФІНН, 2011. 264 с., с.41-42.

245. Фролов Ю.М. Види адміністративно-правових відносин, що виникають у сфері вищої освіти за участі вищих навчальних закладів. *Право і суспільство*. 2013. № 5. С. 75-82.

246. Халфина Р.О. Общее учение о правоотношении. М.: Юридическая литература, 1974. 340 с.

247. Харитонов О.І. Адміністративно-правові відносини (проблеми теорії): Монографія. Одеса, 2004. 328 с.

248. Харитоновна О.І. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2004. 435 с.

249. Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників (укр/рос): ЄС; Хартія, Міжнародний документ від 09.12.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_044#Text.

250. Чекан М.М. Публічне адміністрування соціального захисту в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2020. 226 с.

251. Чернадчук В. Проблеми визначення об'єкта бюджетних правовідносин. *Юридична Україна*. 2004. № 2. С. 34-38.

252. Чижов Д.А. Нормативно-правове забезпечення права на соціальний захист учасників АТО та членів їх сімей. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2016. № 845. С. 173-182.

253. Шаповал В. Конституційна категорія соціальної держави. *Право України*. 2004. № 5. С. 16-18.

254. Шевцов С. Теория естественного состояния: Гоббс, Локк, Руссо. *Sententiae*. 2011. Вип. XXV. № 2. С. 70-83.

255. Шевченко Е.О. Визначення поняття адміністративно-правових відносин з урахуванням пріоритетного значення та ролі в них суб'єкта адміністративного права (на прикладі адміністративного суду). *Форум права*. 2011. № 1. С. 1116-1122. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2011_1_180.pdf, с.1118

256. Шевченко Е. Системність закріплення адміністративно-правових засад діяльності адміністративних судів як чинник ефективності діяльності цього органу держави. *Вісник Запорізького національного університету*. Юридичні науки. 2010. № 4. С. 165-170.

257. Шкляр Т. Функції сучасної держави: поняття та проблеми класифікації. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 11. С. 61-65, с.65.

258. Шульга Є.В. Особливості правосуб'єктності осіб в адміністративно-деліктних відносинах. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: Юридичні науки. 2017. № 3. С. 44-49.

259. Шумило М.М. Правовідносини у сфері пенсійного забезпечення в Україні: монографія. Київ, 2016. 680 с.

260. Щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році. Лист МОН № 1/9-495 від 31.08.2020 р. URL:https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76129/

261. Юридична енциклопедія: В 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. К.: Видавництво «Українська енциклопедія», 1998. Т. 4. 734 с.

262. Юридична енциклопедія: в 6 т. / [редкол.: Ю.С. Шемшученко (гол. ред.) та ін.]. К.: Українська енциклопедія, 2003. Т. 5: П-С. 2003. 736 с.

263. Юрійчук І. Правове поняття адміністративних процедур. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 151-156. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/5/30.pdf>

264. Яковлева Г.О. Суб'єкти права соціального забезпечення: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2019. 452 с.

265. «It is common for veterans that their deployment sees them developing technical and personal competences that are unique when compared to what may spring from ordinary jobs and pastime activities. These competences are useful in the workforce, and the Danish society should make good use of them. It is an important part of our recognitions.» Vgl. ebd., S. 4

266. «The Veteran Policy applies to veterans who have been deployed while serving The Ministry of Defence.» Vgl. Ebd., S. 1.

267. Alle Informationen dieses Abschnittes aus Burdett, Howard; Woodhead, Charlotte; Iversen, Amy C.; Wessely, Simon; Dandeker, Christopher und Fear, Nicola T. (2012): «re You a Veteran?» Understanding of the Term «Veteran» among UK Ex-Service Personnel – A Research Note. Abrufbar unter:

<https://www.kcl.ac.uk/kcmhr/publications/assetfiles/veterans/burdett-2012-veterans.pdf>

268. Alle Informationen dieses Abschnittes: Benefits and concessions for the Armed Forces, veterans and their families, Citizens Advice, 2017, <https://www.citizensadvice.org.uk/benefits/armed-forces-and-veterans/benefits-and-concessions-for-the-armed-forces-veterans-and-their-families/>

269. Anciens combattants. Hg.: Service Public – La site officiel de l'administration française. Abrufbar in französischer Sprache unter: <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/N30>

270. Armed Forces Act 2006. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/52/contents>

271. Armed Forces Covenant – Proudly supporting those who serve, hgg. vom Armed Forces Covenant, 2017. Abrufbar unter: <https://www.armedforcescovenant.gov.uk/about/>

272. Boffey, Daniel (2017): 100 years on, relatives gather to remember Passchendaele's fallen. The Guardian vom 31. Juli 2017. Abrufbar unter: <https://www.theguardian.com/world/2017/jul/31/100-years-on-relatives-gatherto-remember-passchendaeles-fallen>

273. Carte du combattant – Qui est concerné? Hg.: Service Public – La site officiel de l'administration française, zuletzt aktualisiert am 4. April 2016. Abrufbar in französischer Sprache unter: <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F1482>

274. Circulaire du 23 octobre 2017 - Mise en oeuvre de la politique interministérielle en faveur des personnes handicapées et de leur inclusion. URL: https://www.gouvernement.fr/sites/default/files/contenu/piece-jointe/2017/11/circulaire_5973-sg_du_23_octobre_2017.pdf

275. Code des pensions militaires d'invalidité et des victimes de guerre, L.311-1 ff. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006074068/

276. Cour des comptes (2015): Les opérations extérieures de la France 2012–2015. Kommunikation an den Finanzausschuss des Senats, Oktober 2016. Abrufbar in französischer Sprache unter: <https://www.ccomptes.fr/sites/default/files/EzPublish/20161114-rapport-Opex.pdf>

277. Сьомкіна Т.В., Тарасевич О.В. Соціальна функція держави: проблеми соціалізації економічного розвитку. *Економика и управление*. 2011. № 5. С. 63-67.

278. Das Veteranenkonzept unterstreicht die Bedeutung der Verbreitung (und dabei auch die Rolle des jeweiligen Arbeitgebers) von Informationen über die jeweiligen Möglichkeiten von Veteranen und Veteraninnen sowie deren Familienangehörigen, einschließlich des Zugangs zu Unterstützungsleistungen.

279. Decreto 21 giugno 2007. URL: https://www.gazzettaufficiale.it/atto/serie_generale/caricaDettaglioAtto/originario?atto.dataPubblicazioneGazzetta=2007-08-06&atto.codiceRedazionale=07A07063&elenco30giorni=false

280. Decreto Ministeriale 53 del 21 giugno 2007 - Graduatorie di istituto docenti 2007-2009. URL: <http://www.flcgil.it/leggi-normative/documenti/decreti-ministeriali/decreto-ministeriale-53-del-21-giugno-2007-graduatorie-di-istituto-docenti-2007-2009.flc>

281. Dipartimento per le pari opportunità. Presidenza del Consiglio dei Ministri. URL: <http://www.pariopportunita.gov.it/>

282. Forslag til lov om ændring af lov om aktiv socialpolitik. (Veteran-ers opfyldelse af opholdskravet for ret til kontanthjælp). Gesetz 1597 vom 22. Dezember 2014. Abrufbar in dänischer Sprache unter: <http://www.ft.dk/samling/20101/lovforslag/151/index.htm>

283. Forslag til lov om erstatning og godtgørelse til tidligere udsendte soldater og andre statsansatte med sent diagnosticeret posttraumatisk belastningsreaktion. Gesetz Nr. 336 vom 2. April 2014. Abrufbar in dänischer Sprache unter: <http://www.ft.dk/samling/20131/lovforslag/1104/index.htm>

284. Forslag til lov om jobordning for veteraner. Gesetz Nr. 1714 vom 27. Dezember 2016. Abrufbar in dänischer Sprache unter: <http://www.ft.dk/samling/20161/lovforslag/180/index.htm>

285. Gesetz zur Gleichstellung behinderter Menschen No. 30/2006. URL: <http://www.gesetze-im-internet.de/bgg/BGG.pdf>

286. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland 23. Mai 1949. Inkrafttreten der letzten Änderung: 8. Oktober 2020. URL: <http://www.gesetze-im-internet.de/gg/index.html>

287. Hans Meyer: *Verwaltungsverfahren und Sozialgesetzbuch. In: ZRP. Band 12, Nr. 5, 1979, S. 105-110.*

288. Internet-Auftritt der L'association de la 4ème génération du feu, Stand: 2015. Abrufbar unter: <https://www.4gdf.com/>

289. Istituto nazionale della previdenza sociale. URL: <https://www.inps.it/nuovoportaleinps/default.aspx>

290. La Croix du Combattant Volontaire. Abrufbar in französischer Sprache auf der von der La Fédération Nationale des Combattants Volontaires herausgegebenen Seite unter: http://www.fncv.com/decorations/07_croix_combattant_volontaire.html

291. La reconnaissance de la qualité de travailleur handicapé. URL: http://www.cdg27.fr/wp-content/uploads/2017/02/La_reconnaissance_de_la_qualite_de_travailleur_handicap.pdf

292. Legge 104, per l'assistenza, l'integrazione sociale e i diritti delle persone con disabilità. URL: <https://inclusivemindset.org/2017/07/02/legge-104-lassistenza-lintegrazione-sociale-diritti-delle-persone-handicappate/>

293. Legge 22 giugno 2016, n. 112 «Disposizioni in materia di assistenza in favore delle persone con disabilità grave prive del sostegno familiare.» URL: <http://www.handylex.org/stato/l220616.shtml>

294. Legge-quadro per l'assistenza, l'integrazione sociale e i diritti delle persone handicappate. 5 febbraio 1992, n. 104. URL: <http://www.handylex.org/stato/1050292.shtml>

295. L'Office national des anciens combattants et victimes de guerre (ONACVG): Nationale Behörde für die Angelegenheiten ehemaliger Kämpfer und Kriegsoffer. Das ONACVG ist u.a. auch Ansprechpartner für traumatisierte „ehemalige Kämpfer“. Vgl. Accompagnement des psycho-traumatisés de guerre et victimes d'attentat. Abrufbar in französischer Sprache unter: <http://www.onacvg.fr/fr/actualite/details/id:273/>

296. LOI n° 2005-102 du 11 février 2005 pour l'égalité des droits et des chances, la participation et la citoyenneté des personnes handicapées. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000809647/>

297. Meeting The Pensions Regulator's inspection requirements. Guide. 2018. URL: <https://thepeoplespension.co.uk/wp-content/uploads/2018/11/GD-TPP-0001.1218-RT-TPR-How-to-Inspection-Guide.pdf>

298. Neuntes Buch Sozialgesetzbuch - SGB IX 1. Juli 2001. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/sgb_9_2018/SGB_IX.pdf

299. Rapport initial du gouvernement français. Version 21 mars 2016. URL: https://www.gouvernement.fr/sites/default/files/contenu/piece-jointe/2016/10/rapport_du_gouvernement_en_application_de_la_convention_internationale_de_lonu_sur_les_droits_des_personnes_handicapees_.pdf

300. Recognition and Support: Veterans' Policy, hgg. im Oktober 2010 vom dänischen Verteidigungsministerium, S. 3. Abrufbar in dänischer Sprache unter: http://www.fmn.dk/eng/allabout/Documents/Vetpol_UK_web.pdf

301. Service Check of the Veteran Effort – a continuous development, hgg. im September 2016 vom dänischen Verteidigungsministerium. Abrufbar unter: <http://www.fmn.dk/temaer/veteraner/Documents/service-check-of-the-veteraneseffort.pdf>

302. Service Personnel and Veterans Agency. URL: <https://www.gov.uk/government/organisations/service-personnel-and-veterans-agency>

303. Soutien à la vie associative. Ministère de la Défense, zuletzt aktualisiert am 9. März 2017. Abrufbar in französischer Sprache unter: <http://www.defense.gouv.fr/memoire/memoire/soutien-a-la-vie-associative/soutien-a-la-vie-associative>

304. Sozialgesetzbuch (SGB). 11.12.1975. URL: <https://www.sozialgesetzbuch-sgb.de/>

305. The Armed Forces Covenant, hgg. von der British Army. Abrufbar unter: <http://www.army.mod.uk/welfare-support/24026.aspx>

306. The Veteran Policy of Denmark, hgg. am 5. September 2016 vom dänischen Verteidigungsministerium. Abrufbar unter: <http://www.fmn.dk/temaer/veteraner/Documents/the-veteran-policy-of-denmark-2016.pdf>.

307. Titre de reconnaissance de la Nation. Hg. Service Public – La site officiel de l'administration française zuletzt aktualisiert am 8. Dezember 2015. Abrufbar in französischer Sprache am: <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F1491/>

308. Tkachenko I.M. Legal Trends in the Implementation of the Social Function of the State for the Protection of persons with Disabilities: the Experience of EU Countries. *European Reforms Bulletin*. 2020. №3. S. 98-102.

309. Veterancentret. Abrufbar in dänischer Sprache unter: <http://veteran.forsvaret.dk/Pages/forside.aspx>

310. Veteranrapport 2016 – Servicetjek, hgg. vom dänischen Veteranenzentrum, Abrufbar in dänischer Sprache unter: <http://www.fmn.dk/temaer/veteraner/Documents/veteranrapport-2016.pdf>

311. Veterans UK <https://www.gov.uk/government/organisations/veterans-uk/about>

312. Vgl. u.a. La Croix du Combattant. Abrufbar in französischer Sprache auf der von der La Fédération Nationale des Combattants Volontaires herausgegebenen Seite unter:
http://www.fncv.com/decorations/08_croix_combattant.html

313. Cour des comptes (2015): Les opérations extérieures de la France 2012–2015. Kommunikation an den Finanzausschuss des Senats, Oktober 2016. Abrufbar in französischer Sprache unter: <https://www.ccomptes.fr/sites/default/files/EzPublish/20161114-rapport-Opex.pdf>

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ,

в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Ткаченко І.М. Правове забезпечення соціального захисту ветеранів АТО/ООС та членів їх сімей. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2020. № 4. С. 115-124.

2. Ткаченко І.М. Функції держави: проблеми визначення. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. №3. С. 112-116.

3. Ткаченко І.М. Загальна характеристика формування передумов становлення нормативно-правового регулювання адміністративних процедур захисту прав осіб з інвалідністю як напряму реалізації соціальної функції держави. *Наукові записки. Серія: Право*. 2020. №9. С. 118-134.

4. Ткаченко І.М. Адміністративно-правові відносини: дискусійні питання. *Журнал східноєвропейського права*. 2020. №81. С. 56-62.

5. Tkachenko I.M. Legal Trends in the Implementation of the Social Function of the State for the Protection of persons with Disabilities: the Experience of EU Countries. *European Reforms Bulletin*. 2020. №3. S. 98-102.

6. Ткаченко І.М. Поняття, зміст та структура правовідносин у сфері соціального захисту громадян. *Вісник Академії праці соціальних відносин та туризму*. 2020. № 3-4. С. 62-70.

7. Ткаченко І.М. Теоретико-правова характеристика юридичної відповідальності. *Право і суспільство*. 2015. №4. Ч.2. С. 35-38.

8. Ткаченко І.М. Правоохоронна функція української держави та попереджувальна функція юридичної відповідальності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. Вип. 12. Т. 1. 2014. С. 36-38.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Ткаченко І.М. Становлення нормативно-правового регулювання

адміністративних процедур як напряму реалізації соціальної функції держави. *Чинники розвитку юридичних наук у ХХІ столітті*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 6-7 листопада 2020 р. Дніпро: ГО «Правовий світ», 2020. С. 116-132.

10. Ткаченко І.М. Формування поняття адміністративно-правові відносини. *Актуальні проблеми національного законодавства* : Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Кропивницький, 18 жовтня 2020 р. Кропивницький: ЦДПУ імені В. Винниченка, 2020. Вип. 51 (1). С. 80-84.

11. Ткаченко І.М. Функції держави: проблеми визначення. Do desenvolvimento mundial como resultado de realizações em ciência e investigação científica: *Coleção de trabalhos científicos «ΛΟΓΟΣ» com materiais da conferência científicoprática internacional* (Vol. 4), 9 de outubro de 2020. Lisboa, Portugal: Plataforma Científica Europeia. С. 58-60.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор
Науково-дослідного інституту
публічного права,
доктор юридичних наук, професор
В.В. Галуцько

А К Т

впровадження результатів дисертації здобувача наукового ступеня кандидата юридичних наук здобувача «Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» Ткаченко Ірини Миколаївни на тему «Адміністративно-правові засади реалізації соціальної функції держави» у науково-дослідну діяльність Науково-дослідного інституту публічного права

Комісія у складі: завідувача аспірантури Науково-дослідного інституту публічного права, кандидата юридичних наук, доцента Сороки Л.В., завідувача відділу науково-правових експертиз та законопроектних робіт, кандидата юридичних наук Куркової К.М., склала цей акт про те, що матеріали дисертації Ткаченко Ірини Миколаївни на тему «Адміністративно-правові засади реалізації соціальної функції держави» (на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право) мають необхідний теоретичний, методологічний рівень та практичну значимість й використовуються у науково-дослідній роботі наукових відділів Науково-дослідного інституту публічного права, а саме – для подальшого розроблення наукових питань щодо удосконалення адміністративно-правових засад реалізації соціальної функції держави й використовуються Інститутом в межах реалізації теми науково-дослідницької роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0115U005495).

ВИСНОВОК

Результати дисертаційного дослідження Ткаченко Ірини Миколаївни на тему «Адміністративно-правові засади реалізації соціальної функції держави» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук вважати впровадженими в науково-дослідну діяльність Науково-дослідного інституту публічного права під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень, спрямованих на вирішення теоретико-методологічних проблем науки адміністративного права.

Завідувач аспірантури
Науково-дослідного інституту
публічного права,
кандидат юридичних наук, доцент

Л. В. Сорока

Завідувач відділу
науково-правових експертиз та законопроектних робіт,
Науково-дослідного інституту публічного права
кандидат юридичних наук

К. М. Куркова

**КІРОВОГРАДСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ**

вул. В.Чорновола, 38, м.Кропивницький-22, 25022, тел. 22-28-37, факс 22-35-64,
e-mail: public@gutszn.kr-admin.gov.ua, код в ЄДРПОУ 03197612

№ _____
на № 17-20/24 від 12.08.20

АКТ

впровадження у практичну діяльність департаменту соціального захисту населення Кіровоградської обласної державної адміністрації дисертації Ткаченко Ірини Миколаївни на тему «Адміністративно-правові засади реалізації соціальної функції держави»

Комісія у складі: директора департаменту соціального захисту населення облдержадміністрації (далі – департаменту) Догарова О.В., заступників директора департаменту Юхименка В.М., Кримської Н.М., розглянула матеріали дисертації Ткаченко Ірини Миколаївни на тему «Адміністративно-правові засади реалізації соціальної функції держави», що стосуються удосконалення вітчизняного адміністративно законодавства та правозастосовчої практики щодо реалізації соціальної функції держави, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень, наукову й практичну значимість та визначає, що положення зазначеної роботи знайшли своє практичне відображення в діяльності департаменту.

Висновок: Комісія визначає високу практичну значимість наданих матеріалів. Результати дисертаційного дослідження Ткаченко Ірини Миколаївни на тему «Адміністративно-правові засади реалізації соціальної функції держави» були використані у правозастосовчій діяльності департаменту.

Голова комісії
Директор департаменту
Члени комісії:
Заступник директора
Заступник директора

Олександр ДОГАРОВ

Віталій ЮХИМЕНКО

Надія КРИМСЬКА

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри права та соціально-
економічних відносин
Кіровоградського інституту розвитку
людини, кандидат юридичних наук, доцент
О.В. Жила

« 23 » серпня 2020 року

АКТ

впровадження результатів дисертації на тему «Адміністративно-правові засади реалізації соціальної функції держави» здобувача «Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» Ткаченко Ірини Миколаївни в освітній процес Харківського національного університету внутрішніх справ

Комісія у складі:

завідувача кафедри права та соціально-економічних відносин Кіровоградського інституту розвитку людини, кандидата юридичних наук, доцента Жили О.В., доцента кафедри права та соціально-економічних відносин Кіровоградського інституту розвитку людини, кандидата юридичних наук Глуценка М.І., склали цей акт про те, що комісією вивчені матеріали лекцій, підготовлених Ткаченко Іриною Миколаївною за результатами дисертації на тему «Адміністративно-правові засади реалізації соціальної функції держави».

Комісія дійшла висновку, що лекції підготовлені Ткаченко Іриною Миколаївною, виконані з урахуванням змін до законодавства, представляють цінність для освітнього процесу у зв'язку з актуальністю на сьогоднішній час теми дослідження. Форма викладання матеріалів представлена на достатньому теоретичному й методичному рівні та ґрунтується на результатах проведеного автором глибокого дослідження чинного законодавства, практики його застосування та наукових джерел, і можуть бути впроваджені в освітній процес Кіровоградського інституту розвитку людини при викладенні дисциплін

«Адміністративне право України», «Адміністративна діяльність поліції», а також використані у науково-дослідній роботі курсантів і слухачів.

Лекції були заслухані на засіданні кафедри права та соціально-економічних відносин та рекомендовані для використання в освітньому процесі.

Члени комісії:

завідувач кафедри

права та соціально-економічних відносин,

кандидат юридичних наук,

доцент

О.В. Жила

доцент кафедри

права та соціально-економічних відносин,

кандидат юридичних наук

М.І. Глущенко

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник декана факультету № 3
з навчально-методичної роботи
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор
Г.В. Джагунов

« 19 » серпня 2020 року

АКТ

впровадження результатів дисертації на тему «Адміністративно-правові засади реалізації соціальної функції держави» здобувача «Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» Ткаченко Ірини Миколаївни в освітній процес Харківського національного університету внутрішніх справ

Комісія у складі: завідувача кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора Безпалової О.І., професора кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора Джафарової О. В., професора кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора Шатрави С. О., склала цей акт про те, що комісією вивчені матеріали лекцій, підготовлених Ткаченко Іриною Миколаївною за результатами дисертації на тему «Адміністративно-правові засади реалізації соціальної функції держави».

Комісія дійшла висновку, що лекції підготовлені Ткаченко Іриною Миколаївною, виконані з урахуванням змін до законодавства, представляють цінність для освітнього процесу у зв'язку з актуальністю на сьогоднішній час теми дослідження. Форма викладання матеріалів представлена на достатньому

теоретичному й методичному рівні та ґрунтується на результатах проведеного автором глибокого дослідження чинного законодавства, практики його застосування та наукових джерел, і можуть бути впроваджені в освітній процес Харківського національного університету внутрішніх справ при викладенні дисциплін «Адміністративне право України», «Адміністративна діяльність поліції», а також використані у науково-дослідній роботі курсантів і слухачів.

Лекції були заслухані на засіданні кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування факультету № 3 та рекомендовані для використання в освітньому процесі.

Члени комісії:

**завідувач кафедри
поліцейської діяльності та публічного
адміністрування факультету № 3 ХНУВС,
доктор юридичних наук, професор**

О.І. Безпалова

**професор кафедри
поліцейської діяльності та публічного
адміністрування факультету № 3 ХНУВС,
доктор юридичних наук, професор**

О.В. Джафарова

**професор кафедри
поліцейської діяльності та публічного
адміністрування факультету № 3 ХНУВС,
доктор юридичних наук, професор**

С.О. Шатрава